

„Duhovna alkemija“

Ralph M. Lewis, F.R.C.

Duhovna alkemija

Ralph M. Lewis †
Imperator Reda Ruže i Križa, A.M.O.R.C.
preveo i priredio Ferdinand Kiefer

DUHOVNA ALKEMIJA

Ralph M. Lewis †

1. njemačko izdanje, 1989.

Prevela Ružica Lipovac

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 812670

ISBN 978-953-95333-3-3

Sva prava ovoga djela na hrvatskom jeziku su pridržana,
kao i kopiranje, umnožavanje i djelomično
korištenje izvadaka.

AMORC Velika Loža
za njemačko govorno područje, Baden-Baden

Nijedan dio ovoga izdanja ne smije se reproducirati bez
prethodnog pismenog odobrenja izdavača, spremati u
bazu podataka, ili u bilo kojem drugom obliku elektronski
niti mehanički prenositi.

Izdavač: AMORC-Zagreb
2012.

Posveta

Mojoj supruzi,
čije je višestruko ohrabrenje i podrška
omogućilo nastanak ovog djela

R.M.L.

Zahvala

U pripremanju ove knjige od dragocjene pomoći bile su moje tajnice Alene Simonich, Anita Prater i Michelle Ziebel zbog svog izvanrednog angažmana na tekstu i u organizacijskim poslovima, na čemu im se zahvaljujem.

Također zahvaljujem i Ruth Phelps na korekturi i redakcijskim prijedlozima.

Ralph M. Lewis
Travanj, 1978.

SADRŽAJ

	Uvod.....	11
I	Postoji li Početak?	25
II	Je li Bog energija?	34
III	Tijelo, Duh i Duša	45
IV	Jesu li Dobro i Zlo apsolutni?	57
V	Je li Svijest univerzalna?	65
VI	Što znači psihički razvoj?	71
VII	Intuicija, idealizam i iluminacija	81
VIII	Kreativnost – njezina tajna i djelovanje	93
IX	Kreativnost i životno okruženje	103
X	Pojam vrijednosti	113
XI	Što je to pozitivno mišljenje?	127
XII	Postizanje majstorstva nad samim sobom	137
XIII	Mistika kao način života	149

XIV	Sugestije unutarnjem Bitku	163
XV	Transcendentalna meditacija	171
XVI	Potreba za odmorom	185
XVII	Tumačenje Kozmičkog vodstva	193
XVIII	Naša životna misija	203
XIX	Kozmička etika	213
XX	Tajne parapsihičkih fenomena	225
XXI	Metafizika i prirodne znanosti	237
XXII	Kako se postaviti prema smrti?	247
XXIII	Reinkarnacija.	
	Činjenica ili umišljanje?	257
XXIV	U čemu se sastoji napredak?	269

UVOD

UVOD

Što zapravo znači život? Što je to stvarno, koje misli odgovaraju stvarnosti? – Mi smo stalno podvrgnuti procesu *duhovne alkemije*. Naša iskustva neprestano mijenjaju ranije ideje u nove predodžbe. Ali, što nas stvarno može voditi kroz život – ranija gledišta, tradicijom prenesene ideje ili novi zaključci koje sami donosimo? Na kraju krajeva, naše viđenje života – to što mi od njega očekujemo – je naša vlastita kreacija. Što se više bavimo tim zbunjujućim pitanjima koja nam život postavlja, to sretniji možemo biti. Kako se trebamo postaviti prema *tajnama Bitka* i njegovim vezama sa svime ostalim?

Ono što *vjerujemo*, jednako je važno kao motivacija na našem životnom putu kao i ono što znamo. Mnoge misli koje oblikuju naš život u stvarnosti su apstraktne. One izražavaju ono što vjerujemo, ali sami još nismo iskusili, a možda i nikada osobno nećemo moći doživjeti. U narednim poglavljima bit će predstavljene ideje s kojima se većina ljudi tijekom svog života jednom suoči u ovom ili onom obliku. Možda čitatelj

neće osobno moći prihvatiti ova tumačenja, ali se nadamo da će ga ona ipak potaknuti na ozbiljna razmišljanja o tzv. „*tajnama života*“. Ako se prihvaćaju samo uobičajena objašnjenja, mišljenje postaje uglavnom suženo, i čovjek postaje žrtva zablude sa svim njezinim štetnim posljedicama.

Ali, je li baš uvijek opravdano da se oslanjamo na naša uvjerenja? Bježimo li u vjerovanje kao zamjenu za znanje? Vjerojatno bi trebali, posebno u naše vrijeme, razmišljati i o *suštini* vjerovanja. Mi moramo upoznati različite značajke vjerovanja i znanja. Zašto npr. kažemo „vjerujem u život nakon smrti“ umjesto „znam da postoji život nakon smrti“? Da, zašto kažemo tako često da u nešto vjerujemo, umjesto da tvrdimo kako to znamo?

Vjerovanje je *pretpostavka* znanja. Nasuprot ovome, znanje je iskustvo. Znanje je empirijsko, tj. opaža se objektivno. Kad npr. čujemo šum kapanja na prozoru, možemo reći „vjerujem da pada kiša“. Kažemo *vjerujemo* jer kišu nismo direktno opazili, a prethodna iskustva nam kažu da bi taj šum mogao potjecati i od drugih izvora; stoga kažemo „vjerujemo“. Time se pretpostavlja neko znanje.

Moramo li, dakle, poći od toga da se znanje sastoji samo iz onoga što spoznajemo svojim osjetilima? Zamislimo da imamo neki problem. On se sastoji iz više elemenata. Ti elementi problema su činjenice. One su, dakle, nešto što smo doživjeli. Stoga ih zove-

mo znanje. Naravno da sad za nas postoji potreba da ih dovedemo u jedan zadovoljavajući i smisleni red. U duhu se uvijek iznova bavimo tim problemima kako bi našli rješenje; za to koristimo naš razum i našu logiku. Konačno dolazimo do rješenja. Čini se da je problem sada riješen, on je za nas sada „samo-razumljiv“. Više nemamo nikakve dvojbe.

Ali možemo li naše rješenje zvati *znanjem*? Mogu li se zaključci našeg razmišljanja zaista izjednačiti s onim što objektivno spoznajemo? Mi vrlo često mnoge misli, rezultate mnogih misaonih procesa, označavamo kao *naša uvjerenja*. Ovo činimo jer smo shvatili da su naše misaone prosudbe po svojoj suštini subjektivne, za razliku od naših iskustava. Drugim riječima, mi razlikujemo ideje koje stvaramo s jedne strane, i naše iskustveno znanje – rezultat djelovanja naših osjetila – s druge strane. Ideje razuma su nam naravno poznate. Te predodžbe egzistiraju u svijesti, ali izvan našeg duha one nemaju nikakvu podudarnost, ništa što bi ih točno predstavljalo. Percipirano znanje svaki čovjek može primiti svojim osjetilima. Svatko to percipirano znanje može vidjeti, čuti, osjetiti, pomirisati ili okusiti. Ovdje se radi o nečemu što se može *neposredno* utvrditi, a da se o tome ne mora duže razmišljati.

Uzet ćemo jedan primjer radi boljeg pojašnjenja. Dugo se vremena vjerovalo da teži predmet brže pada od lakšega. Bilo je sasvim sigurno da jedan kamen pada brže od jednog pera. Ta je predodžba prihvaća-

na kao znanje. Trebao je doći jedan Galilei da ustvrdi kako svi predmeti padaju istom brzinom kad ih zrak ne zaustavlja; i zaista, u vakuumu pero i olovna kugla padaju istom brzinom. Galilejeva demonstracija bila je primjer osjetilno *percipiranog* znanja. Bilo je to jedno općenito opažanje koje je svatko mogao razumjeti i dokazati.

Općenito, uz neke ograde, postoji suglasje oko toga da je vrijednost znanja u njegovoj prenosivosti. Pod tim treba razumjeti da se znanje može prenijeti drugim ljudima pomoću izgovorene ili pisane riječi, odnosno gestama. Sigurno je da nešto što svatko pojedinačno opaža drukčije, ne bi imalo općenitu vrijednost. Takvo znanje ne bi bilo opće dobro. S druge strane opet, neka ideja može biti uvjerljiva: nekome ona može biti potpuno jasna i logična, a on je nekome drugome možda ne umije tako prenijeti da je ovaj može razumjeti i usvojiti. Sposobnost predočavanja i logika kod ljudi su različito izraženi. Netko može svojim razmišljanjem doći do neke ideje koja nekome drugome uopće nema smisla i ne predstavlja nikakvo znanje. Želimo li da naše ideje postanu znanje koje se općenito može prihvatiti, one moraju biti *objektivirane*. Njima se mora dodijeliti postojanje izvan duha. Moramo stvoriti prilike i učiniti stvari koje drugi osobno mogu iskusiti svojim osjetilima. – Vratimo se Galilejevom primjeru: on svoje znanje o slobodnom padu ne bi mogao približiti svim ljudima da je ostao na tome samo kao na čistoj ideji. Da je o njoj samo govorio i predavao, ne bi

uspio odvratiti pozornost ljudi od općenitoga gledišta o predmetima u padu. Tu ideju on je morao dokazati. Morao je provesti eksperimente koje su drugi ljudi mogli pratiti. Tako je to postalo njihovim osobnim znanjem zasnovanim na promatranju. To znanje postalo je nešto objektivno, što je bilo neovisno o Galilejevom razmišljanju – o njegovim subjektivnim procesima.

Znači li to sada da se smijemo pouzdati samo u ono što objektivno opažamo? Iz iskustva znamo da nas naša osjetila mogu zavarati. Što je jednom izgledalo stvarno, kasnije se može razobličiti kao pogrešno. Kako ustanovljujemo da je neko osjetilno iskustvo pogrešno? Samo kroz drugo, kasnije iskustvo koje izgleda bolje odgovara činjenicama od onog ranijeg iskustva.

Postoji još jedan drugi, vrlo važan razlog, zbog čega se sve što smatramo znanjem kasnije mora tako preoblikovati da se može opažati osjetilima: mi živimo u materijalnom svemiru. Naše postojanje odvija se doslovno u moru mase i energije, tj. u moru materije. Mi ne možemo poreći egzistenciju tog fizikalnog svemira – konačno, i naš fizički organizam pripada njemu. S njim moramo uspostaviti vezu, tj. prilagoditi se utjecajima koje ima na nas. To je razlog što je čovjek razvio svojih pet osjetilnih organa tijekom svoje evolucije. Tih pet osjetila nam je potrebno ako u našem okruženju hoćemo pronaći ono što nam je potrebno za život.

Sada bi se moglo razmišljati ovako: kako stoji stvar s našim *psihičkim* utiscima, s našim intuitivnim ili spiritualnim spoznajama? – Ono psihičko, kao unutarnji utisci i osjećanja po svojoj osobini, može biti jednako tako jasan doživljaj kao i sve ono što opažamo izvana. Mističarev osjećaj sjedinjenja s Apsolutnim za njega sigurno ima veliku vrijednost stvarnosti. Sjedinjenje religioznog čovjeka s Bogom predstavlja za njega jednako moćan doživljaj kao i sve drugo što on objektivno opaža. Ali, možemo li se i pouzdati u takve doživljaje? Jesu li oni kao znanje jednakog značenja kao ono što opažamo objektivno?

U tumačenju takvih doživljaja postoji jedan test istinitosti. On nam omogućava da odredimo ima li neko psihičko iskustvo kvalitetu pravog saznanja. Test je jednostavan: može li to psihičko iskustvo biti primjenjivo? Može li se primijeniti u našem svakodnevnom životu? Možemo li neki unutarnji doživljaj preoblikovati u neku objektivnu okolnost? To, međutim, ne znači da se to iskustvo mora reducirati na nešto materijalno, npr. neki predmet. Ono, međutim, mora iskazati sekundarno djelovanje, koje drugi ljudi mogu uočiti i prihvatiti kao opažanje.

Navest ćemo kao primjer živote nekoliko velikih vjerskih utemeljitelja kao što su Zaratustra, Mojsije, Budha, Isus i Muhamed. Oni su imali snažne psihičke i emocionalne doživljaje. Ta su iskustva za njih predstavljala nešto dobro. Ali jesu li ona bila i stvarno

znanje takve moralne vrijednosti koje je dovelo do dobroga što su oni osjećali, ili je to bilo samo jedno *vjerovanje*? To se tek moralo prevesti u jedan moralni kodeks, a on potom proširiti u jedan sustav poučavanja koji će onda drugi ljudi moći shvatiti pomoću svojih očiju i sluha. Kada oni kasnije, shodno tom moralnom kodeksu, dođu do istih spiritualnih osjećaja o kojima su slušali ili čitali, a koje su vjerski utemeljitelji imali, onda je to postalo pravo znanje.

Često se kaže da se iskustvo jedne razine svijesti ne može dokazati na drugim razinama. Ova tvrdnja je, međutim, samo pola istine. Doduše, mi naravno ne možemo jedan osjećaj npr. ispitivati pod mikroskopom niti ga staviti na vagu i izvagati. A ipak se neki doživljaj s jedne razine svijesti može prenijeti na neku drugu, ako smo same razine ispravno shvatili. Nakon prijenosa moralo bi onda iskustvo na jednoj razini svijesti biti jednako živo i realistično kao i na drugoj razini svijesti.

Neka razina svijesti trebala bi biti u stanju stvarati simbol iznad ili ispod sebe koji bi se tamo mogao opažati u sličnom značenju. Tako mi na primjer ne možemo prenijeti drugim ljudima naš osobni i intimni osjećaj za lijepo. Naš vlastiti osjećaj za lijepo ne možemo izraziti riječima tako da i netko drugi osjeti isto što i mi. Ali mi često možemo stvoriti neki materijalni simbol koji će drugima primjereno predstavljati našu ideju o lijepom. Kad se taj simbol objektivno

opaža očima ili sluhom, on kod drugih ljudi budi isto estetsko osjećanje. Da bi se ta promjena iskustva mogla bolje razumjeti, zamislite neki ton kao određeno iskustvo na jednoj razini svijesti. Znamo da svaki ton posjeduje harmonije na višoj ili nižoj oktavi. Slično tome, svako iskustvo našeg psihičkog bitka može se očitovati na nekoj višoj ili nižoj razini svijesti. Ipak oblik manifestacije može biti sasvim različit. Ne možemo očekivati da psihički fenomeni objektivno imaju sličan karakter. Ali to psihičko možemo povezati s nekim određenim postupanjem, s nekim stanjem, koje ga objektivno simbolizira. Mislite primjerice na stvari koje doživljavate u Vašoj svakodnevici i koje u Vama pobuđuju osjećaje ljubavi, suosjećanja, strahopoštovanja ili poniznosti. Oni nastaju transformacijom Vaših osjetilnih doživljaja – onoga što ste možda čuli ili vidjeli kao osjećaje i emocije višeg reda.

Izložili smo da su naša uvjerenja pretpostavke znanja. One postaju istinsko znanje tek kada se objektiviraju. Trebamo li sada odbiti sva uvjerenja ako se ne daju objektivirati? Ili postoji i neki oblik vjerovanja koji treba uvijek održavati? Svako vjerovanje koje nešto postulira, tj. uspostavlja tvrdnju vjerojatnosti, trebalo bi biti prihvaćeno. Vjerovanje u neku vjerojatnost zaključak je nastao izvođenjem iz iskustvenog znanja. To se može reći i ovako: vjerovanje u neku vjerojatnost je jedna racionalna hipoteza koja zatvara prazninu između postojećih činjenica znanja.

Radi daljnjeg pojašnjenja: znamo da kopno i otoci tonu u moru zbog dubokih podzemnih poremećaja. Taj se fenomen konstantno prati na cijeloj Zemlji. Stoga on predstavlja znanje. Iz tog znanja može se izvesti *vjerojatnost, vjerovanje* da je to događanje prisutno već milijunima godina. Daljnjim izvođenjem može se doći do pretpostavke o vjerojatnosti da su tim procesom nestajale čitave kulture. Još jedan primjer: znanost je dokazala da se materija i energija nikada ne mogu izgubiti ili nestati, nego samo promijeniti. Stoga je vjerojatna i pretpostavka da i osobnost čovjeka, Bitak, neće nestati kada tijelo prolazi kroz tranziciju.

Te pretpostavke vjerojatnosti trebale bi nam biti samo *vremenski ograničeno* popunjavanje praznina između stvarnih iskustava. Njihova korist je u tome što one ukazuju na putove kojima trebamo ići u našim daljnjim istraživanjima. Ne smijemo ih nikada smatrati konačnima. Značajni engleski filozof John Locke upozoravao je da se vjerovanje ne smije zasnivati na vjerojatnosti. On kaže: „Kad su ljudi došli do općih hipoteza koje se nisu dale odmah opovrgnuti, bilo im je lako da ih označe prirodnima i istinitima. Nakon što se to jednom desilo, one lijeve je to oslobodilo obveze da istražuju dalje...“. S druge strane, pretpostavka o vjerojatnosti ne smije nikada biti zamijenjena s praznovjerjem. Vjerojatnost se uvijek izvodi racionalno iz znanja, pa makar se kasnije pokazala i pogrešnom.

Čovjek se sad može pitati što se krije iza *apstraktnog vjerovanja*. U apstraktno vjerovanje spadaju naše pre-

dodžbe o istini, o dobru, o zlu, o slobodi. I mnoga metafizička uvjerenja su apstraktna. Apstraktna su npr. naša gledišta o prirodi bitka i o pitanju konačnosti ili beskonačnosti svemira. Naše apstraktno vjerovanje je za nas osobno znanje. Ideje vjerovanja, međutim, mogu biti tako moćne kao sve što smo ikada objektivno doživjeli. Ali, apstraktno vjerovanje je za nas nešto čisto osobno. Izvan našeg vlastitog duha ono nema nikakvu podudarnost. Drugim riječima: još ga nikada nismo doživjeli u materijalnom obliku. Osim toga, ta apstraktna uvjerenja možemo prikazati odnosno dokazati drugima samo u krajnje rijetkim slučajevima. Tako možemo nešto demonstrirati, što svi ljudi odmah mogu prihvatiti kao istinito. Ali *samu* istinu, kao čisti oblik, ne možemo dokazati. Razlog ovome je što se kod istine radi samo o jednoj apstraktnoj ideji. Ona je jedna subjektivna vrijednost u ljudskom duhu. Istina se razlikuje shodno misaonom procesu onoga koji se bavi nekom stvari.

Apstraktna uvjerenja neprestano izranjaju u našem duhu. Ona su rezultat uobičajene aktivnosti inteligencije i logike. I kada se ne mogu pretvoriti u neko znanje koje svatko može spremno prihvatiti, ne smije ih se jednostavno odbaciti. Budući da su apstraktna, ne mogu se niti zaniijekati niti dokazati.

Naša apstraktna uvjerenja dio su jednog duhovnog prostora velike vjerojatnosti. Mi živimo u tom svijetu apstraktnih uvjerenja jednako tako kao što živimo

u svijetu koji nam pokazuju naša osjetila. Svijet koji vidimo, čujemo, osjećamo itd. ostavlja nam mnogo toga neobjašnjenim i potrebnim objašnjenja. Ono što vidimo ili čujemo može biti dovoljno konkretno. Tako uočavamo svojstva materije. Ima li to, međutim, neku *stvarnu* vrijednost za nas ljude? Pri tome ne mislimo na vrijednost u materijalnom smislu. Naprotiv, pitamo se: Kako nam objektivni doživljaji mogu pribaviti više stvarnosti? Hoćemo znati kako možemo bolje i dublje postati svjesni našeg Bitka.

Naše osobno iskustvo ovoga svijeta ne zadovoljava uvijek naš poriv da sudjelujemo u nečemu što je veće od ovoga života. Na ovom svijetu ne postoji ništa što bi odgovaralo našem urođenom osjećaju za savršenstvo. To savršenstvo je nešto apstraktno čime mjerimo vrijednost koju ovaj svijet ima za nas. Naša objektivna iskustva imaju dvostruku funkciju. S jedne strane ona djeluju na naš psihički bitak, a s druge strane nas upoznaju s onim što izgleda kao vanjska stvarnost. Ta iskustva bude čitav niz unutarnjih vrijednosti, među kojima je i savršenstvo jedna od njih. Ta iskustva su osnova većine naših apstraktnih uvjerenja. Ona s vremenom izgrađuju strukturu našeg vlastitog psihičkog svijeta. Pa ako ta uvjerenja za druge ljude i ne znače ništa niti imaju smisla, za nas same ona ipak predstavljaju jedno *osobno* znanje.

Ralph M. Lewis

Neka čovjek, nakon povratka samome sebi, razmišlja o tome što je on sam u usporedbi s onim što jeste; neka promatra sebe kao putnika u to udaljeno područje prirode, i neka iz tog skučenog zatvora u kojem prebiva (mislim na svemir) nauči procijeniti Zemlju, kraljevstva, gradove i samoga sebe.

Blaise Pascal (1623.-1662.)

I

POSTOJI LI POČETAK?

POSTOJI LI POČETAK?

Čovjek prenosi na Kozmos mnoga svoja objektivna iskustva, mnoge rezultate duhovnih i tjelesnih kategorija svog postojanja. On primjerice vidi samog sebe kao jedan *uzrok*, pa stoga svoju zamisao o nekom iskonskom uzroku, o prapočetku, vezuje za Kozmos, za veći univerzum. Mnogo toga što je čovjek promatrao i što za njega ima neki početak, nije ništa drugo doli prijelaz iz nekog ranijeg stanja. Mi često previđamo spojni član između neka dva niza fenomena: jedan oblik postojanja kao da se potpuno prekida, a neki drugi započinje. U stvarnosti, međutim, samo je jedno stanje prešlo u drugo. Novim istraživačkim metodama i instrumentima znanost je zadnjih godina uspjela ukazati na povezanost mnogih fenomena koji su ranije smatrani sasvim samostalnim, i čijim je počecima pripisivana međusobna neovisnost.

U skoro svim starim religijama *ontologija*, teorija o Bitku, povezuje se s nekim personificiranim božanstvom – sa čovjekolikim bogom, božicom ili mnoštvom bogova. Ta su božanstva smatrana bićima višeg

reda, ali su ipak imala mnoge ljudske osobine. Ona su posjedovala duh s kojim su razmišljala, planirala i stvarala ciljeve koje su željela postići. Tako su ona, poput čovjeka, stvarala svemir – cjelokupni Bitak koji čovjek zamišlja da poznaje.

Bilo je vremena kad su ljudi vjerovali da su bogovi stvorili Kozmos iz svog vlastitog bića. A u neka druga su vjerovali kako je Stvaranje započelo *Kaosom* – jednim Ništa iz kojeg su se rodili i sami bogovi, a koji su potom stvorili ostale prirodne fenomene. Rani kozmolozi zamišljali su, međutim, taj Kaos ili stanje Ničega kao nešto *pozitivno*. Kao takav on je posjedovao jedno svojstvo: on nije bio ono *Ništa* – tj. *odsustvo* nečega kako mi to zamišljamo. Oni su pretpostavljali da je iz bezobličnog stanja tog Kaosa izrastao potencijal koji je Bitku udahnuo život.

Obični je čovjek teško mogao zamisliti neko vječno biće, biće koje je oduvijek postojalo i nije imalo početka.

Slično tome, većini ljudi teško je shvatiti predodžbu o *samozačeću*. U svom svakodnevnom iskustvu oni jedva da će se ikada susresti s takvim fenomenom. U skladu s njihovim ograničenim iskustvom, za njih će prije biti da iza svega stoji neki uzrok, pa i iza *apsolutnog* Bitka.

Jednako je tako teško prihvatiti koncept po kojem ne postoji apsolutni Ne-Bitak ili Ništa. Moramo shvatiti da samo našim opažanjem Bitka možemo stvoriti predodžbu o Ne-Bitku kao odsustvu ili suprotnosti

Bitka. Kad bi se stanje Ne-Bitka kao takvog moglo identificirati, on bi opet u stvarnosti imao svoje osobitosti. Sve što *jest*, na neki je način *Bitak*. Ako nešto može nastati iz tzv. *Ničega*, onda ono po svojoj logici nije Ne-Bitak, već je *nešto*. Jedno Ništa ne bi nikada moglo egzistirati samo po sebi, a da ne bude Nešto.

Iz filozofskog i logičkog kuta gledanja moramo prihvatiti da je Bitak *uvijek bio*. On ne može imati početak, jer odakle bi i trebao doći? Ako bi se Bitku pokušalo pripisati neko porijeklo, uvijek bi se iznova došlo do stanja koje se samo ne bi dalo drukčije opisati nego kao Bitak. Jednako je tako nemoguće da postoji kraj Kozmosa – u što bi se to Bitak trebao rastvoriti, sa čime stopiti, kamo nestati? Bitak se ne može razoriti jer bi to zahtijevalo da se prihvati postojanje Ničega, u kojem Bitak nestaje, a Ništa ne postoji.

Grčki filozof Heraklit rekao je prije dvije i pol tisuće godina da je Bitak podvrgnut stalnoj promjeni. Osim toga, materija se stalno nalazi u *nastajanju*. Međutim, čisti Bitak nije jednostavno materija već energija koja je u njenoj osnovi, i u koju se ona opet može pretvoriti. Zbog velikih preoblikovanja i promjena kroz koje Bitak stalno prolazi, moglo bi nam se činiti kao da se oblici i prirodne pojave rastvaraju u Ničemu. Ali danas znamo da se u stvarnosti radi o prelasku u druge oblike očitovanja koje često ne možemo izravno opažati.

Često čitamo o prirodoznanstvenim teorijama o početku našeg svemira. Bez sumnje je da su naš Sunčev

sustav, Sunce i planeti, čak i ogromna Mliječna staza s milijunima drugih zvijezda stajačica i planeta imali početak. Time mislimo da su se oni nalazili u nekom drugačijem stanju prije nego su preuzeli sadašnje. Sastojali su se ili od plina ili od neke druge, nebeskim pojavama svojstvene, supstance (plazme). Kad, međutim, govorimo o *Početku* u ovom smislu riječi, a mislimo na početak svemira ili galaksija, misliti možemo samo na njihov oblik kakav danas poznajemo. Prirodoznanstveno promatrano, ne možemo reći da su npr. naša Mliječna staza ili druge galaksije s milijardama svojih sunčevih sustava prvobitno došle iz Ničega.

Cilj istraživanja astrofizičara i ono što bi, kako se nadaju, istraživanje svemira trebalo donijeti, jesu saznanja o *primarnoj* odnosno osnovnoj supstanci Kozmosa.

Ima li ljudsko postojanje neki smisao i svrhu? Hagiografija, tj. sveti spisi kao što su Vede, Zend-Avesta, Biblija i Kur'an ili tvrde da znaju što je Bog odredio kao *cilj* čovjeku, ili nam nude mišljenje svog nadahnutog mesije odnosno religijskog utemeljitelja kao rješenje ovog ljudskog problema. Ako se vjeruje da ljudska egzistencija ima određeni smisao, neminovno se nameće ideja *determinizma*. To jednostavno znači da je neko duhovno biće odredilo slijed događanja za čovjeka u odnosu na pojavnosti prirode. Ono očekuje i hoće da se čovjek ponaša na određen način kako bi ispunio svrhu svog postojanja.

Uzmemo li ovo kao temelj, nameće se i potreba za vjerovanjem u teizam, tj. u neko osobno božanstvo.

Neminovno se zamišlja neko uzvišeno božansko biće čiji je duh stvorio svaku prirodnu pojavu tako da ona odgovara nekom kozmičkom planu ili projektu. Unutar tog plana čovjek je ili sastavni dio cjelokupnog projekta, ili je on sam čak središte, tj. razlog tog Stvaranja.

Zašto čovjek želi vjerovati da postoji neka viša svrha i plan, neka misija za ljudski rod? Ta želja ima veze sa strukturom ljudskog razmišljanja, s načinom kako čovjek misli i nešto doživljava. Čovjek tako ne može zamisliti da pri punoj svijesti hoda po nekoj ulici, a da istovremeno ne zna zašto se na njoj nalazi i kuda ide. Mi smo većinom svjesni svojih motiva. Nagone i impulse koji nas tjeraju na neki čin, navode da nešto poduzmemo, uglavnom možemo pripisati određenom vanjskom podražaju; mi možemo vidjeti što je izgledalo *uzrokom* da smo postupili ovako ili onako. Također možemo reći da svojim instinktima i razumom stvaramo želje, ciljeve i ideale prema kojima se krećemo. U svom svjesnom, normalnom stanju sve što činimo dobrovoljno povezujemo s nekim motivom, nekom svrhom.

Ciljevi i namjere *koje sebi postavljamo*, bitan su sastavni dio naše ljudske svijesti. Život kao takav čak i najjednostavnijoj stanici postavlja određene zahtjeve koje ona mora ispuniti. Temeljni su ciljevi neke stanice prehrana i izlučivanje, osjetljivost na podražaje (senzibilnost) i reprodukcija. Stanica međutim ne posjeduje takvu kompleksnost tj. organ, kojim bi mogla procjenjivati svoje vlastite motive odnosno ciljeve ko-

jima teži. Ona dakle djeluje donekle naslijepo, bez razuma kako ga čovjek definira.

Aktivnosti stanice u stvarnosti su njene funkcije, a ne ciljevi koje bi ona mogla postavljati neovisno o sebi samoj. A kako je s čovjekom? – Jesu li mnoge stvari kojima teži i koje ostvaruje njegovi *ciljevi*? Čovjek raspolaze visoko razvijenim darom razuma. Pomoću njega on može razlikovati različite impulse i podražaje koji na njega djeluju. Tako im pridaje pozitivnu vrijednost kad zadovoljavaju njegove potrebe, a negativnu kad mu nanose štetu. A što bi drugo čovjek trebao činiti kao biće opremljeno osjetilima, osjećajima i *razumom*? Čovjekova sposobnost mišljenja, njegovo prosuđivanje, izbor ciljeva za njegov tjelesni, emocionalni i intelektualni bitak spadaju u temeljne elemente njegove ljudske suštine. Ti su ciljevi neodvojivo povezani s prirodnim sklonostima, funkcijama i osobinama njegovog istinskog bića.

Čovjek, međutim, po navici naziva *ciljevima* one uvjete koje postavlja za zadovoljavanje potreba svog složenog bića. Tako on sebe vidi *usmjerenim k cilju*. Dakle, lako je razumljivo da čovjek o drugome zaključuje polazeći od sebe, i da ne prihvća prirodne pojave u skladu s njihovom suštinom, već im pripisuje ciljeve koje bi one, po njegovom uvjerenju, trebale ispunjavati. Onda mu se čini logičnim da je i njegova vlastita egzistencija posljedica ili ispunjenje neke transcendentne svrhe – nekog *teleologijskog* ili *duhovnog* uzroka.

Zar čovjek ne može jednostavno biti samo dio manifestacije cjelokupnog kozmičkog bića, integralni atribut jednog nužnog fenomena? Zašto on mora cijelom Kozmosu pripisivati svrhu, naime jednu funkciju svojih vlastitih, ograničenih fenomena svijesti?

Pri uobičajenoj upotrebi pojma *svrha* čuje se i jedno sporedno značenje nesavršenosti, nedovoljne perfekcije i djelotvornosti. Riječ je o nekom cilju koji bi, po općem uvjerenju, trebao ukloniti nedostatke. U stanju *Apsolutnoga*, gdje su kvaliteta i kvantiteta u ispravnom odnosu, ne bi moglo biti nikakve svrhe niti cilja. Potreba za poboljšanjem bila bi suvišna. Zar vjerujemo da je Kozmos manjkav – da on treba nešto novo? Što bi to nešto izvan njega samoga polučilo? U svom unutar-njem djelovanju sve već predstavlja jedan potencijal. Kozmosu se može pripisati neka svrha samo onda ako ga se drži nesavršenim, i ako se prihvća egzistencija stvari izvan njega samoga. Tako čovjek za svoju egzistenciju pronalazi svrhu. On želi postaviti određene ciljeve svom osobnom postojanju spram cjelokupne stvarnosti. Kad bi neka zvijezda posjedovala isto svjesno opažanje i sposobnost mišljenja kao čovjek, i ona bi možda promatrala ostali svemir pitajući se zašto postoji i u kakvoj je vezi s ostalim nebeskim tijelima.

Čovjekov razum, njegov psihički i emocionalni bitak moraju biti nagrađeni; mora ih se poticati i umiriti. A to se može desiti samo onda kad čovjek svome životu zadaje ideale, uvjerljive razloge ili samopo-

stavljene ciljeve. Kad bi čovjek bio neki niže razvijeni organizam kao što je to nekad prije bio, ne bi se trudio pronaći svoju povezanost s cjelokupnom stvarnošću. Na svoje prirodne nagone i svoju okolinu reagirao bi instinktivno kao što to čine niže životinjske vrste. Ne bi ga zanimalo tumačiti ih razumski i tražiti razloge postojanja za njih i samoga sebe.

Čovjek nikada neće moći empirijski potkrijepiti razloge svog postojanja; on ne može dokazati da je njegovo postojanje rezultat prirodnih procesa, razvoja samog života. Ali čovjek može pomoću svog intelekta podariti smisao svom *vlastitom, neposrednom životu*. On može postaviti ciljeve koji će zadovoljiti ne samo njegovu urođenu intelektualnu znatiželju, već i one više psihičke impulse i osjećanja koje on naziva moralnim i duhovnim osobinama.

II

JE LI BOG ENERGIJA?

JE LI BOG ENERGIJA?

Razmišljamo li o tome bez emocija, moramo zaključiti da je čovjek izuzetno umišljen ako vjeruje da svojom *ograničenom* inteligencijom može pojmiti bit Apsolutnog. Kakve god prirode bilo to beskonačno – sigurno je da daleko nadilazi ograničenja svih iskustvenih mogućnosti čovjeka koje stvaraju temelje za njegove predodžbe. Ako postoji nešto u svojoj apsolutnosti nespoznatljivo, onda je to sigurno i Prvi uzrok, kako god ga čovjek nazivao.

A ipak mističar kaže da može razumjeti ono Božansko, Kozmičko ili Boga, tj. da može stupiti u kontakt s njim i doživjeti ga. Moramo li, dakle, sumnjati u ove doživljaje mističara? – On u svom mističnom doživljaju prekoračuje ograničenja vanjskih osjetila. On postaje svjestan jednog stanja koje je izvan dosega svakog objektivnog iskustva, a to ga vodi u ekstazu, u jedan uzvišeni osjećaj radosti i zadovoljstva.

U skladu sa svojim subjektivnim doživljajem, mističar se trudi pretvoriti elemente svog iskustva u

objektivne pojmove. On ih transformira u riječi, oblike i osobine koje sam može razumjeti. Ukratko: on stvara duhovni *slikopis* svog doživljaja koji je povezan s njegovim osobnim intelektom, odgojem i stilom života.

Budist, koji je imao takav doživljaj, nazvat će ga npr. nirvana, musliman bi mogao reći da mu se ukazao Alah, judaist će ga povezati s imenom Jehovah, hinduist možda s Brahmom, a pripadnik Parsa sa Zaratustrom. Nažalost, uvijek se iznova mora ustanoviti da vjerski fanatici stalno ističu samo svoja vlastita iskustva o apsolutnom biću tog Prvog uzroka, ustrajući uporno u tome da je taj uzrok baš onakve objektivne prirode kako to oni tumače. Grubo odbijaju svako tumačenje koje odstupa od toga.

Možemo dakle reći da čovjek stvara svoju vlastitu sliku o svemogućem i sveznajućem Prvom uzroku. Čovjek ne stvara Boga u njegovoj biti, već u njegovim osobinama koje mu svojim razumom pripisuje, stvarajući ga u obliku slike koja mu pomaže da pojmi njegovu bit. Shvatiti taj prvi ili početni, svuda prisutni uzrok kao energiju jest koncept prihvatljiv kao i svaki drugi. *Misao je energija*. Onaj tko vjeruje u teleološki, duhovni uzrok, sigurno će se složiti sa shvaćanjem da je misao energija.

I ortodoksni teolog sjetit će se doktrine o Logosu u Ivanovom evanđelju iz Novog zavjeta, gdje u prvom odlomku, prvi stih, stoji: „Na početku bijaše Riječ. I Riječ bijaše u Boga, i Bog bijaše Riječ.“ Time se jasno

kaže da je misao preobražena u *energiju* izgovorene riječi. Već stoljećima prije nastanka Novog zavjeta, obožavali su stari Egipćani boga Ptah, zaštitnika obrtnika i umjetnika, koji je isto tako simbolizirao kozmičku misao, i koji je po njihovom vjerovanju stvorio svemir izgovorenim riječju. Bog Ptah „je označavao sve stvari njihovim imenom“.

Neki shvaćaju Prvi uzrok kao univerzalnu svijest, međutim i tada prihvaćamo temeljem svog ljudskog iskustva da je svijest osobina života, a životna snaga i životne funkcije također jedan *oblik energije*. Osim toga, što god čovjek podrazumijevao pod tom kozmičkom Esencijom ili supstancijom, u svakom slučaju radi se o nekoj energiji, već zbog njenog samog postojanja – koliko ga čovjek može pojmiti.

Većina svjetskog stanovništva nije spremna vjerovati u neku bestjelesnu, duhovnu energiju kao stvaralačku snagu svemira. To uglavnom ima svoj razlog u činjenici da je čovjek sklon nekom vrhovnom početnom uzroku pripisati osobine slične svom vlastitom biću. On na primjer razmišlja prema principu uzročnih struktura, tj. svjestan je da radeći u svom okruženju unosi promjene i obnove. Svoje voljno stvaranje uzroka on izjednačava s osobnom slobodom i kreativnošću. On je svjestan da ga to čini superiornim nad većinom ostalih životnih oblika. Shodno tome on je sklon pripisati nekom višem, transcendentnom biću barem isto toliko moći i stvaralačke snage.

Kad se kaže da je to Kozmičko – univerzalni uzrok – energija, automatski se izaziva otpor onih koji imaju antropomorfnu sliku Boga, tj. sliku Boga u čovjekolikom obliku. Ali time sljedbenici ovog smjera istovremeno poriču da njihov Bog uređuje svijet, da ima volju i ciljeve, jer volja i ciljevi svakako su povezani s duhom, a on je u svojim različitim načinima pojavljivanja energija.

Moderna prirodna znanost dokazala je da su materija i energija ponajprije u onoj mjeri ekvivalentne u kojoj između njih postoji neko međudjelovanje. Iza svakog pojavnog oblika u stvarnosti stoji jednostavno samo jedan elektromagnetski spektar čiji obim i granice nisu poznati. Prirodnoznanici općenito ne označavaju ovaj fenomen pojmom Bog. Ali *ako* je taj fenomen posljednji razlog sveg postojanja, on je onda *Stvoritelj*, ili koji god izraz da se za to koristi. Tko god ovu ideju naziva bogohulnom, taj umišlja da poznaje pravo biće Boga.

Ovo nameće pitanje odakle svetim religijama pravo da mogu definirati Božje biće kao zadnju instancu. Sve one imaju svoju definiciju Boga, a prvo što čitanjem njihovih svetih spisa upada u oči jest činjenica da njihove predodžbe o prvom odnosno božanskom uzroku dijelom bitno odskaču jedna od druge. Stoga i drugačiji pogled, naime onaj o kozmičkoj energiji čiji poredak ili manifestacija mora biti u vezi s nama poznatom energijom, kao jedna apstraktna spekulacija ima jednako pravo na postojanje kao i svaka druga,

tzv. sveta objava Božja. Znamo da sveti spisi uglavnom grade svoj autoritet na tvrdnji da su oni rezultat Božje objave. A ipak su doslovni opisi Boga djelo ljudskog duha koji je konkretizirao ta otkrivenja. Dakle, možemo se upitati tko je imao pravo: Ptah, Ehnaton ili Mojsije, Zaratustra, Budha, Jehovah, Muhamed ili mnoge druge osobnosti i doktrine koje milijuni ljudi smatraju svetima.

Ipak je čovjekova zasluga što uopće raspoznaje neko najviše **Nešto**, koje se nalazi izvan njega samoga i koje mu ulijeva strahopoštovanje, poniznost i ljubav, a i želju da ga razumije.

Sudjeluje li čovjek na bilo koji način u stvaranju svemira? Mi svoje predodžbe i znanja zahvaljujemo osjećanjima koja dolaze preko naših tjelesnih osjetila. Tako nam npr. impulsi koje primaju naše oči i osjetilo dodira prenose one početne kvalitete pomoću kojih stvaramo sliku naših iskustava. Osjetilo vida daje nam sliku prostora, boja i dimenzija. I dodir približava pojam prostora i dimenzija, ali i veličine, težine itd.

Ipak te slike, duhovni oblici naših iskustava, zapravo ne odgovaraju stvarnom izvoru naših utisaka. Titraji koje naš mozak bilježi, stvaraju, drugim riječima, predodžbe koje samo prikazuju odraz onoga što stvarno egzistira. Tako se na primjer može vidjeti nešto što ima crvenu boju. Za nekoga tko je slijep za boje, isti predmet je možda zelen. Koja je boja sada stvarna? Spektroskop bi nam naravno mogao doka-

zati da se radi o titrajima jednog određenog raspona svjetlosnog spektra; boja je ipak jedna *mentalna slika*.

Kad ne bismo imali naše osjetilne organe s njihovim specifičnim osobinama, ne bismo pripisivali stvarnosti pojedinačne oblike, kao što to činimo. U ovom kontekstu pada na pamet priča o slijepcima i slonu. Svatko od njih dodirnuo je drugi dio životinje i zasnovao svoj opis slona upravo na tom dodirnutom dijelu. Jedan je dodirnuo trup slona i povjerovao da je ovaj sličan drvetu. Drugi, koji je opipao njegovo veliko uho, smatrao je da je slon u obliku lepeze odnosno lista. U zbilji je životinja bila sasvim drukčija od onoga što je svaki slijepac zamišljao na temelju svog iskustva.

Kad čovjek ne bi imao osjetilo vida, onda bi njegova svijest o fenomenima Kozmosa očito bila sasvim drukčija. Ili pretpostavimo da čovjek ima još jedno osjetilo za percepciju stvarnosti. Tada bi ljudska svijest vjerojatno donosila sasvim drukčiji niz slika o kozmičkim fenomenima nego što to sada čini. Dakle, kažemo da postoji *Bitak*; da postoji stvarnost potpuno *neovisna* o ljudskoj svijesti. Ukratko rečeno: da čovjek ne postoji, svijet bi ipak ostao takav kakav jest. Ipak, čovjek u svojoj svijesti pripisuje tome Bitku jedan oblik, jednu stvarnost. To je rezultat djelovanja čovjekovih osjetilnih organa, njegovog razuma i fantazije.

Moderni znanstveni uređaji mijenjaju sliku neba koju smo prije imali dok smo koristili samo naše gole oči. Radioteleskopi i putovanja u svemir dijelom su po-

ništili naše duhovne slike svemira. Kozmos nije niti tro-dimenzionalan niti ograničen samo na naš spektar boja.

Ne zaboravimo da još uopće nije prošlo tako puno vremena otkad smo mi ljudi zamišljali Zemlju kao okruglu ploču. A također – gledajući ljudsku povijest u cjelini – nije tako davno da je čovjek smatrao Zemlju središtem svemira. On je **duhovno preoblikovao** Kozmos prema mjerilu kasnijih **promatranja** i utisaka.

Možda nikada više čovjekov ograničeni duh neće moći spoznati apsolutno i pravu bit Kozmosa. Mi saznajemo više o fenomenima Kozmosa i njegovim bezbrojnim promjenama, ali nikada ne možemo biti sigurni da su naša opažanja i iskustva pouzdani. Pomoću znanosti kao što su astronomija, kozmologija i astrofizika čovjek pokušava otkriti svemir i stvoriti jednu racionalnu teoriju o porijeklu svog neposrednog, većeg svemira kojeg čine galaksije, sunčevi sustavi, planeti i drugo. Svaki fenomen koji se otkrije pomoću naprednije tehnologije, može u budućnosti ponovo izmijeniti našu sliku svemira; drukčije rečeno, može biti uzrokom da **iznova duhovno oblikujemo** tu sliku.

III

TIJELO, DUH I DUŠA

TIJELO, DUH I DUŠA

Što je to jedinstvo? Obično pod tim podrazumijevamo nešto jednostavno kao stanje ili okolnost. Predodžba o jedinstvu dolazi, međutim, od mnoštva. Kada se dvije ili više stvari stapaju u stanje jednoga, to novo stanje nazivamo **jedinstvo**. Čovjekova introspekcija, istraživanje samog sebe, počela je već prije više tisuća godina. Čovjek se, međutim, pri tome rijetko smatrao jedinstvenim bićem.

Postoje funkcije u ljudskom biću koje se izrazito razlikuju jedne od drugih. Zato je bilo sasvim logično što se čovjek dugo vremena gledao kao jedinstvo triju supstanci ili kvaliteta, čija mu je međusobna povezanost ostala tajnom koju još uvijek odgonetava. Općenito se ta tri različita aspekta ljudskog **bića** označavaju kao **tijelo**, **duh** i **duša**.

U toj trojnosti čovjek pridaje tijelu najmanju vrijednost. On ga je zaista u mnoga vremena skoro prezirao. U okviru svojih religija i filozofija često ga je podvrgavao zatiranju; može se reći i da on na neko vrijeme

tijelu odriče njegove potrebe i da ga muči. Antička orfička škola filozofije smatrala je „meso“ zlim i pokvarenim. Njihovi su predstavnici vjerovali da tijelo drži božanski element, posebno dušu, zatvorenom kao u nekoj tamnici. Podučavali su da duša neprestano teži za slobodom. Mislili su pod tom slobodom na povratak duše svom božanskom porijeklu. Ovakvo razumijevanje ljudskog tijela najvećim su dijelom prihvatili i Sokrat i Platon sa svojim učenicima.

Judaistički filozof Filon Judejski rođen je u Aleksandriji i živio je u 1. st. prije Krista. U njegovo doba religijski pogledi bili su u velikoj mjeri pod utjecajem helenizma, tj. grčke kulture. Za Filona, Bog je transcendirao sve, bio je vječan. Ali **isto tako vječna** kao Bog, u koegzistenciji s njim, bila je po njemu i materija. Tako je nastao jedan dualizam – Bog na jednoj strani i materija, kao suprotnost njemu, na drugoj. Prema Filonu, iz Boga su izlazili **logoi** tj. sile; dvije najvažnije su bile **dobrota** i **božanska moć**. On ih je nazivao **vjesnicima** odnosno posrednicima Boga.

Za Filona postojali su međutim i manji logoi. Oni su se združivali i preoblikovali u materiju. Tijelo je bilo materija; stoga je zbog svoje prirode smatrano zlim. Zlorabeći svoju snagu volje, prema Filonu, čovjek je postao grješan i zao jer je popustio pred svojim nagonima i tjelesnim iskušenjima. Uzdići se iznad materije i tijela čovjek je mogao samo putem meditacije i kontemplacije o svojim božanskim svojstvima. Te Filonove predodžbe osjetno

su utjecale na judaističku i kasniju, kršćansku filozofiju. U Novom zavjetu susrećemo opet njegove ideje.

Što su bili glavni razlozi takvim, prema tjelesnom neprijateljskim, predodžbama? Koji psihološki razlozi stoje iza njih? – Već su primitivne kulture gledale tijelo kao promjenjivo i prolazno. Mogle su zapažati da ono propada kao biljke i da gubi svoja svojstva. Tijelo se može lako ozlijediti i uništiti, i to čak od strane samog čovjeka. Stoga se čini da je ono suprotnost trajnosti, nepromjenjivosti i vječnosti. U usporedbi s nebeskim tijelima, Suncem, Mjesecom i zvijezdama, ljudsko tijelo izgledalo je manje vrijedno.

Još jedan dokaz nečistoće tijela za primitivnog čovjeka bile su bolesti i bolovi. Čak su spolni nagoni i strasti navođeni kao primjer njegovih slabosti. Oni su sličili tjelesnim funkcijama životinja koje je čovjek smatrao daleko nižima od sebe.

Međutim, postojala je još i druga kvaliteta čovjekove trojnosti. To je bio **misleći** dio, tj. duhovni procesi. Mi ih svrstavamo pod oznaku „*duh*“, ali pravila se velika razlika između tih duhovnih i onih tjelesnih funkcija. Misleći dio čovjeka imao je, po sebi, nešto nedohvatljivo: niti ga se moglo vidjeti, niti ozlijediti. Čovjeka je najviše impresioniralo što je taj misleći dio obitavao **u tijelu**. Bilo je to nešto dinamično što je pokretalo tijelo onako kako je čovjek htio. To nešto u nutrini ponekad mu se obraćalo. Znalo je zapovijedati i moliti, a ipak nije bilo vidljivo.

Ali i tijelo je utjecalo na to **nešto**, taj misleći dio, i iz tog međudjelovanja čovjek je upoznao strah, čuđenje, sreću, patnju. Što je on, dakle, u stvarnosti bio? Što je bilo stvarno biće čovjeka? Tu je rođena zamisao da je Bitak zatvoren u jednoj ljusci. Ona je općenito smatrana nedjelatnom i pasivnom. Tijelo je pokretao samo vanjski svijet ili to nešto u nutrini. Bitak, taj opažajući i svjesni dio, smatrao se pozitivnim; kao stvarno biće.

Ovdje započinje dualizam, dihotomija, razdvajanje čovjeka na dva dijela. Ta predodžba o rascjepu čovjeka dominira još uvijek većinom religija i etičkih filozofija. Uočavalo se da misleći dio čovjeka postoji samo u živućem tijelu. On sa smrću napušta to tijelo; stoga ga se shvaćalo bitnim dijelom jedne nepoznate sile koja tijelu daruje život. Vidjelo se da život s udahom ulazi u čovjeka, i da ga sa zadnjim izdahom opet napušta. Dah je zrak. Zrak se činio neograničen i vječan pa su mu ljudi ranog doba uskoro pridali božansko svojstvo. Tako npr. u Genezi 2:7 nalazimo rečenicu: „I Bog stvori čovjeka iz praha zemlje i udahnu mu dah života i čovjek postade živa duša.“

Ako pretpostavimo da je životna snaga božanske naravi, onda ona mora biti u stanju obavljati puno više toga od upravljanja organskim funkcijama tijela. Čovjek je vjerovao da ona treba obavljati u tijelu neki viši rad. Bez obzira u kakvom obliku zamišljali božansko, ljudi su bili čvrsto uvjereni da je ono prožeto nekom višom inteligencijom. Razvojem svoje

samosvijesti, čovjek je stjecao i veću samodisciplinu. Reagirajući na svoje ponašanje, počeo je doživljavati snažne osjećaje. Neki su mu postupci pribavljali zadovoljstvo, koje međutim nije uvijek bilo povezano sa zadovoljenjem njegovih nagona. Neki su osjećaji sreće bili daleko finije prirode. Pribavljali su mu osjećaj dubokog unutarnjeg zadovoljenja. Ta osjećanja čovjek je nazvao *dobro*, njihovu suprotnost *zlo*.

Iz tog iskustva čovjek je uskoro zaključio da je božanska Esencija ili supstancija u njemu ona koja mu pokazuje dobro. Vjerovalo se da je to inteligencija božanskog u čovjeku. Isto tako se vjerovalo da je ta inteligencija viši dio njegovog bića. To treće svojstvo svog bića on je nazvao *duša*.

Čovjek je već zarana upoznao iluzije i varke osjetila. Ona su bila povezana s konačnim i ograničenim tijelom. Stoga ih se nije smatralo pouzdanim izvorom u traganju za istinom i znanjem. Više je bio razum, taj misleći dio čovjeka, ono što mu je darivalo **iluminaciju**. On mu je, može se reći, davao osobne odgovore na mnoga njegova iskustva. Zbog svog takvog djelovanja, razum je povezivan s božanskim elementom čovjeka. Na njega se gledalo kao na atribut duše. Neoplatonistički filozof Plotin je rekao: „Razum je duša u kontemplaciji.“

Kako bi sad valjalo sažeti tu trostruku čovjekovu prirodu u jednu zatvorenu cjelinu? Koji bi od elemenata trebao imati kontrolnu funkciju nad ljudskom priro-

dom? – Platon je povezao ta tri elementa s društvenim slojevima, onako kako ih opisuje u svojoj **Idealnoj Republici**. Po njemu razum u čovjeku zauzima isto mjesto kao i vladajući društveni sloj filozofa u njegovoj državi. Volju je izjednačio s ratničkom klasom; ona je trebala sprovesti u djelo zapovijedi razuma, a tijelo je odgovaralo radnicima koji „prehranjuju volju i duh“.

Moderna metafizika i mistika, pomirene s prirodnim znanošću, odbijaju tu staru ideju o trojnosti čovjeka, eliminiravši tako mnoge praznovjerne poglede, dvojbe i strahove. Njihov vrhovni poučak glasi da su svi fenomeni, kako god da se oni manifestiraju, međusobno povezani. One više realno ne zastupaju dualnost kao što je **materijalno** na jednoj strani i **nematerijalno** na drugoj. U ovom modernom mističnom i metafizičkom konceptu također se ne tvrdi da je jedan aspekt ljudske prirode načelno dobar, a drugi zao. Dapače, tu se vjeruje da su takve predodžbe usko povezane s ograničenim ljudskim duhom.

Koncept dualiteta neminovno podrazumijeva da je jedna stvar stvorila drugu. Zašto bi to trebalo biti tako? Koja od neke dvije stvari je ona više vrijedna? Ili, zašto bi ona druga bila manje vrijedna i neprijatelj onoj prvoj? Stoljećima je dualistička teorija stvarnosti bila izložena ovim pitanjima. Zbog njihove nerješivosti moderna metafizika danas zastupa *monistički* koncept stvarnosti.

To monističko stanje, to „Jedno“ je *Kozmos*. On je vječno aktivan. Bitak, Kozmos, aktivan je jer pred-

stavlja ispunjenje onoga što sam jeste. Bitak je načelno pozitivan i dinamičan. Čovjekova ideja o Nebitku, o Negativnome, samo je *izvedena* iz Bitka. To je pretpostavka o neprisutnosti onoga što jeste. Ali obratno, apsolutno Ništa ne sugerira i pretpostavku o Nečemu.

Prije se mislilo da priroda bježi pred vakuumom; drugim riječima da Bitak uvijek teži za time da biva. Ta težnja za bivanjem je *neminovnost* Kozmosa. Onaj dio koji je svjestan neminovnosti svog Bitka jeste svijest. Tako moderna metafizika i mistika prenose dalje jedan naslijeđeni koncept. Riječ je o predodžbi da je Kozmos *svjestan samog sebe*.

Svijest Bitka na različite načine djeluje u svakom očitovanju Kozmosa. Tako svijest nalazimo čak i u neživoj materiji. Ona se nalazi u atomskoj strukturi materije, a manifestira se kao u materiji prebivajući i njome upravljajući pozitivan i negativan polaritet. Nalazimo ju i u pozitivnoj jezgri žive stanice i njenom negativnom omotaču.

Svijest te „Jedne“ kozmičke energije može svladati i zadržati neku drugu energiju. Tako npr. energija koja prožima materiju i koja ju *oživljava*, ima veliki potencijal. Ona je pozitivan dio u njoj suprotno polariziranoj, negativnoj materiji. Taj nadmoćni aspekt svijesti i njene moći, dakle, vlada nad tvari. On prisiljava strukturu živuće materije da mu služi. Stoga se u DNK i RNK molekulama žive stanice razvoj odvija samo u jednom smjeru. Živa se stanica ne razvija retrogradno u svojoj

građi. Samo veća oštećenja mogu izazvati neku mutaciju, izmjenu prvotnog razvojnog cilja.

Tako u svakoj živoj stanici, kako god jednostavna ona bila, postoji neka kombinacija svijesti koja se stvara u procesu razvoja stanice. Ona potom u sve većoj mjeri postaje *grupna svijest*. Ta grupna svijest uključuje sva prethodna stanja svijesti. Naša ljudska svijest je osnovna snaga naše energije, ona je iskra života. Ali mi imamo u sebi i svijest svakog životnog oblika iz kojeg se čovjek razvijao.

Kao što živa stanica posjeduje primoravajuću svijest zbog koje stremlji da *postoji*, tako je ima i čovjek. Složeni ljudski organizam – njegov mozak i živčani sustav – daruju mu samosvijest. *On zna da jest*. On postaje za samog sebe jedna jedinstvena cjelina. Ali promjene svijesti, onako kako se one manifestiraju u složenom ljudskom organizmu, donose sa sobom različita osjećanja; postoje fenomeni kao što su intuicija, razum, osjećaji, i dublja ili moralna osjećanja.

Čovjek dijeli i klasificira ta različita osjećanja i osjećaje koje može iskusiti. Kao što je već rečeno, on je o sebi imao predodžbu trojnosti. Zamislimo na primjer da imamo više čvrstih metalnih žica različite duljine kao što su strune na harfi. Ako ih pokrenemo jakom zračnom strujom, one će zazvučati različitim tonovima. A ipak, ista količina zraka proizvela je te različite tonove. Zrak samo djeluje tako da različito zategnute žice proizvode različite titraje.

Na sličan način i naš organizam postiže da nijanse univerzalne svijesti u nama izazivaju različita osjećanja. Tijelo, duh i viša svijest – Bitak – nazvan *duša*, nisu ništa drugo do učinci te *jedne* skupine svijesti u nama. Razlike nisu u njihovoj biti, već u funkcijama koje se uspostavljaju. Isto je i s različitim tonovima: svi su oni zvuk. Tek kad čovjek shvati ovaj koncept, prestati će davati prednost jednoj funkciji svog bića na račun drugih.

Tijelo potječe iz istog kozmičkog izvora kao i ono što čovjek naziva dušom. Ipak, tijelo je ograničeno u služenju cijelom čovjeku. Na kraju ovog poglavlja evo jedne izreke pjesnika Alexandera Popea: „Pravi studij čovječanstva jeste studij čovjeka.“

IV

JESU LI DOBRO I ZLO APSOLUTNI?

JESU LI DOBRO I ZLO APSOLUTNI?

Teološka učenja i dogme većine religija uspostavile su norme ponašanja koje daju zaključiti da postoji apsolutno Dobro i apsolutno Zlo. Takve norme i propisi ipak su uvijek ukorijenjeni u svoje vrijeme i kulturu.

Koncept *Dobra* u prvom je redu psihološke prirode; on je povezan s vrednovanjem osobnog iskustva. Dobrim označavamo sve ono što nama donosi ugodne i zadovoljavajuće osjećaje. Što nam se tjelesno, duhovno i duševno dopada, nazivamo *dobrim*.

Takozvano *moralno Dobro* postoji u zadovoljenju osjećaja i intelekta. Iz religioznih ili drugih razloga čovjek postavlja smjernice ponašanja koje smatra nužnim za svoju moralnu i duhovnu dobrobit. Budući da zahtijevano ponašanje znači ostvarenje moralnih propisa, ono zadovoljava intelekt i osjećaje, i stoga se prihvaća kao *dobro*.

Takvo pozitivno stanje kao što je Dobro, odmah izaziva i svoju antitezu, *kontra*-stanje, koje se ozna-

čava kao Zlo. Zlo je sasvim jednostavno ono što čovjeku stvara suprotnost od zadovoljenja. Dakle, ono neugodno i štetno je zlo. Jednako tako svako dobro sa svojom pozitivnom kvalitetom u ljudskom duhu vodi istovremeno k suprotnoj predodžbi, onako kako svjetlo upozorava na svoju suprotnost, tamu.

Ipak postoji gradacija u predodžbama o apsolutnoj biti Dobra. Takvo stupnjevanje naći će se pretežno u poukama iz morala i etike. Svatko zna da čak u kršćanskim vjerskim zajednicama različito tumače ljudsko ponašanje u smislu dobra i zla. Neka fundamentalistička sekta nazvat će mnogo toga zlim što neki liberalni kršćanin naziva dobrim ponašanjem. Razne protestantske sekte vode križarski rat protiv plesa. Katolička crkva nema ništa protiv njega. Nekršćanske vjerske zajednice prihvataju unutar svojih moralnih normi mnoge načine ponašanja koje kršćani odbijaju kao zle ili na zlo navodeće.

Dakle, dobro i zlo su pojmovi koje je stvorio sam čovjek; oni su proizvod njegovog duha i ne egzistiraju izvan njegovog vrednovanja događaja i prilika u ljudskom okruženju. Čovjek može proizvoljno odabrati uvjete koji su za čovječanstvo kao cjelinu škodljivi, i potom ih uzdići do apsoluta. Tako npr. može kao zlo označiti ubojstvo, silovanje i pljačku jer u tim radnjama ne vidi ništa drugo do štetu za čovječanstvo. I obratno, vrline kao što su ljubav prema bližnjem, toleranciju i istinoljubivost može proglasiti univerzalnim

i apsolutnim dobrima za čovječanstvo. Ali i ovdje čovjek jest i ostaje mjerilo vrednovanja: stvari su dobre ili loše samo u odnosu na njega. Ako ga se ne tiču, onda njihov sadržaj za njega nema nikakvu kvalitetu.

Sa stanovišta mistike postoji samo jedno *Dobro*, a to je moralni stav, impuls za ispravno mišljenje, osjećanje i djelovanje, koji čovjek može iskusiti u sebi.

Sve ono loše vezano je s opće prihvaćenim pravilima ponašanja. Drugim riječima: u prirodi ne postoji *nikakvo apsolutno Zlo*, tj. zlo nije univerzalno. Ova tvrdnja, naravno, proturječi moralnim propisima različitih svetih spisa i vjerskih zajednica. Prosječan čovjek može razlikovati dobro od zla ravnajući se prema upozorenjima i zabranama određenih radnji, kako su zapisane u religijskim knjigama ili u zakonima i običajima nekog društva. Ono što zovemo *savjest*, u velikoj mjeri ovisi u stvarnosti o tome jesmo li u djetinjstvu bili poučeni da je ova ili ona radnja dobra ili loša. Savjest ili moralni osjećaji su jedan podsvjesni impuls koji odgovara unutarnjem idealu pravice prisutnom u svakom čovjeku. Ali u čemu se ta pravičnost konkretno treba sastojati, jest tvorevina ljudskog duha i potječe iz osobnog iskustva i odgoja svakog pojedinca.

Kada bi sadržaji savjesti bili univerzalne, a ne osobne prirode, onda bi se ponašanje svakog čovjeka ravnalo prema istom standardu dobra, i na isti bi način odbijalo zlo. Tko je puno i daleko putovao, zna iz vlastitog iskustva da ima naroda kod kojih je neke

uobičajene kriterije ponašanja smatrao lošim. Sasvim jednostavno putnik procjenjuje ponašanje tih ljudi prema svojim vlastitim mjerilima.

Ako o zlu razmišljamo apstraktno, onda ono u stvarnosti uopće ne može egzistirati; uostalom isto je tako i s dobrim. Kozmos je sa svim svojim pojavama ono što jest. On ne teži nikakvom idealističkom cilju da bi nadišao ono što u ovom trenutku upravo jest. Stoga važi: *sve nije niti dobro niti loše*. Ne postoji nika-ko vanjsko mjerilo kojim bi se Kozmos mogao mjeriti. Ta su mjerila čisto ljudska pomagala.

Između *zlog* i *pogrešnog* postoji povezanost, ali i različitost. Riječ *zlo* povezana je s moralnim osjećanjima. To znači da je nešto u proturječju s nekim ediktom ili propisom u svetim knjigama bilo koje vjerske zajednice. Moralno dobro u vezi je sa savješću i slaže se s moralnim kanonom koji je savjest jednom prihvatila. Općenito se vjeruje da se moralno dobro iskazuje u ponašanju koje sluša volju nekog nadnaravnog bića, nekog boga ili božjeg principa. Što god se tome suprotstavlja, onda je takozvano zlo.

Suprotno tome, *pogrešno* ne valja bezuvjetno odbaciti u moralnom smislu: ono *nije u izravnoj vezi s moralom* neke vjerske norme. Ispravno i pogrešno u načelu su *etičke* konstrukcije. One se općenito ne uzimaju kao varijacije duhovnih zapovijedi, već kao ispravni ili pogrešni odnosi u društvu i ponašanju pojedinca. Tako je npr. iz etičkih razloga pogrešno nekoga uvrijediti.

Osim toga, da navedemo još jedan primjer, za neku reklamnu agenciju etički nije prihvatljivo da zastupa dva konkurentska klijenta, jer ne može obadvojici činiti pravo. Također nije etično praviti razlike među ljudima zbog njihove rasne pripadnosti.

Ipak se može tvrditi da mnogi etički propisi dotiču i moralne principe. Tako na primjer u poslovnom svijetu vlada opća suglasnost da se neku robu za prodaju ne smije pogrešno prikazivati u njenim svojstvima. Takvo bi reklamiranje bilo nepošteno. Takva prijevara bila bi *laž*, čime onda dodirujemo i moralnu stranu.

Neko društvo uspostavlja određene smjernice ponašanja koje počivaju na moralnom kodeksu prihvaćenom od većine stanovništva. Jednostavan primjer: moralne vrijednosti neke kršćanske nacije počivaju uglavnom na moralnim propisima kršćanske religije. Tko se njih pridržava, važi za čestitu osobu, znači da vodi moralno ispravan život. Tko se o njih ogrješuje, osuđuje ga se, u većoj ili manjoj mjeri, kao moralno lošim.

Kad netko odstupa od tih propisa, nazivamo ga zlim. Ipak to zlo u kozmičkom smislu svejedno nije apsolutno. Sjetimo se samo mnogih koje je crkva u srednjem vijeku i u doba inkvizicije spalila na lomači. Oni su bili osuđeni kao zli samo zato jer se njihove vlastite ideje nisu slagale s despotskim dogmama crkve!

Zlo dakle nije u prirodi stvari, već ovisi o stavovima i prilikama koje služe kao mjerilo za procjenu ljud-

skog ponašanja. Neke se radnje ipak moraju sprječavati, ovisno o tome što neka društvena zajednica drži važnim za svoju dobrobit. – Vrijeme je oduvijek bilo veliki alkemičar u pretvaranju osobina Dobra i Zla u nove oblike koje su ljudi onda prihvaćali ili odbijali.

V

JE LI SVIJEST UNIVERZALNA?

JE LI SVIJEST UNIVERZALNA?

Kad bi postojala individualna svijest neovisna o univerzalnoj svijesti, onda religija ne bi imala smisla, a i mistika bi ostala bez svojih premisa. Svijest je u čovjeku stanje osviještenosti, spoznaje različitih fenomena. Uz njenu pomoć čovjek razabire svijet oko sebe. A služi mu i tome da bude svjestan svoje vlastite egzistencije – to je njegova samosvijest. Sve religije, čak i tzv. poganske, posjeduju teološki sustav kojim podučavaju ljude kako komunicirati sa svojim bogom. Svaka religija, ako časno zaslužuje to ime, njeguje molitvu. Molitva je pokušaj komunikacije između čovjeka i njegovog boga ili bogova.

Iz tog proizlazi da čovjek može postati svjestan neke transcendentalne moći kojoj se obraća kroz molitvu. Za takvu spoznaju očito je potrebna svijest. Pri tome se odvija sažimanje, sjedinjenje svijesti čovjeka i one svijesti koju čovjek pripisuje božanskom biću.

Sada ćemo tu tematiku promatrati iz čisto mističnog ugla. Mističar je, kratko rečeno, onaj tko teži osob-

nom *sjedinenju* ili *stanju jedinstva* – s Apsolutnim. To apsolutno on obično zove Bog, ili Kozmičko, univerzalni duh, najviše biće itd. Vrhunac mističnih težnji je Kozmička Svijest. Zamijenimo li te dvije riječi, dobivamo *svijest Kozmosa*, i time bolje razumijemo taj pojam. To jednostavno znači da čovjek ima svijest Kozmosa, tog *Jednog* što prožima cjelokupnu stvarnost.

Kad se sjedinjuju mističar i Kozmos, ne radi se o dva različita entiteta koji se dotiču. To nije nikakvo stapanje, nije miješanje različitih stvari. Svijest čovjeka, iako na nižoj razini poimanja, dio je te svijesti koja sve prožima. No različite titrajne razine manifestacija moraju se međusobno harmonizirati. Ljudska se svijest razvija uzlazno kako bi mogla razumjeti to *Jedno*, koje je ujedno i svijest. Mističar vjeruje da cjelokupni Kozmos posjeduje svijest o svom vlastitom biću. Vrhunac ljudskog savršenstva jeste spoznati svoju povezanost s Kozmosom.

Lako je razumjeti kako većina ljudi vjeruje da je njihova svijest odvojena i potpuno samostalna. Oni ne uviđaju tu sjedinjujuću snagu koja prožima svako živo biće, čak i cijeli Kozmos. Svaka živa stanica, bila ona biljna ili životinjska, posjeduje svijest koja je odijeljena od ostale svijesti samo utoliko što se očituje na specifičan način kroz taj organizam ili tu biljku. U načelu, sve stanice u ljudskom tijelu trebaju ispunjavati slične funkcije kao i stanice ostalih životnih oblika.

Danas se govori o različitim stanjima svijesti u čovjeka: o objektivnom, subjektivnom i o podsvjesnom,

s najrazličitijim teorijama o ovom posljednjem stanju. Međutim, ta stanja svijesti ne zamišljamo u nama kao samostalna, nego više kao razine ili oktave *jedne* struje svijesti koja kroz nas teče.

Koja su svojstva *univerzalne svijesti*? Ona se ne daju čvrsto definirati. Budući da su sve stvari manifestacije univerzalne svijesti, važi ono što je o Apsolutnom rekao nizozemski filozof Spinoza: „Ono je u svim stvarima, a ipak nije nijedna od njih.“ Osim toga, sve postojeće stvari još uvijek ne čine sveukupnost univerzalne svijesti jer ona ima potencijal za neograničeni broj novih manifestacija.

Mi ne znamo uopće ništa o drugim svjetovima koji postoje u bezbrojnim galaksijama, ili o drugim svemirima koji možda poznaju manifestacije univerzalne svijesti, a koje sebi ne možemo čak ni predložiti. Tako je univerzalna svijest bez oblika ili, kako se Heraklit izrazio, „u stalnom nastajanju“.

Prirodna znanost odbija teoriju da sve stvari posjeduju svijest, ili da, drugim riječima, svijest prožima cjelokupnu stvarnost. To se odbijanje da objasniti suženim definicijama koje koristimo za svijest. Tako nam fizika i kemija na primjer pokazuju da struktura tvari slijedi neku vrst unutarnjeg reda koja je općenito priznata; ona je tako točna da ju označavamo univerzalnom. Današnje istraživanje svemira doista je otkrilo putem spektrografije da na jako udaljenim svjetovima postoje kemijski elementi čije valne duljine odgo-

varaju našima. Imamo i uzorke tla s Mjeseca i Marsa. Zar ne možemo reći da svuda zatečeni *red* i *preciznost* dokazuju neku vrst svijesti? Ipak se mora priznati da se ona u svojim manifestacijama razlikuje od ljudske svijesti. Valja međutim još jednom upozoriti na to da i mi poznajemo različite razine svijesti.

Pomislimo na antičku filozofsku školu stoicizma. Njezin osnivač je bio Zenon, koji je živio od 340. do 265. g. pr. Kr. Stoici su poučavali da ni materija, ni duša, ni čovjek nisu zasebni entiteti, već su dio jedne *povezane cjeline*, koju se može nazvati Bog ili priroda. Univerzalna duša ili racionalni princip nazvan *Duh*, je sveprisutan. U čovjeku se to naziva *duša*, objašnjavaju stoici. U materiji se duh očituje u prirodnim zakonima.

Ovo shvaćanje zove se *mistični panteizam*. On poučava da Bog ili kozmički duh prožima sve. Ortodoksni vjernik i tzv. biblijski fundamentalist odbija naravno ovu predodžbu. On hoće – kao i mnogi drugi koje sam naziva poganima – svoga boga učiniti osobom; želi ga učiniti bićem s nekim likom. Za njega je svojevrsno idolopoklonstvo vidjeti Boga utjelovljenog u svim stvarima, kako to čini panteist. Time on pokazuje svoje nerazumijevanje za mistični panteizam. Pravi panteist u ovom smislu ne obožava nikakav predmet ili božanstvo. On štoviše zna da je kozmički princip u svom biću i dosegu neograničen i da ga ne bi mogla ispuniti niti neka pojedinačna stvar niti sve stvari zajedno. Isto tako on čvrsto vjeruje da ništa ne bi moglo egzistirati bez unutarnjeg Božjeg reda ili Kozmičkog Duha.

VI

ŠTO ZNAČI PSIHIČKI RAZVOJ?

ŠTO ZNAČI PSIHIČKI RAZVOJ?

Predodžba čovjeka o sebi kao dualnom biću stara je koliko i njegovo bavljenje samim sobom. Sa svojim funkcijama tako različitim u izražavanju, on očito nije mogao drukčije nego da ih shvati kao zasebne procese. Lako se razlikuje razum sa svojim različitim duhovnim procesima od tjelesnog organizma s njegovim aktivnostima. Tako su i antički Grci držali razum najvišom osobinom ljudskog bića i nečim božanskim u tijelu čovjeka. Duša i razum bili su za njih jedno, jedan pol dualne prirode čovjeka.

Povezanu s dušom Grci su vidjeli i ljubav u njenom najuzvišenijem obliku: duša je bila nešto racionalno i ona koja voli; tu su ljubav razumijevali kao zanos i ona je važila kao najviši moralni osjećaj za koji je čovjek bio sposoban. Za njih je duša bila eterična, bezoblična i nevidljiva supstancija, bez materijalnih svojstava tijela. Naime, ta druga svojstva bila su, po njihovom shvaćanju, zaista drukčija od tijela; izgledalo je da su ona s dahom ulazila u tijelo i da su ga opet na isti način napuštala. Stoga su Grci izjednačavali dušu

sa *zrakom*, dahom ili *pneumom*. Duša je dakle posjedovala osobinu zraka omogućavajući joj da se uspinje u druga područja. Davno prije Grka ona je u simbolima prikazivana s krilima, kao ptica ili krilati insekt.

S vremenom je u mitovima personificirana kao *Psiha*. Njezin muž je u grčkoj mitologiji bio Kupido. Kad je ona otkrila tko je on zapravo, napustila ga je. A to se desilo Venerinom izdajom. Psiha ga je tražila i pronašla nakon što ju je Venera izložila teškim progonima. Slikovno je prikazana kao lijepa djevojka s krilima – kao duša koja leti.

Psiha je u korijenu riječi za brojne pojmove i nazive znanosti kao što su npr. psihički, psihologija, psihosomatika i mnoge druge koje hoće suočiti unutarnju prirodu čovjeka s njegovim tijelom. U većini religija gledaju na dušu, psihi, kao na neku u čovjeka usađenu božju supstanciju. Ona bi trebala posjedovati određena svojstva, primjerice svijest, savjest, moralna osjećanja i druge nematerijalne snage i funkcije.

I prije i danas postojalo je više filozofskih pravaca koji su se bavili sa biti duše. Prema nekim teološkim učenjima duša je okružena zidinama naslijeđenih grijeha kojih se ona prvo mora osloboditi kako bi se mogla rascvjetati. To oslobođenje postiže se radnjama koje čovjeku donose spasenje. Stoga čovjek teži duhovnom cilju oslobođenja duše koje postiže prakticiranjem utvrđenih vjerskih obreda. Time se uvodi neka vrsta *psihičkog razvijanja*, Grci kažu, *duhovnog razvoja*.

Jedan drugi filozofski i metafizički koncept govori da dušu, koja prožima cijelo tijelo, prati snaga i inteligencija svojevrstne nadnaravne ili kozmičke moći. Zagovornici ovog nauka tvrde da ta inteligencija nadilazi racionalni razum ili moralni intelekt. Ona upravlja nesvjesnim funkcijama tijela kao što su: disanje, krvotok i drugi organski procesi nad kojima volja nema moć. No taj se superduh ipak može doseći objektivnom sviješću: čovjek se može *podesiti* na jedan izvor kako bi saznao stvari koje inače nikada ne bi mogao dokučiti svojim normalnim duhovnim aktivnostima.

Budući da je taj superduh ili ta inteligencija duše s njenom energijom u Kozmosu beskonačna, polazi se od toga da on može stvoriti fenomene čije razumijevanje nadilazi sposobnosti ljudskog duha. On ne poznaje granice vremena niti prostora. On ima svoju vlastitu razinu svijesti, svoje opažanje kao i predodžbu. On spoznaje ono što tjelesna osjetila ne mogu. On također može stvarati ideje koje svojom predodžbom daleko nadilaze one ljudskog razuma. Taj je duh sa svojim snagama, kaže se dalje, poput nekog rezervoara u ljudskom organizmu uz čiju pomoć čovjek može usavršavati sebe i svoju okolinu.

Ta inteligencija i njena moć duševne su prirode; zato je mističari i metafizičari nazivaju *psihičkim snagama*. Obje te škole bile su u potrazi za sredstvima i načinima „razvijanja psihičkih snaga čovjeka“. Taj razvoj i pripadajuća metoda dobivali su od različitih

usmjerenja posebna imena i pojmove. Zapravo je već sam pojam *razvoj* pogrešan kad se dovodi u vezu s psihičkim snagama, jer ako postoji transcendentna duševna snaga, božanska inteligencija koja kao viši duh vlada čovjekom, onda čovjeku sigurno nije dodijeljeno da ih on *dalje razvija*.

U svakom slučaju logično je da ono ograničeno ne može upotrebljavati moć nad onim neograničenim. Iz ovog proizlazi da tu može postojati samo jedan oblik razvoja: razvijanje duhovnih metoda pomoću kojih čovjek može spoznati svoje skrivene snage, *probuditi ih i upravljati njima*. Ipak on ni u kom slučaju ne može ni za mrvicu povećati njihovu svemoć. Čovjek razvija samo svoju vlastitu svijest, svoju sposobnost spoznavanja i razvijanja one instance u sebi koja mu omogućuje dovesti do izražaja i djelovanja u njemu prebivajuću psihičku snagu.

Razvojem organske psihologije riječ *psihičko* poprimila je drugo značenje. Veza s duhovnim ili nadnaravnim u čovjeku nestala je. Sve moći čovjeka, sve što mu je od tih fenomena bilo pripisivano, sad je postalo jedna jedina i samostalna osobina cijelog njegovog organizma, koja je od sada važila kao sasvim prirodna. Pamćenje, razum, osjećaji, tzv. moralni osjećaji, savjest i svijest – sve se to sada definiralo kao različite funkcije koje dolaze iz kompleksne monade, čovjeka kao pojedinačnog entiteta. Prema modernoj psihologiji ljudski organizam može proizvesti raznovrsne feno-

mene onako kao što se na velikoj klavijaturi mogu proizvesti pojedinačni tonovi.

U okviru ove znanosti postoji dakako opća klasifikacija pojava oblika ljudskog života; neke je aspekte svijest, smatra se, voljno proizvela, drugi su opet latentne funkcije duha koje ostaju nesvjesne.

Tako su neki procesi tajanstveniji i suptilniji za znanost jer su povezani s promjenama mozga i živčanog sustava, tj. *duha*. S gledišta psihologije to su stvarne *psihičke* funkcije čovjeka. Valja ipak opet upozoriti na to da pojam psihički u ovom smislu više nema nikakve veze s božjim ili natprirodnim osobinama.

I akademska psihologija zastupa stajalište da se psihičke funkcije čovjeka međusobno razlikuju. – Takozvane podsvjesne motivacije, instinkti i intuicije, koji prodiru na površinu svijesti, kod jednog su čovjeka više razvijeni nego kod nekog drugoga. Zašto je tome tako, jedna je od zagonetki psihologije i psihijatrije, i to se za sada dalje istražuje.

Psihološki gledano postoje psihičke funkcije koje se, prema znanstvenim tvrdnjama, mogu svjesno razvijati. Jedna od njih je npr. *kreativnost*. Udžbenici iz psihologije ipak se ne slažu u tome što je zapravo kreativnost i kako se ona može razvijati. Budući da pamćenje, imaginacija i vizualizacija pripadaju psihičkim snagama, tako postoje i tehnike za razvijanje tih vještina.

Fenomeni kao što su nadosjetilno opažanje, telepatija, bilokacija (projekcija svijesti), empatija i telekineza ostaju za etabliranu psihologiju još uvijek u dubokom mraku. Ipak se u današnje doba poduzimaju iskreni napori da se i njih istraži, kao što se to radi na primjer u parapsihološkom laboratoriju Reda Ruže i Križa. U znanstvenim krugovima se doduše slažu u tome da ti fenomeni nisu ni u kakvoj vezi s transcendentnim duhovnim ili kozmičkim kvalitetama.

Većina psihologa odbija predodžbu da je čovjek prožet nekom vanjskom inteligencijom ili kozmičkim duhom koji bi mogao izazivati ovakve neuobičajene ljudske fenomene. Ipak i studenti mistike i metafizike često su skloni zamjenjivati prirodne, organske procese s nekom vanjskom, psihičkom snagom pa onda sasvim normalne psihološke i fiziološke procese pripisuju psihičkom svijetu. Primjerice nejasni obrisi i komplementarne boje koji se vide nakon što se oči maknu s nekog svijetlog predmeta, pripisuju se natprirodnim funkcijama. Unutarnji zvukovi u uhu tako se često smatraju psihičkim snagama koje bi valjalo dalje razvijati! Živčana oboljenja i trzanja mišića pogrešno se povezuju s nematerijalnim i psihičkim snagama.

U struji naše svijesti postoje dublji slojevi koji proizvode spoznaje i iskustva, a za koje se zaista može koristiti naziv *psihički* – ako se pod time misli na rezultat viših aspekata naše svijesti i na inteligenciju same ži-

votne struje. Njihovo upravljanje i primjena može se *razvijati* jer su oni svojstveni svakom ljudskom biću; kod nekog se ipak pokazuju više, kod nekog manje. Duhovna zastranjenja, abnormalne funkcije mozga i živčanog sustava, također su sposobni izazivati fenomene koji se mogu označiti *psihičkim*, u *psihijatrijskom* smislu – ali ne u mističnom ili metafizičkom razumijevanju riječi.

Moralni impuls, žudnja da se doživi sjedinjenje sa stvarnošću izvan našeg materijalnog bića, *jednako* je jedan psihički impuls u znanstvenom ili psihološkom *kao* i u mističnom smislu riječi. Mistično je imati želju i ljubav da se doživi stanje jedinstva s Kozmosom, tj. sa cjelokupnim Bitkom. Prolaziti stanjima svijesti da bi se ovo doživjelo jeste rezultat prirodnih duhovnih i emocionalnih procesa. Radi usporedbe, ideal je tako i neka glazbena kompozicija, ali najprije je potreban materijalni instrument na kojem će se ona izvesti da bi taj ideal postao stvarnost. Psihičke snage u čovjeku čine jedno i dio su ukupnih prirodnih snaga u njegovom biću. Njih ne možemo dalje razvijati. Prije ćemo razvijati *način* kako ih bolje razumjeti i primijeniti u svakodnevnom životu.

VII

INTUICIJA, IDEALIZAM I ILUMINACIJA

INTUICIJA, IDEALIZAM I ILUMINACIJA

U svom postojanju kao smrtno biće čovjek ima više života koji su međusobno povezani. Na ovom mjestu to nema nikakve veze s reinkarnacijom ili ponovnim rođenjem. Ovo se treba više razumjeti u smislu da svatko od nas u svom tjelesnom postojanju može iskusiti različita stanja svijesti koja predstavljaju razne aspekte njegovog života. Pri tome čovjek doživljava u jednom vremenu samo jedno stanje svijesti. Naravno da postoje i ljudi koji nikada ne dožive neka stanja svijesti. Njihova cjelokupna zemaljska egzistencija može se svesti na jedan jedini, ograničeni vid života: ti ljudi kao da stalno gledaju u svijet kroz jedan te isti prozor.

Naš je život određen psihičkom i *duhovnom* motivacijom. Naše odluke i postupci u društvenom i privatnom životu u prvom su redu rezultat odluka naše volje, koje su opet posljedica našeg misaonog djelovanja i emocionalnih stanja. Naravno da i okolina znatno utječe na nas, dakle vanjske životne okolnosti s kojima se svaki dan suočavamo. Ali način na koji reagiramo na te vanjske podražaje, kako ih u svojoj nutrini

obrađujemo i na njih se prilagođavamo, to je rezultat našeg psihičkog i duhovnog života, rezultat onih stanja svijesti s kojima percipiramo pojedine doživljaje.

Postoje tri osnovna stanja svijesti, od kojih svako označava jedan aspekt života. Oni su stvarne motivirajuće snage koje određuju smjer kretanja koji je naš život izabrao. Ti stupnjevi svijesti nazivaju se *intuicija*, *idealizam*, *iluminacija*. Prva dva često su aktivna kod većine ljudi i, iako se o njima puno zna, često ih se pogrešno razumijeva. Treći stupanj, *iluminaciju*, teško je doseći, a i kad ga se doživi, često mu se pridaje pogrešno značenje. Tako su mnogi doživjeli iluminaciju, ali je nisu prepoznali kao takav doživljaj. Puninu ljudskog života i njegovu cjelovitost, čemu svjesno ili nesvjesno težimo, možemo postići samo ako udružimo intuiciju, idealizam i iluminaciju – ta tri stupnja svijesti. Ali nepovezani i spontani procesi na prve dvije razine ne mogu nikada dovesti do one treće. Što je to intuicija? Stoljećima su se filozofija i metafizika bavile tim pitanjem i davale na njega različite odgovore – često i suprotstavljene. Relativno nedavno i psihologija daje svoj doprinos toj diskusiji. U standardnim se psihološkim priručnicima pojam „intuicija“ obično nalazi u poglavlju o instinktima. Pod intuicijom se općenito podrazumijeva *nenaučeno znanje* ili *unutarnje vodstvo*. Ona je vrsta oblikovanja ideje koja izranja u svijesti poput munje, bez voljnog djelovanja. Često se baš onda pojavi kada se u mislima bavimo sasvim drugim stvarima.

Kažemo da je intuicija neovisna o razumu jer nije rezultat nikakvih misaonih zaključaka. Postoji važan znak raspoznavanja intuitivnih utisaka. Intuicija ima nametljivu jasnoću i razumljivost tako da se čovjeku njezin sadržaj čini očitim sam po sebi. I zaista, utiske koji su za nas izvan svake sumnje, označavamo kao *intuitivno znanje*. Drugim riječima: mi često sumnjamo u valjanost naših misli, ali kada imamo intuiciju, u nju nikada ne sumnjamo.

To je razlog što mnogi intuiciju gledaju kao neko unutarnje znanje, unutarnju mudrost koja nadilazi uobičajeno znanje. Intuiciju, kao obilježje duše, također su često dovodili u vezu s religijskim i duhovnim područjem. U svome djelu *Kritika čistog uma* Immanuel Kant je rekao da su vrijeme i prostor oblici intuicije. Intuiciju je opet objasnio kao *apriorno znanje*. On ju je, drugim riječima, promatrao kao vrstu znanja koja prethodi onom znanju što ga čovjek stječe putem iskustava. To apriorno znanje sastavni je dio prave prirode čovjeka. Da bi se moglo očitovati, ono ipak treba vanjske faktore ili djelovanje naših osjetila. Ali da bi samo egzistiralo, ta mu iskustva nisu potrebna.

Psihologija stavlja intuiciju u kategoriju instinkta. Ona kaže da je to znanje stjecano kroz povijest. Ljudski organizam morao se prilagođavati različitim vanjskim uvjetima tijekom svoje duge evolucije. Te prilagodbe ostavile su na genima svoj trag „znanja“ i izgradile su vrst pamćenja. Kad god su, dakle, nastu-

pale slične okolnosti u vezi s tim sadržajima pamćenja, oslobađali su se utisci u obliku intuitivnih ideja i instinktivnih radnji. Psihologija nadalje kaže da intuicija predstavlja pouzdanu pomoć samo u slučajevima zaštite od opasnosti i preživljavanja pojedinca i čovječanstva u cjelini.

Postoje fenomeni koji se ne daju objasniti psihološkim učenjima. Tako se često dešava da nekome iznenada, kao niotkud, dođu misli na pamet; te su ideje inspirativne i često predstavljaju rješenja vrlo zamršenih problema. Većinom one nisu ni u kakvoj vezi s trenutnim slijedom misli dotične osobe, već više s problemima čije rješenje ona ranije nije našla. Intuitivna ideja uvijek ima nešto s našim prošlim ili sadašnjim interesima, duhovnim aktivnostima i željama. Čak stoji da često ili skoro nikada ne možemo reći da je neka intuitivna ideja strana našim predodžbama, interesima i talentima.

Zamislimo za usporedbu ideje kao predmete bipolarne prirode, tj. s obilježjima jednog pola koji privlači ili odbija! U našem normalnom, objektivnom procesu razmišljanja mi nismo u stanju privući sve ideje u vezi s problemom s kojim se upravo bavimo. U stvarnosti se, naime, češće sukobljavaju misli koje stvaramo svojom voljom, znači da su proturječne pa tako ne dopuštaju uvjerljiv rezultat našeg procesa mišljenja.

Međutim kasnije, nakon minuta, sati, dana iz dubina našeg toka svijesti iznenada izvire jedna cjelovi-

ta predodžba neumitne jasnoće, jedna savršena misaona harmonija. Onda izgleda kao da postoji neka *podsvjesna prosudba* koja, nakon što je razum odustao, prepoznaje ono ispravno. To je izgleda u vezi s nekom višom inteligencijom koja je u stanju valorizirati sve skupljene ideje stečene iskustvom i pohranjene u našoj memoriji i koja je u stanju pronaći harmoničan odnos među njima, što se onda konačno u obliku intuicije šalje na površinu svijesti.

Je li intuitivni utisak neupitan u svakom slučaju? Nije svatko uspješan kad slijedi tu „misao koja sijevne“. Ipak to još uvijek ne dokazuje da je intuicija bila pogrešna. Pogrešno može biti to što dotična osoba nije ispravno primijenila intuiciju u svom slučaju. Možda se intuicija „iskrivila“ jer ju je ta osoba htjela prilagoditi svojim planovima i ciljevima.

Čovjek se najviše može pouzdati u intuiciju kad ga ona *upozorava*, a manje kad vjeruje da ga ona navodi na neku određenu radnju. Ako čovjek intuitivno osjeća da nešto ne treba činiti, sigurno je ispravno pouzdati se u to, pa i kad intuicija izgleda besmislena. Tko sasvim zanemaruje intuiciju, odriče se visoko razvijene ljudske sposobnosti, koja u njemu djeluje od početka razvoja ljudskog roda.

Druga motivacijska snaga koja u životu čovjeka igra važnu ulogu je *idealizam*. Savršenstvo i idealizam međusobno su srodni. Naravno da svaki ideal nije u svakom pogledu savršen. U stvarnosti postoje

ideali koji se razlikuju od ideala većine, na primjer ideali jednog komunista u nekom kapitalističkom društvu, i obratno. Ideal jest neki apstraktni cilj, stanje ili stvar za koji se vjeruje da je iznad svega sličnoga. Nešto može biti ideal samo u usporedbi s nečim drugim koje se smatra nižim.

Naši ideali u svojoj biti ipak mogu biti pogrešni. Mi možemo težiti nečemu što proturječi prirodnim zakonima, što se nikada ne može ostvariti onako kako mi to sebi zamišljamo. Čak i ako je taj ideal prihvatljiv razumu, izvan je naših mogućnosti da ga ostvarimo.

Postoje dva mjerila za idealizam: jedan je *razum*, drugi *intuicija*. Ideal može biti nešto uzvišeno, nešto što se isplati dosegnuti. On ipak mora biti spojiv sa sadašnjošću. Mora postojati neka povezujuća karika između onoga što *jest* i onoga što *treba biti*. Mora postojati neki put, neki lanac kauzalnosti kojim se taj zadnji cilj ili ideal može ostvariti. Tko želi izbjeći čistu fantaziju, taj mora preispitati svoj ideal pomoću razuma. On mora istražiti postoje li uspješni izgledi za njegovo ostvarenje. Tom će se metodom često morati ustanoviti da je neki ideal pogrešan, ili da se jednostavno ne da ostvariti u životu. Ako se želi znati je li neki ideal provediv u djelo, onda je intuicija pouzdan vodič. Ako se ne predajemo osjećajima i pretjeranom entuzijazmu, nego našem idealu najprije pristupamo objektivno, u pravilu primamo intuitivni utisak koji nam kaže koliko vrijedi naš ideal. Taj

se utisak kao dragocjena pomoć u većini slučajeva da povezati s idealizmom.

Treća motivacijska snaga, ona koja predstavlja najuzvišeniji doživljaj, jest *iluminacija*. Mističari su prvi koristili ovaj izraz u vezi s mističnim iskustvima. U najširem etimologijskom smislu *iluminacija* je posuđenica iz latinskog – *iluminatio* i znači uzvišeno stanje prosvjetljenja ljudskog duha. Jedinstveno svjetlo znanja i razumijevanja osvjetljava duh. Iluminacija je za mističare „sloboda od vezanosti za ovaj svijet“; duh ili svijest postaje slobodna i upoznaje „jedinstveni život“, život jedinstva s Bogom ili s Apsolutnim. Jednostavnije rečeno, čovjek upoznaje samog sebe, no ne samo kao individuu, on otkriva svoju srodnost s Kozmosom. „On uranja u taj božanski element kao val u more“, da kažemo riječima jednog mističara.

Sirijski redovnik Dionizije, koji je živio u 6. st., rekao je da je prosvjetljenje kojim čovjek stječe iskustvo cjelovitosti svog bića dar Dobrote. Ono ponovo uspostavlja povezujuću snagu čovjeka koja mu donosi spoznaju *jedinstva* svega onoga čiji je on jedan dio.

Ako je prosvjetljenje jedan aspekt mističnog iskustva, u čemu se onda sastoji sveukupnost mističnih iskustava? Kako se tu uklapa prosvjetljenje? Postoje tri velika, općenito prihvaćena stupnja mističnog iskustva. To su *Pročišćenje*, *Prosvjetljenje* i *Savršenost*. U pročišćenju čovjek priznaje svoje vlastite karakterne slabosti, nastoji analizirati i popraviti samog sebe i želi

ukloniti prepreke zbog pogrešnog mišljenja i djelovanja, onako kako su se odrazile u njegovim navikama.

Iz tog pročišćenja izdiže se onda prosvjetljenje. Korak po korak čovjek se odvaja od objektivne svijesti. Postepeno se oslobađa, ponekad makar samo i za trenutak, od usmjerenosti svoje svijesti na vanjski svijet, svijet stvari. On razvija prijemljivost za suptilnije utiske od kojih se sastoji njegov unutarnji svijet. Obični čovjek doživljava ovo stanje tek vrlo rijetko. On ga djelomično može doseći kad se odvoji od svog televizora i na nekoliko minuta prepusti meditaciji ili apstraktnom mišljenju. Ako to čini redovito, svaki dan, makar samo petnaest minuta, prepoznat će prve korake koji ga vode k prosvjetljenju.

Možemo li nabrojati pojedinačne korake koji omogućuju da se doživi to prosvjetljenje svijesti? Slijedi kratak sažetak pojedinačnih stupnjeva preko kojih iskreni tragalac može dosegnuti prosvjetljenje.

- (1) Buđenje svoje osobnosti za svijest o božanskoj ili apsolutnoj stvarnosti; to znači osobno uvjerenje da zaista postoji viša, sveprožimajuća moć. To buđenje dovodi do snažnog osjećaja radosti koji se rađa kad čovjek otkrije nešto zavidljujuće i ugodno.
- (2) Osobnost postaje po prvi put svjesna ljepote Kozmosa, tj. ona doživljava harmoniju čistog Bitka. Istovremeno se spoznaje vlastita nesavr-

šenost; nju se pokušava iskorijeniti putem discipline, i to predstavlja pročišćenje.

- (3) Kad je pročišćenje završeno, dolazi prosvjetljenje koje se spoznaje stupnjevito.
- (4) Četvrti test zove se *Tamna noć* ili *Tamna noć duše*. Ovdje je na probi snaga volje testirane osobe, a sastoji se u izazovu da se drastično promijene njegovo razmišljanje, navike i životni stil. Tako se ne može u isto vrijeme biti čisto senzualan tip, koji se predaje samo tjelesnim užicima i nagonima, i pri tome očekivati prijemljivost za unutarnje svjetlo iluminacije.
- (5) Peti stupanj je dosegnut onda kad čovjek ne osjeća Apsolutno samo kao privremeni doživljaj i nije ograničen samo na privremeno prosvjetljenje, već osjeća svoje *jedinstvo* sa cjelokupnim Bitkom. Čovjek tada uviđa da istovremeno i jest i nije, što znači da s jedne strane uviđa svoju smrtnost, a s druge svoju unutarnju besmrtnost.

U praktičnom životu iluminacija dolazi nakon intuicije kao i nakon idealizma. Naša nam intuicija pomaže da stvorimo niz stepenica kojima se valja popeti. Svaka je stepenica iznova neki ideal; svaki od njih je više razvijen i još više zadovoljava naš najviši psihički bitak. Neki ideal može započeti sa zdravljem, s tjelesnim osjećajem zadovoljstva; potom se može dalje kretati prema osmatranju dobrobiti svojih bližnjih,

prema služenju društvu, i onda konačno završiti u još širem, sveobuhvatnijem razumijevanju. Idealizam priprema svijest za prosvjetljenje.

Iluminacija nije puka apstrakcija. Ona ne vodi izolaciji od svijeta. Naprotiv, ona više znači *sintezu* svih naših sposobnosti i snaga kako bismo mogli učiniti najbolje od naše egzistencije smrtnika ovdje na Zemlji. Tako nam ona pomaže da jasnije vidimo stvari i iskustva zemaljskog života. Bitak osjeća povećani značaj svih iskustava u sebi i izvan sebe. Beskonačnost iluminacije znači dublje prodiranje u prirodni svijet u jednom smjeru i istovremeno prodiranje u ono Kozmičko u drugom smjeru. Ali ta dva smjera kamo nas iluminacija vodi su kao linije koje se zakrivljuju da bi se susrele. Tako one stvaraju jednu cjelinu ili krug savršenijeg života.

VIII

KREATIVNOST
NJEZINA TAJNA I DJELOVANJE

KREATIVNOST NJEZINA TAJNA I DJELOVANJE

Postoje dvije vrste motivacija koje čovjeka tjeraju na djelovanje: jedna je *prisila*, druga je *od njega stvorena*.

Prisila na djelovanje je dvostruke prirode. Ponajprije, tu su instinkti kao urođena volja za preživljavanjem, zadovoljenje nagona i neminovna znatiželja. Te prisile ne podliježu našoj voljnoj kontroli, mi ih ne izazivamo svjesno.

Drugi aspekt prisile na djelovanje nalazi se u utjecajima okoline, prirodnim katastrofama, poplavama, požarima, sušama, i bijegu od opasnosti, da navedemo samo neke uočljive primjere. Naša reakcija na njih također nije rezultat prethodnog promišljanja.

Stvorene motivacije su ono što čovjeka čini *civiliziranim* bićem. One su izazvane svjesnim i voljnim upravljanjem čovjekovih duhovnih snaga.

U Egipatskom muzeju Reda Ruže i Križa mogu se vidjeti primjeri razvoja i širenja ljudske kreativnosti.

Tako u jednoj dvorani možemo vidjeti nizove pret-povijesnih glinenih predmeta starih između 8.000 i 10.000 godina. Oni su bili pečeni na vrlo primitivan način, iznad otvorene vatre. Tada se još nije poznavalo lončarsko kolo i predmeti su bili izrađivani rukom. Gornji su im dijelovi pocrnjeli uslijed izloženosti vrelini vatre. Te su posude bile rađene da zadovolje neku ljudsku *potrebu*, bili su to čisti uporabni predmeti.

Duhovna djelatnost čovjeka neopisivo je složena i mnogostruka. Ipak se svi ti procesi mogu svesti na jedno: *stvaralačku snagu*.

Ako hoćemo razumjeti tu snagu, treba je promatrati iz tri međusobno povezana ugla: filozofskog, psihološkog i praktičnog. Kada mislimo na riječ *stvarati* u najširem smislu, time mislimo da se nekoj stvari pomogne manifestirati. Stvara li čovjek, naime, nove supstancije ili samo oblike? Ili je možda već sama ideja, ne postajući tvar ili forma, neka vrst stvaranja? Želimo sada pojedinačno razmotriti te riječi i ustanoviti je li se neka od njih približila općoj predodžbi o stvaranju.

Postoji li supstancija koja je osnova cijelog svemira? Je li cjelokupna stvarnost međusobno povezana? Ili postoje mirijade supstancija u svemiru pri čemu jedna od njih nema ništa zajedničko s drugima? Ako sve supstancije koje opažamo kao zasebne i međusobno jasno različite ne bi bile ni u kakvoj međusobnoj vezi, onda među njima ne bi bilo unutarne spona. Ovaj koncept iziskuje pretpostavku da između različitih

oblika stvarnosti postoji vakuum, tj. stanje ne-bitka. A jedno *ništa* ne može proizvesti *nešto*. Shodno tome, stvaralačka snaga ne bi imala svoje polje djelovanja.

Pretpostavimo sada suprotno, naime, da se cjelokupna stvarnost Kozmosa može svesti na jednu jedinu pratvar. Kozmos bi tada bio izotropičan, tj. posvuda od istog materijala. Kad bi tako bilo, onda u apsolutnom smislu ništa novo ne bi moglo biti stvoreno jer bi sve stvari, na kraju krajeva, u svojoj nutрини bile srodne. Onda se sigurno ništa novo izvan te pratvari svemira ne bi moglo dovesti do manifestiranja.

Sada ćemo promatrati *oblik* i istražiti predstavlja li on stvaralački čin. Što je to oblik? To je nešto što izaziva osjećanja koja aktiviraju naše osjetilne organe. Tako oblici imaju npr. boju, težinu, okus, zvuk ili dimenziju. Oni su vreli ili hladni, tvrdi ili meki itd. Ništa što ima oblik nije bez i jednog od ovih svojstava. Kada bi tako bilo, onda oblike ne bi mogli opažati.

Mi možemo, doduše, utjecati na prirodne snage pratvari tako da pojavni oblik izgleda kao neko stvaranje. Istovremeno, kakvih god svojstava bilo, ono ipak posjeduje jednu ili više osnovnih osobina svih pojavnih oblika. Tako, filozofski gledano, čovjek ne može stvoriti ništa novo izvan osnovne supstancije svemira.

A ipak čovjek proizvodi pojave koje se po svojoj jedinstvenosti razlikuju od do tada postojećih. Logično gledajući, to znači samo *promjenu* u ustro-

ju stvari i predstavlja novo sastavljanje postojećeg. Automobil, avion, telefon, televizija i mnogi drugi uređaji zapravo nisu nove tvorevine; oni znače proširenje i modernizaciju već postojećih stvari – elementa, snaga i fenomena.

Ono što je tu dakle novo jest ideja na osnovu koje stvari i stanja dobivaju novi lik.

Stvaralačka ideja može nastati objektivnim ili subjektivnim putem. Objektivno nju najčešće izaziva neka potreba ili nevolja. Tada se zamjećuje neka nedostatnost, neki izostanak poželjnih osobina, neka nesavršenost koji potiču čovjeka da traži pomoć. Iz psihološkog ugla možemo reći da se radi o nezadovoljstvu s postojećim stanjem, koje onda rađa motivaciju da se stvori nešto novo i zadovoljavajuće.

Da ostanemo dalje kod objektivnog, također može biti da nas nešto zadovoljava što se tiče osobina, ali ne i količine. Žudnja da se posjeduje više od te stvari, postaje tada motivacijom za stvaralačku ideju. Ipak, sama potreba za nečim ne donosi odmah i predstavu o mogućnostima njenog zadovoljenja. Možda čovjek raspolaže nekim novčanim iznosom, ali ipak iz nekog razloga treba još više novca. To sada ne znači da će odmah iz podsvijesti doći ideja kako ga može dobiti.

Kod objektivnog oblika stvaralaštva *razum* igra izuzetnu ulogu. Čovjek mora razmišljati o sredstvima da se neka krizna situacija ukloni.

Do zajedničkog nazivnika između onog što jest i onoga što se hoće, trebalo bi se doći razmišljanjem. Pitanje glasi: Kako se može ono što je već sada tu proširiti ili povećati, tako da se željeni cilj može dostići? Između želje i stvarnosti ne smije biti ekstremne razlike; treba razmišljati o tome kako iskoristiti svoj potencijal i sposobnosti kao aktivne uzroke kako bi se postiglo željeno djelovanje. Ovo je vrijeme nastanka nesvjesne sprege u podsvijesti. Rađa se ideja koja svojim sadržajem povezuje postojeće znanje i vladajuće okolnosti sa ciljem. Ona kao munja izranja u pamćenju, tako jasna da se rješenje čini samorazumljivim. Ta stvaralačka ideja pokazuje kako se elementi *poznatoga*, iskustva, mogu koristiti za postizanje cilja.

Možda početna ideja nije bila bez greške; njen neuspjeh mora tada voditi do kritičke analize okolnosti ili razmišljanja od kojih se polazilo, pa valja naći novo polazište na koje duh može usmjeriti svoju pažnju.

Ne bi se trebalo započinjati time da se nešto jednostavno **hoće** stvoriti. Potrebna je neka opća predodžba i nada da će se to moći ostvariti. Često je uputno da se ideja onoga što se hoće postići podijeli u segmente, tj. da se utvrde elementi koji čine tu duhovnu sliku. Tada postoji mogućnost da se u duhu pronađe srodna predodžba, ona koja je u skladu s postojećim znanjem i željenim ciljem. Time srodna ideja poprima *posredničku ulogu*. Ona je u toj mjeri stvaralačka u kojoj je sposobna pomoći da se ostvari ono poznato što čovjek zamišlja i želi.

Sažeto možemo reći da kod objektivne metode stvaralaštva pomoću razuma postoje dvije polazne točke: jedna se, kao što je rečeno, sastoji u analizi vlastitih sposobnosti i mogućnosti neke osobe da bi ona mogla zaključiti kako ispuniti prazninu između postojećih okolnosti i željenog cilja. Postoje ideje koje kao munja zasvijetle u svijesti i koje se, s pravom, nazivaju *stvaralačke*. One istovremeno nude sadržaj, originalnost i način na koji se daju prenijeti u stvarnost. Njih se ne dobiva trudom, već dolaze spontano: dakle, o njima se prethodno ne razmišlja svjesno. Takve stvaralačke ideje spadaju u subjektivno, tj. u podsvjesne procese *intuicije*. Mističari i metafizičari nazivaju to pritjecanjem kozmičke ili božanske inteligencije. To pretpostavlja jedan proces sasvim neovisan o uobičajenim duhovnim aktivnostima, ponekad čak u opreci s njima. Psiholozi fenomen intuicije nazivaju *uvid*. Obje definicije za osnovu uzimaju jednu vrst superinteligencije.

Intuitivna ideja, koja iznenada dopre u svijest, znači jedno objedinjenje različitih osjećanja iz ranijih iskustava, makar se ona za trenutak činila tako originalnom. Oblik koji ideja poprima može čovjeku izgledati nov, a ipak njega čine svojstva i elementi ranijih iskustava. Neka ideja s potpuno novim elementima bila bi za nas sasvim nerazumljiva. Mi je ne bismo mogli usporediti ni sa kakvom nama poznatom pojavom, i time bi za nas bila beskorisna.

U memoriji podsvjesnog pamćenja pohranjene su nebrojene ideje iz prethodnih iskustava. Zapis tih

utisaka u pamćenju i s njima povezana osjećanja u vrijeme nastanka nisu bili dovoljno snažni da bi ih se svjesno registriralo. Te latentne ideje ne mogu se voljno probuditi jer mi i ne znamo da one postoje; one su polarizirane, tj. njih privlače dinamičnije ideje koje se stvaraju u duhu.

Neka zagonetna ideja kojom se čovjek dugo bavio, svjesno i pažljivo biva otpuštena u podsvijest kao *nedovršen* posao i, možda, objektivno zaboravljena. Sada transcendentna inteligencija, podsvijest, započinje s analizom te ideje koju je objektivna svijest gurnula u stranu. – Podsvijest, pak, ima nadmoćnu snagu prosudbe: ona privlači i one ranije memorirane ideje i utiske iz prošlosti. Između tih ideja i one koju je duh objektivno odbacio, odvija se sjedinjenje i povezivanje. Moglo bi izgledati da je ona odbačena zamisao dinamičnija jer se o njoj puno razmišljalo. Potom se sortira i odabire i, konačno, nastaje jedna harmonična veza. Rezultat je jedna **nova**, duhovna slika, intenzivna predodžba takve snage da s britkom jasnoćom prodire u svijest.

Stoga je pojam *uvid* primjeren za intuiciju. Izgleda da se tu odvija jedno potpuno, intenzivno preispitivanje te nepotpune, nemirne ideje, koju je objektivna svijest poslala podsvijesti. Vrijeme potrebno da nova, intuitivna ideja dopre do objektivne svijesti je različite duljine. Od trenutka kad se objektivna svijest prestala baviti s tim sadržajem, mogu proći sati, tjedni ili čak

godine. Čovjek realno može potpuno zaboraviti na tu stvar, sve dok jednog dana ne izroni neka intuicija koja kao da nema nikakve veze s ranijim mislima.

Što više čovjek razmišlja o nekoj važnoj temi, to više raste njena moć kada se ona jednom prenese u pamćenje. Utoliko je lakši proces povezivanja sa sadržajima iz memorije podsvjesnog pamćenja.

Rezultati novijih znanstvenih istraživanja u neurologiji i psihologiji dokazali su da se intuitivni procesi odvijaju u desnoj hemisferi mozga. Kod nekih je ljudi taj *psihički fenomen* svijesti bolje razrađen nego kod drugih. Općenito se može reći da je kod žena izražajnije nego kod muškaraca.

U svakom slučaju objektivna razina treba donekle hraniti kreativnost, ako ova nekome treba služiti kao stalna pomoć. Trebao bi se razvijati dar zapažanja – ono što je zapaženo predstavlja građu iz koje se sastoji iskustvo i njegove ideje. U onome što se opaža treba nastojati vidjeti što više *smisla* i *autentičnosti*. Iz tog promatranja u duhu nastaju izazovi u vezi istinitosti, proturječnosti i različitosti ideja. Oni potiču duh i kroz asocijacije pokreću stvaralačke ideje i dublji uvid, **intuitivnu** motivaciju.

Meditacija, o kojoj se danas tako mnogo govori, jest metoda kojom se povećava prijemljivost svjesnog duha za utiske iz podsvijesti. Uz njenu pomoć jedna vrata duha se zatvaraju, a druga otvaraju.

IX

KREATIVNOST I ŽIVOTNO OKRUŽENJE

KREATIVNOST I ŽIVOTNO OKRUŽENJE

Naše je životno okruženje kompleksno: jedan dio čine geografske prilike koje nas okružuju. Tu spadaju fizički uvjeti kao što su nadmorska visina, klima, rudna i druga prirodna bogatstva. Postoje i drugi faktori koji, doduše, nemaju izravne veze s fizičkim okolišem, ali također imaju jednako snažno djelovanje na pojedinca. Tu ubrajamo obiteljske odnose, poznanstva s drugim ljudima, društvene običaje i tradiciju, religijske i političke doktrine itd.

Djelovanje životnog okruženja može biti na proizvoljnoj ili nesvjesnoj osnovi. Većinom je riječ o jednoj međuigri obadva načina. Tako na primjer ne možemo slobodno birati fizičko okruženje u kojem smo rođeni, kao ni obitelj. Kasnije ipak možemo svojom voljom odseliti u drugo geografsko područje, a možemo i sami birati naše prijatelje i znance jednom kad smo odrasli i možemo slobodno odlučivati.

U životu svih ljudi postoje čimbenici okoliša kojima se ne može umaći, već samo biti podvrgnut. Uzmimo

za primjer jednog rudara iz 18./19. st. u Europi. Bio je običaj da sin preuzme isto zanimanje kao i njegov otac. Već kao malom dječaku objašnjena mu je ta društvena obveza i za njega je to bila njegova životna zadaća od samog početka. Sve do donošenja socijalnih zakona, ti su rudarski gradovi bili samilosti vrijedna mjesta. Stanovalo se većinom u potpuno propalim i nehiigijenskim nastambama. Sami rudnici nisu bili valjano prozračivani. Mladići su počinjali s radom već kao djeca i u pravilu uopće nisu išli u školu. Ovdje je svatko bio zatočenik svojeg okruženja. Također danas u našem modernom društvu, mnogi još uvijek vjeruju da ne mogu ni napustiti ni poboljšati svoje životne prilike, stoga im se podčinjavaju. Dotične osobe postupaju tako često iz moralne obveze prema svojoj obitelji ili prema prijateljima, koje ne žele povrijediti nekom promjenom. Mnoge su mlade žene – i muškarci – odustali od sklapanja brakova zbog egoizma jednog od roditelja. Ovo je onda slučaj životnih prilika koje su oni sami stvorili svojim pogrešnim shvaćanjem moralne obveze. Možda nisu sami stvorili nepovoljne uvjete u kojima žive, ali ih održavaju na životu jer se opiru tome da ih ili promijene ili izbjegnu.

Ovoj temi stvaranja svog životnog okruženja pripada i *idealizam*. Kakve životne uvjete i okolnosti ljudi žele za sebe? Pogledajmo najprije fizički okoliš: mnogi bi rado živjeli na moru kada bi to sebi mogli priuštiti, drugi bi rado živjeli na planinama ili u nekoj plodnoj dolini. Životni ideal mnogih je stanovati u gradu, sa

svim njegovim pogodnostima, kulturnom i tehničkom ponudom. Kad je dakle riječ o stvaranju svog životnog miljea, radi se i o pitanju *osobnog idealizma*. Tu ne postoji kriterij po kojem bi se ravnali svi bez izuzetka.

Kad biramo naše okruženje, najvažnije je da imamo predstavu o našim željama. Želimo li tako u prvom redu preseliti u novi kraj? Radi li se o poznanstvima, poslovnim mogućnostima, društvenim i političkim običajima? Izuzetno rijetko se dešava da se nekome ne dopada njegovo okruženje po svim tim točkama. Većinom je ipak riječ samo o jednoj glavnoj stvari koju bi čovjek htio promijeniti da bi bio zadovoljan.

Sljedeće se razmišljanje okreće sposobnostima, talentima i financijskim sredstvima za promjenu vlastitog okruženja u željenom smjeru. Neke su prilike dane same po sebi – npr. tradicija sačuvana iz davnina i običaji nekog mjesta – koje prihvaća većina njegovih stanovnika. Njih se na osobnoj razini može ne prihvatiti, smatrajući te ljude licemjernima, netolerantnima i staromodnima. Ipak se postavlja važno pitanje: ima li čovjek pravo drugima nametati svoja osobna uvjerenja i predodžbe?

Ako želite voditi križarski rat i napadate sve ono što smatrate da je potrebno promijeniti, preuzimate na sebe veliku odgovornost za svoje postupke. Radikalno usmjereni ljudi uspjeli su provesti velike obnove. Borci za jedno novo fizičko i psihološko okružje, često su radili iz ljubavi prema bližnjem. Oni su htjeli prosvije-

tliti ljude, izvesti ih iz mraka u kojem su, po njihovom vjerovanju, ovi bili. U povijesti nalazimo mnoštvo primjera uspješnih reformacija gdje su ljudi kasnije imali koristi od onih koji su odbijali statično poimanje društva. Ali postoje i primjeri fanatika koji su, ne obazirući se na svoje suvremenike, jednostavno sprovodili svoju osobnu viziju jednog drugačijeg svijeta.

Podimo od toga da netko općenito ne želi voditi križarski rat ili biti neki mesija kad hoće promijeniti svoje okruženje. Jedan će primjer biti dovoljan: čovjek ima ženu i troje djece; oni žive u ruševnom dijelu nekog velikog grada; mnoge su obitelji već preselile u bolje četvrti; novopridošli stanari mu se ne dopadaju; možda su nečisti, ne odgajaju svoju djecu dobro ili imaju samo niže moralne i etičke principe, što se da vidjeti na jeziku ulice i dječjoj agresivnosti. Čovjek iz našeg primjera jasno uviđa štetan utjecaj takve okoline na njegovu djecu.

Muškarac i žena mogu *vizualizirati* neku idealnu stambenu četvrt. Svojim duhovnim očima oni vide zgodnu kućicu u čistoj ulici s puno lijepog drveća. Zamišljaju dobro odgojenu djecu kao društvo za igru svojoj djeci. Ipak, takva vizualizacija samo je *jedan* čimbenik u postizanju željenog ideala, tj. tog poželjnog, boljeg okruženja. Ta vizualizacija je, gledano psihološki, mistično i praktično, u sebi sasvim nesamostalna. U realnosti ona je samo jedna duhovna slika bez spone sa stvarnošću. Kako će dotični čovjek utje-

cati na stvarnost, na postojeće uvjete? Kojim će se utjecajem koristiti kako bi *učinio* transformaciju, tj. kako bi to sproveo u djelo?

Drugi korak je sada *samoanaliza* ili, bolje rečeno, samoprocjena. Odseliti u drugi kraj koji bolje odgovara idealu i priuštiti si željenu kuću, pitanje je novca. Ima li on potrebna sredstva za to? Vjerojatno ih nema, inače ne bi još uvijek bio na starom mjestu. On mora, znači, istražiti mogućnosti koje će ga dovesti u bolji financijski položaj. Može li to postići sa svog sadašnjeg radnog mjesta? Ako ne može, postoji li ikakva mogućnost za promaknuće ili za novo, bolje plaćeno radno mjesto?

Ovdje nam je bitno sljedeće: ako ideal ne treba značiti samo zadovoljenje čisto duhovne potrebe, onda ga se mora dovesti u sklad sa stvarnim mogućnostima dotične osobe. Aktivirati treba ono što donosi stvarnu promjenu. Koju od svojih osobina može taj čovjek ovdje dakle upotrijebiti? Vidimo tako da u tom stvaralačkom djelovanju ideal treba biti podijeljen u niz konstruktivnih koraka koji vode do konačnog cilja.

Može li čovjeku u tome pomoći *intuicija*? Da, i to na sasvim praktičan način. Kad se ne zna što poduzeti da bi se postigao vlastiti ideal – oblikovanje svog životnog okruženja – treba razmišljanjem i meditacijom nastojati izlučiti njegove komponente. Čvrsto se valja koncentrirati na ono što se treba prvo učiniti, na prvi korak. Cijeli bi postupak trebao biti jedna harmonična cjelina, jedno uplitanje misli i djela.

Pretpostavimo da neka osoba ne vidi mogućnost napredovanja unutar poduzeća, dodatnim školovanjem ili nekako drukčije, u viši platni razred. Naravno da tako nešto postoji. Može postojati čitav niz okolnosti koje sprječavaju napredovanje. Ipak je vrlo rijetko da uopće nema mogućnosti za popravljjanje svog financijskog položaja. Ako je čovjek iskreno uvjeren da su mu svi putovi zatvoreni, onda se cilj – stvaranje nove situacije – makar za to vrijeme mora odgoditi. Tko god uvijek samo pothranjuje neki ideal bez najmanjeg izgleda da se on ikada ostvari, vremenom će početi očajavati.

Tko iskreno razmišlja i meditira o promjeni svog okruženja, stječe vremenom nepristranu sliku o sebi samom. Prilično brzo taj će upoznati životno važne momente svojih vlastitih saznanja. Najprije će prepoznati ima li potrebnu naobrazbu, potrebno znanje, iskustvo i materijalna sredstva da ostvari ono što želi. Drugo, on može ustanoviti da sve to još možda nema, ali da svejedno ima čvrstu volju, spremnost na žrtvu i ustrajnost za stjecanje potrebnih sposobnosti i osobina. Tko ne dođe do jednog od ova dva zaključka, njegov ideal je čista fantastika. Njemu onda treba nova misaona orijentacija, tj. njegov ideal treba postati manje zahtjevan, a time i izgledniji za ostvarenje.

Kad netko ne uspije izmisliti i uspostaviti neki svoj ideal u stvaranju novog životnog okruženja, nije baš uvijek sam kriv za to. Često postoje – unatoč svim intelektualnim sposobnostima i jakim karakteru – ne-

premostive *prepreke*. Tako npr. u zemlji gdje neki diktatorski tiranin politički tlači stanovništvo, većinom se suzbijaju i pojedinačne inicijative. U takvoj državi neki uzvišeni ideal pojedinca može biti u suprotnosti s vladajućom političkom moći. Tada je izuzetno teško, čak gotovo i nemoguće, skupiti dovoljno vlastite snage da se te okolnosti nadjačaju i da se ostvari promjena. Ipak svoj ideal ne treba zbog toga napustiti. S nadom se on može održati na životu i nada ga može hraniti. Moguće je da se dobije moralna i praktična potpora drugih ljudi tako što će se zajedno s njima ostvariti neka promjena.

Stvaranje životnog okruženja ne mora uvijek značiti dinamičnu promjenu postojećih uvjeta. Pokretati nešto što je inertno, ponekad nije vrijedno potrebnog truda. Prepreke neke sredine mogu biti tako velike da bi besplodna bila svaka nada u njenu promjenu vlastitim naporom, ili bi tom cilju čovjek morao žrtvovati cijeli svoj život. U tom slučaju pametnije je ustuknuti pred takvim okolnostima i početi na drugom mjestu ispočetka. Konačno, ne smije se zaboraviti da ovdje nije važan tek kratkotrajni doživljaj uspjeha zbog svladane prepreke, već to da se trajno stvori neki novi svijet za život. Krivo izabire onaj koji tvrdokorno odbija prigrabiti bolju mogućnost za postizanje svojih ciljeva, nego se umjesto toga ukopava u svojim starim životnim uvjetima i uporno ih brani. To je križarski mentalitet koji nije na cijeni kad se hoće stvarati neki bolji svijet za sebe.

U procesu stvaranja novog zavist je loš savjetnik i on vodi krivim idealima. Ima mnogo onih koji vjeruju da su život, vanjske okolnosti i posjedi, kojima se drugi ljudi okružuju, jedno „non plus ultra“. Tko teži nečemu što drugi ima, izlaže se opasnosti da istroši svoje talente i sposobnosti, svoje zdravlje i unutarnje zadovoljstvo da bi kasnije stajao pred ruševinama svojih iluzija. Tko slijedi ideal skrojen prema nekom drugom čovjeku, mora ga najprije najpozornije istražiti. Pri tome u prednji plan valja staviti pitanje koliko je ostvarenje tog ideala pomoglo dotičnom čovjeku da dosegne najveći kozmički dar, naime, svoj *duševni mir*. Bez tog duševnog mira nijedan ideal nije savršen; ne smije se stvarati nijedno životno okruženje u kojemu on ne bi zauzimao najviše mjesto.

X

POJAM VRIJEDNOSTI

POJAM VRIJEDNOSTI

U svakom aspektu ljudskog mišljenja i doživljavanja značajnu ulogu igraju i vrijednosti. Stoga je filozofsko istraživanje prirode tih vrijednosti, onoga što one jesu, staro toliko koliko i sama povijest metodičkog razmišljanja uopće. Počet ćemo tako naše razmatranje kratkim pregledom o ulozi pojma vrednote u antičkoj filozofiji.

Za neke čuvene mislioce prošlosti cjelokupna stvarnost, tj. cijeli Bitak, bio je podijeljen u dvije glavne kategorije. One su nazvane *Makrokozmos* i *Mikrokozmos*. Doslovno prevedeno makrokozmos znači „veliki svemir“. U ono doba taj pojam je u pravilu značio naš vlastiti sunčev sustav, Sunce i njegove planete. U kasnijim stoljećima čovjek je upoznao odnose između tih nebeskih tijela. Sunce održava taj makrokozmos, taj veliki svemir, tako što privlači svoje satelite. Po univerzalnom zakonu gravitacijske sile, svaki fizički objekt u makrokozmosu privlači druge objekte i sam biva privlačen od njih.

Druga kategorija stvarnosti bila je za stare mislioce *Mikrokozmos*, mali svemir. Stari su filozofi označavali samog čovjeka kao mikrokozmos. Njegovo sunce, središte, objašnjavali su, bio je Bitak, *ljudska svijest*. I stvarno je u ljudskom razumijevanju sunce ili svijest središte u oba svijeta, velikom i malom. Privlačne snage u tom mikrokozmosu, od kojeg se čovjek sastoji, su tako njegova sposobnost *opažanja* i *spoznavanja*. To je njegova sposobnost da opaža i da zna.

Pomoću tih privlačnih snaga čovjek prima stvarnost u svoju svijest i potom, koliko dobro on to može svojom ograničenom sposobnošću poimanja, stvara svemir čiji je on dio. Naravno da bi stvarnost postojala i bez čovjekove moći opažanja i njegovog znanja, ali za čovjeka ona tada ne bi egzistirala. Bez tih sposobnosti on ne bi imao nikakvu svijest o svemiru. Iako Sunce uvijek ostaje središte našeg sunčevog sustava, ono se kreće kroz prazni prostor kao jedna cjelina sa svojim planetima, s Mliječnom stazom, čiji smo mi jedan dio. Sličan je i mikrokozmos, taj osobni svemir čovjeka, iz kojeg se on sastoji, uvijek ograničen na jedinstvo svoje svijesti. Svemir koji čovjek spoznaje, uvijek ovisi o usmjerenju njegove svijesti. On se tako sastoji, prema onome kako čovjek opaža svijet, iz činjenica ili na njihovoj osnovi izvedenih apstrakcija. Mi ipak nismo u stanju razumjeti do kraja sve ono što možemo opažati samo zato jer to vidimo.

Na primjer, možemo vidjeti kocku određene veličine i boje. Ali što ona znači? Ima li neku svrhu ili funk-

ciju? Ima li neko određeno djelovanje na nas? Da bi dobila smisao, ona treba više od boje i oblika. Svijet stvarnosti koji čovjek opaža oko sebe, ne znači samo svijet stvari, već i svijet vrijednosti.

S jedne strane stvari *jesu*, a s druge strane *one trebaju biti*. Neki predmet prirodno egzistira kada ga opažamo, a istovremeno *treba* postojati u smislu kad mora stupiti u neki odnos s Bitkom. Taj odnos vrijednosti prema Bitku je neophodan ako naš život hoćemo dovesti u pravi red. Reakcije koje iskustva u nama proizvode vode do spoznavanja vrijednosti stvari. Ako postoje pogrešne vrijednosti, onda njihovo prihvatanje očito šteti osobnosti, dakle, vrijednosne kategorije za nas su životno važne.

Sada ćemo se kratko posvetiti *Bitku*. – Utvrdili smo da je značenje vrijednosti utemeljeno u odnosu između iskustava i Bitka. Naša svijest predstavlja više od gomilanja vanjskih utisaka i unutarnjih osjećaja. Tako ne možemo reći da se svijest vlastitog Bitka ne sastoji ni iz čega drugog nego iz onoga što vidimo i čujemo, iz naše sreće i osjećaja. Ona također nije ukupan zbir naših procjena o svijetu. Najvažnije obilježje koje odlikuje naš vlastiti Bitak je naša slobodna volja, naša sposobnost odlučivanja. Kada postanemo svjesni naših utisaka, vanjskih stvari i naših unutarnjih osjećaja, onda u jednakoj mjeri imamo i znanje o našoj vlastitoj volji.

Tu unutarnju instancu možemo označiti kao *svijest svijesti*, i ona oblikuje bit Bitka. Ta volja slobodnog od-

lučivanja našeg duha i tijela je ono što našim doživljajima dodjeljuje vrijednost. I kad donosimo neku odluku, istovremeno volji pridodajemo neku vrijednost. Tu funkciju doduše zovemo *volja*, ali je promatramo dijelom Bitka. Vrijednosti su, dakle, važne za svijest vlastitog Bitka.

Kako možemo definirati vrijednosti? Sva naša iskustva pripadaju kategorijama hedonističkih vrijednosti. Time mislimo da nam svi naši doživljaji u većoj ili manjoj mjeri donose sreću ili patnju. Neka su osjećanja tako naglašeno u sredini između ta dva ekstrema da nam ne znače niti jedno niti drugo. Za naš organizam, naš duh i tijelo, ta različita osjećanja postaju *vrednotama*. Ugodna su osjećanja poželjna i tražena. Ugoda je dakle s pravom jedna *pozitivna* vrijednost. Ona je pozitivna zato što nas potiče da za njom tragamo i da je dosegnemo.

Patnja i bol, protivnici ugone, važe kao *negativne* vrijednosti. Normalan čovjek ne traži patnju, ali i ona može natjerati čovjeka na djelovanje tako što joj on, naime, nastoji uteći. Ugoda koristi, kako biološki tako i duhovno, uvijek jednom aspektu našeg bića i našeg Bitka. Ako se pak taj osjećaj ugone zloupotrebljava, onda se preokreće u svoju suprotnost, patnju.

Ono što doživljavamo ne pokazuje se uvijek jasno i izravno kao neka vrijednost. Američki filozof Josiah Royce kaže: „Činjenice su stvarnost. Može ih se opisivati, ali one možda nemaju nikakvu vrijednost.“ Time

se htjelo reći da činjenice ponekad, doduše, utječu na nas, ali da nam ne pružaju nikakav osjećaj vrijednosti. One su, naravno, uvijek objektivne prirode. One su ono što naši osjetilni organi primaju, ono što vidimo, osjećamo, čujemo itd. Ipak se vrijednost tih iskustvenih činjenica uspostavlja tek nakon *razmišljanja*. Potreban je neki subjektivan proces koji to opaženo dovodi u vezu s Bitkom. Drugim riječima, vrijednost neke objektivne činjenice ovisi o tome što ona znači za naše vlastito biće.

Ovdje nam se nameće Platonovo učenje o idejama. Za Platona će objektivno iskustvo, stvari koje smo opazili osjetilima, postati stvarnost samo onda ako i ukoliko imaju udjela u urođenim idejama koje su zajedničke svim ljudima. Jesu li onda te ideje ono što iskustvu daje vrijednost?

Mogu li vrijednosti biti u prirodi stvari? Postoje li takve činjenice koje u sebi nose sastojke i esenciju vrijednosti? Postoje li, drugim riječima, stvari čija je vrijednost isto tako objektivna kao i njihov oblik, boja ili težina? – Vrijednost kao takva nikada nije svojstvo ili sastavni dio samih iskustvenih objekata. Vrijednost se tek onda pojavljuje kada nešto vrši utjecaj na čovjeka.

Doživljaji se *procjenjuju i ocjenjuju*, a tek osjećanja i misli koje oni u nama pobuđuju, daju predmetima njihovu vrijednost. Stvarnost je kao takva, naravno, uvijek istinita. Ona je, shodno izoštrenosti i doseg naših osjetila, dohvatljiva i konačna. Međutim, stvarnost ima svoju vrijednost samo u povezanosti sa čovjekom.

Kad o nečemu prosuđujemo, polazimo od predodžbe o tome što je ispravno i pogrešno, što je dobro i loše. Ali te vrijednosne procjene nemaju nikakvo zasebno postojanje. U prirodi je neke stvari da se ona uvijek nalazi u odnosu s drugim stvarima i procesima. Stvarnost, iskustvene činjenice i vrijednosti međusobno se privlače. Tako npr. riječ *pogrešan* ne možemo smisleno upotrijebiti, ako je ne povežemo s nekom stvari ili okolnošću koji opet bude misli i osjeća u vezi s tom stvari ili okolnošću. Što riječ *pogrešan* znači, znamo samo zato jer je dovodimo u vezu s nekom stvari ili doživljajem tako što smo prije već jednom primijenili tu riječ.

Mnoge vrijednosti nismo sami stvorili. One ne proizlaze iz našeg neposrednog iskustva, štoviše, naslijedili smo ih kao tradiciju i običaje. Mi ih u dobroj vjeri prihvaćamo kao takve: pouzdamo se u iskustva koja su drugi ljudi stekli na vlastitoj koži i vjerujemo njihovim reakcijama na te doživljaje. Tako postoje mnogi društveni i vjerski tabui čije vrednovanje prihvaćamo. Ne postiti u neke svete dane, grijeh je za pripadnike mnogih vjerskih zajednica. Većina, doduše, nema iskustvo o tome da im nepoštivanje posta stvarno šteti, ali za njih je to jedna vrednota koju preuzimaju u dobroj vjeri. Postoje različite vrste vrednota. Tu su biološke vrednote, koje se odnose na preživljavanje vlastite osobe, zatim moralne vrednote, koje su mogu izjednačiti s načelima religijskih dogmi. Vrednote mogu biti i zapovijedi savjesti; naše savjesti koja je sama opet naše razumijevanje ispravnog i pogrešnog ponašanja.

Estetske vrednote odnose se na naš osjećaj za lijepo prema kojem se stvari vrednuju. Utilitarne vrednote povezane su s pojmom koristi. One odmjeravaju je li nešto praktično upotrebljivo ili nije. Gospodarstvene vrednote srodne su s utilitarnima. One procjenjuju doprinosi li nešto našoj financijskoj dobrobiti.

Na području moralnih vrednota, razlikovanja dobra i zla, teologija i religija pokušavaju uspostaviti apsolutne vrijednosti. One objašnjavaju da postoje *univerzalne* i *vječne* vrijednosti. Njih se definiralo kao božanski utjecaj koji na tajanstveni način zrači prema dolje, utiskujući ljudskim mislima i djelima na ovome svijetu pečat dobra ili zla. Za te vrijednosti se kaže da nisu proizašle iz ljudskog duha. Štoviše, univerzalne vrijednosti nisu pod utjecajem ljudskog djelovanja, ali čovjek je prisiljen prihvatiti ih ili podnositi kaznu.

Zapovijedi kao što su „poštuj svoga Boga“, „voli svoje roditelje“, „ne uništi ničiji život“ ili „priznaj svoje grijeh“ u stvarnosti pak nisu nikakve univerzalne vrijednosti. Izvan nas smrtnika, one nemaju niti božansko niti svjetovno postojanje, kao što tvrde neki vjernici. Sve su to izdanci ljudskog duha, nastali zamišljenim ili stvarnim djelovanjima nekog čina ili događaja u njegovom životu. Svaka tako smišljena vrijednost ima svoju suprotnost, svog suparnika u negativnom. Čovjeku prilaze negativne vrijednosti kad god odbije one pozitivne. One pričaju priču o drakonskim kaznama te patnji, kajanju i očaju koji ih prate.

Po svoj prilici vrijednosti kao što su moralno i vjersko dobro potječu iz ljudske volje i osjećaja. Čovjek ih tumači kao *ono ispravno*. Čovjekov uvid, takoreći njegova intuicija, skoro uvijek važi kao moralno dobro koje mu govori kakvo ga ponašanje dovodi u sklad s njegovom okolinom. To moralno dobro donosi mir i harmoniju emocionalnom i psihičkom bitku čovjeka. Ponašanje koje se po tome ravna stoga važi s pravom kao božanska i univerzalna vrijednost. Jer, kako je jednom ispravno primijećeno: „Moral je ovisan o vrijednostima“.

Mnoštvo različitih i dijelom suprotstavljenih dogmi dokazuje da ne postoje univerzalne vrijednosti. John Locke je ispravno ustvrdio da ne postoji narod koji sebe smatra visoko moralnim, a da istovremeno ipak ponekad ne prekrši neke moralne vrijednosti ili zapovijedi. Svaki narod crpi neku vrst duhovnog zadovoljenja iz ponašanja koje je tradicijom i odgojem naučio gledati kao ispravno.

Ako dakle postoje takve univerzalne vrijednosti koje su božanske i dobre, onda je sve ono što njima ne pripada, ili je čak njihova suprotnost, zlo. Ovo čini to zlo, sasvim jasno, tvorevinom ljudskog duha. Ova tvrdnja vodi do stare teološke teorije o postojanju Božjeg suparnika, tj. sotonističkog protivnika. Taj rival je stvorio ustaljene negativne vrijednosti koje nazivamo zlima. Ova doktrina stavlja čovjeka u bezizlazan položaj. S jedne strane on mora pronalaziti činjenice koje spada-

ju u kategoriju dobra. S druge strane on isto tako mora bježati od utjecaja univerzalnog zla, koje posvuda radi po svome. Ipak sama činjenica da mnogi ljudi svojom voljom idu putem zla, pokazuje da su ljudske vrednote proizvoljne, a ne univerzalne prirode.

Postoji filozofsko učenje *meliorizam*. U vezi s vrednotama, ono je vrlo važno. „Meliorizam“ kao riječ izvodi se od latinskog *melior*, što znači „bolji“. On čvrsto vjeruje u mogućnost popravljanja, osobito ljudskog. Filozof William James kaže: „Za meliorizam dobro na svijetu nije neophodno, ali ono nije niti iluzorno. On vidi dobro kao mogućnost koja postaje tim vjerojatnija što se više konkretnih dobrih uvjeta stvara“. U suštini to znači da svijet, svemir, nije ni dobar ni loš. Svijet ipak nosi u sebi mogućnost da dobro, djelovanjem ljudske volje, može nadjačati ono loše ako čovjek ima ispravne motive.

Svijet se, međutim, može popraviti samo u odnosu na Bitak. Dobar svijet pospješuje pozitivne uvjete koji doprinose ljudskoj cjelovitosti. Promatrajmo čovjeka kao trostruko biće – kao tri fundamentalna bitka koja su stopljena u jedan! To su tjelesni, duhovni i psihički bitak. Svaki od njih ima jednu pozitivnu i jednu negativnu vrijednost. Što su one konkretno, to ovisi o reakciji Bitka na primljene utiske.

Za tjelesni bitak zdravlje ima pozitivnu vrijednost. Čovjek naziva zdravlje pozitivnim i dobrim jer ono zadovoljava njegovu tjelesnu stranu. Bolest, suprotnost

zdravlju, ima negativnu vrijednost. Duhovni Bitak nalazi svoju inspiraciju i zadovoljstvo u postignuću. To je dakle njegova pozitivna vrijednost. Negativna vrijednost za duhovni Bitak čovjeka jest frustracija sa svim njezinim popratnim pojavama.

Psihički bitak, jedan daljnji aspekt trostruke čovjekove prirode, ima viša osjećanja ili osjećaje za npr. estetske attribute ljepote. Ti osjećaji nemaju ništa zajedničko s nagonima. Oni su usmjereni na umjetnost i moral. To su pozitivne vrijednosti psihičkog bitka. Ono ružno i ono što izaziva srdžbu njegove su negativne vrijednosti. One su suprotnost pozitivnim vrijednostima. Nedostajanje pozitivnih vrijednosti čini ih razmjerno negativnima.

Čovjek ne treba prihvatiti nijednu vrednotu radi nje same. Neku navodnu vrijednost uvijek treba odvagati u odnosu prema elementima istinskog Bitka. Ništa ne treba uzdići kao vrednotu što ne doprinosi onim pozitivnim vrijednostima aspekata našeg bitka koje smo maločas kratko spomenuli. Ovo bi svaki čovjek trebao uzeti kao mjerilo svih stvari, kako su to iziskivali sofisti. Prilikom procjenjivanja osobnih vrijednosti čovjek je vezan i za relativno *neosobne* uvjete. On je član neke društvene zajednice koja mu je potrebna za njegovu vlastitu dobrobit, čime ta zajednica postaje njegov prošireni, osobni bitak. Stoga čovjek treba pridavati pozitivnu vrijednost i svemu onome što doprinosi boljitku njegove društvene zajednice, jer time razvija i svoj osobni bitak.

Najvažnija obveza svakog čovjeka jeste da poveže naslijeđene vrijednosti sa svojim vlastitim životom i sadašnjošću. On mora procijeniti koje će tradicijske vrijednosti služiti njegovom Bitku jer posjeduju neophodne osobine.

Na ideale se uvijek primjenjuje riječ „dobro“, jer neki ideal uvijek je dobar za onoga koji ga zastupa. Svaki ideal zaista je smišljen kao poboljšanje nekog aspekta Bitka, inače ne bi ni bio ideal. *Ideali su motivirajuće snage*. Oni samo trebaju odgovarajuće okruženje i pravilno vođenje života da bi postali *stvarnost* koja ima istu vrijednosti kao i sama ideja. Mi još više proširujemo vlastiti svijet *ako naše ideje imaju praktičan cilj*. Dakle, svijet je onako dobar ili loš kako ga čovjek sam vidi, a ono dobro je dobro samo tako što ga čovjek naziva dobrim.

XI

ŠTO JE TO POZITIVNO MIŠLJENJE?

ŠTO JE TO POZITIVNO MIŠLJENJE?

Kada se bavimo pozitivnim mišljenjem (pojam koji je uostalom u današnje vrijeme već prilično potrošen), najprije se trebamo zapitati što to znači „pozitivno“? Osim njegovog posebnog značenja u elektricitetu, pozitivno znači *puninu* neke stvari ili stanja. Neka se stvar priznaje zbog svoje posebne kvalitete. Njeno pozitivno stanje je onda potpuna prisutnost svih elemenata koji čine tu kvalitetu. To stanje je apsolutna potvrda onoga što je za njegovu prirodu neophodno. Tako primjerice kažemo da je nešto *pozitivno* živo. Ono tada ima one osobine koje su karakteristični znaci života, kao što su npr.: reagiranje na podražaj, uzimanje hrane, izlučivanje i reprodukcija.

Pojasnit ćemo to na jednom poznatom primjeru. Litrena posuda postaje pozitivna u svom stanju kad je ispunjena. Ako je njezin sadržaj količinski manji od njezinog kapaciteta, onda je ona u *negativnom* stanju. U tom slučaju litrena posuda ne iscrpljuje do kraja svoje mogućnosti, svoju pravu prirodu. Pozitivno je, dakle, *punina funkcije* ili *kvalitete* neke stvari. Ako ne-

što nema tu puninu, onda je negativno – doduše samo prema prethodno postavljenom mjerilu. Četvrt litre je negativnog i nepotpunog stanja prema „litri“ kao mjerilu, ali četvrt litre kao takvo jest potpuno jer kao takvo posjeduje puninu svoje biti.

Ono pozitivno se najčešće povezuje s nekim djelovanjem. Stoga ono što nije aktivno već tromo predstavlja nešto razmjerno negativno. Ova definicija važi ipak samo onda kada je priroda ili svojstvo neke stvari aktivnost. Njena suprotnost je tada očito neaktivnost. Uzmimo za primjer neku zgradu. Njeno je idealno stanje stabilnost ili inertnost, dakle nepokretnost je njena pozitivna kvaliteta. Ali kad ta zgrada s vremenom postane ruševna i derutna, ona postaje negativna. – Iz rečenoga možemo zaključiti da pozitivno i negativno nisu samostalne vrijednosti koje prebivaju u stvarima, već se one zasnivaju na ljudskim predodžbama.

Mišljenje je uvijek pozitivna funkcija. Ono koristi energiju mozga, dakle znači kretanje. Ali iako je mišljenje aktivno, ne možemo uvijek reći da su njegove posljedice samo pozitivne. Filozofski gledano mišljenje se može nazvati *pozitivnim* ako čovjeka potiče na djelovanje. Kad mišljene nešto postiže, kad natjera čovjeka da svoje ideje prenese u djelo, onda je pozitivno. Ovo ipak nema nikakve veze s moralnim ili etičkim vrijednostima. Ako neki kriminalac planira pljačku i izvede je prema planu, tada je njegovo mišljenje bilo pozitivno. Ako

vojni stratezi planiraju rat, a onda ga i vode, i oni, na svoj način, misle pozitivno, tj. u znaku aktivnosti.

Ako neka grupa ljudi planira opstrukciju nekog poduhvata i to joj uspije, onda je ona, za sebe, razmišljala pozitivno. Ti su ljudi svojim mislima potaknuli da se nešto dogodi ili ne dogodi. Pretpostavimo da dvije države međusobno vode rat do uništenja. Onda obje države misle onoliko pozitivno koliko rade na tome da njihovi postupci odgovaraju njihovim mislima ili njihovom udjelu.

Prema mističnom i ezoterijskom gledištu, neka misao nije pozitivna samo onda kada nešto uspijeva postići, nego i kad doprinosi nekom moralnom i etičkom idealu. Ona mora biti u suglasju s nečim što se smatra i prihvaća kao *dobro*. Onda su, u tom slučaju, planovi nekog kriminalca, ili svakoga tko napada prihvaćeno dobro, negativni. Negativno se nalazi, naime, u sučeljavanju s onim što važi kao dobro. Neke vjerske zajednice smatraju učenja drugih grupacija negativnima – negativnima u usporedbi s onim što one same smatraju bogom danim i ispravnim.

U prvom redu u jezičnoj uporabi metafizike, riječ *negativno* ima značenje zlog, ozloglašenog. Ipak moramo gledati da negativno kao takvo ne mora biti neminovno nešto loše.

U vezi s mišljenjem, riječ *negativno* općenito znači da se neka ideja zaustavlja, suzbija ili uništava.

Međutim, to ne dopušta zaključiti kako u svakom slučaju postoji zla namjera. Čak i neka na zlo usmjerena misao koja bi trebala izazvati štetu, mogla bi biti *pozitivna*. U vezi s time riječ pozitivno, kao što je već rečeno, znači: radnju, kretanje i postignuće. Tko npr. planira pljačku banke, psihološki gledano za sebe misli pozitivno jer njegov plan iziskuje neki dinamičan čin. Samo u uporabnom smislu riječi i iz navike, ta misao bi se mogla smatrati negativnom.

Ako želimo ostati kod našeg primjera, mogli bismo isto reći da policajci, koji su saznali za taj plan i razvijaju određeni protuplan, zapravo misle negativno. Dakle, izraz negativno uvijek je usko povezan s onim na što se primjenjuje. On dakle ovisi o tome da li se koristi u vezi s nekim konstruktivnim ili destruktivnim ciljem. Grupa studenata metafizike može se primjerice zajednički koncentrirati na to da spriječe nečiji čin koji smatraju razarajućim. Psihološki gledano, cilj i funkcija njihovog mišljenja su dakle negativni, odnosno izvanjski pasivni, iako bi to mišljenje trebalo poslužiti nekoj dobroj svrsi.

Svi mi možemo vjerovati da onaj ili oni čije su misli i djela u suprotnosti s našim vlastitim ciljevima, misle negativno. Oni su, opet, uvjereni u moralnu i etičku ispravnost svog mišljenja i djelovanja, pa shodno tome promatraju svoje vlastite postupke kao pozitivne. Stoga vidimo da neka misao ne postaje pozitivna ili negativna samim time što nešto hoće potaknuti ili spriječiti.

Puno je važniji *motiv* koji stoji iza toga. Ako je ta misao nastala iz ljubomore, pohlepe ili osvetoljubivosti i hoće povrijediti, porobiti ili podčiniti istinu, onda je u moralnom i etičkom smislu nazivamo negativnom, bila ona kao djelovanje psihološki pozitivna ili negativna.

Mogu li negativne misli zračiti iz duha nekog drugog? Odgovor je jedno jasno *Da*. Cjelokupno mišljenje je *titraj*, bez obzira na njegov sadržaj. Znamo li da se dobre misli mogu prenositi, onda isto tako i negativne misli mogu potjecati iz duha onih koji su ih gajili. One mogu svladavati granice prostora i vremena, ovisno o sposobnosti prenošenja misli dotične osobe, i to isto tako dobro kao i pozitivne misli.

Trebamo li iz rečenoga zaključiti da je svatko izručen nemilosti zlonamjernih suvremenika koji mu žele naštetiti svojim mislima? Čovjek se ne podčinjava takvim mislima ako im se sam ne predaje. Naše vlastite misli o ispravnosti i moralno dobrome utisnute su u našoj podsvijesti kao osobni zakoni i one utječu na naše navike. Naša prisnost s njima čini ih *jačima* od neprijateljskih misli koje proizlaze od nekog drugog. Drugim riječima, tuđe misli ne mogu prodrijeti u našu svijest i natjerati nas da postupamo suprotno našem poimanju dobra ako smo primjereno motivirani.

Ako svjesno ne želimo činiti ništa što društvo općenito ili mi sami posebno smatramo nemoralnim, onda nas nitko svojim mislima ne može prisiliti da činimo takva djela. Naš vlastiti moralni bitak, naše unutarnje

biće, čuvar je na pragu naše svijesti. Nijedna misao izvana ne može ga svladati ili do kraja pokoriti.

Ovdje postoji samo jedan izuzetak: ako nemamo samopouzdanja; ako se bojimo da smo povrgnuti zlim mislima drugih ljudi; ako je naša vlastita disciplina tako slaba da dopuštamo tuđi utjecaj, onda nam tuđe misli mogu nanositi štetu. Psihološki gledano, to u svakom slučaju ne bi bile tuđe misli koje su ovladale našom svijesću i našim životom. Prije bi bilo tako da smo se u našoj podsvijesti osjećali slabima, vjerujući da moramo popustiti. Riječ je o *duhovno zatrovanom bitku* o kojem piše dr. H. Spencer Lewis u svojoj knjizi. U njoj on odbacuje praznovjerje crne magije, tj. vjerovanje da čovjeka mogu porobiti misli drugih ljudi projiciranih na njega. On pokazuje da je tu jedina opasnost vjerovanje u njih, da se mi dakle sami duhovno trujemo.

Ako molimo za kozmičku pomoć, održavamo naš duh čistim i ustrajemo na određenim moralnim načelima, onda smo dovoljno zaštićeni od svakog štetnog vanjskog utjecaja. Ponavljamo: naše vlastito mišljenje jače je od svakog vanjskog izvora.

Sad se postavlja pitanje kako znamo da se nalazimo na *negativnom* putu. Naše mišljenje i djelovanje uvijek je onda negativno kada cilja na to da ometa ili isključi neku izgrađujuću, konstruktivnu stvar. I ovdje su opet važni motivi. Analizirajte motive i posljedice onoga što govorite ili želite činiti, onoga što planirate. Zapitajte se kakav rezultat će donijeti. Jesu

li te posljedice u opreci s vašim vlastitim moralnim predodžbama ili s onim društvenim? Povrjeđujete li druge svojim postupcima na bilo koji način? Ako je odgovor „da“, onda kročite negativnim putem. On je negativan u tom smislu što sprječava nešto što je inače mogao biti konstruktivan poduhvat.

Ponekad činimo nešto, a da prethodno nismo bili svjesni da je to po svojoj prirodi štetno. Kada konačno otkrijemo da je to tako, u pravilu možemo to što se desilo ispraviti ili odustati od daljnjeg djelovanja u tom smjeru. I taj pokušaj da se spriječi nešto pogrešno je sam po sebi negativan, kao što smo ustanovili, jer sprječava izvedbu neke stvari; međutim, prema svojoj svrsi on je *konstruktivan*.

XII

POSTIZANJE MAJSTORSTVA
NAD SAMIM SOBOM

POSTIZANJE MAJSTORSTVA NAD SAMIM SOBOM

Majstorstvo uvijek znači izuzetno postignuće u nekoj umjetnosti ili djelatnosti. Ono znači da je dotična osoba izuzetan stručnjak na nekom materijalnom ili duhovnom području. Majstor mehaničar stekao je određeno znanje; on njime vlada i zna ga primjenjivati bolje od nekoga tko nije prošao odgovarajuću izobrazbu. Sama riječ *majstor* ukazuje na *djelovanje*. Ako se nešto želi majstorirati, mora se djelovati; nešto se mora ostvariti ili postići. Mora se iskazati ovladavanje određenim stanjima ili stvarima.

Razumije se samo po sebi da majstor na svom području ne smije biti malodušan; on mora posjedovati barem toliko karakterne snage da može stvarno izučiti svoju struku i ovladati stvarima kojima se bavi. Nitko ne može postati majstor na bilo kom području bez osobnog zalaganja i truda. Majstorstvo nije nasljedna vrlina ni počasna titula. Postizanje majstorstva u svakom području zahtijeva velike napore. Majstorom se postaje tako što se ostvaruju izuzetna postignuća, a to je pitanje prakse.

U izrazu „majstoriranje života“ taj pojam znači da dotična osoba na inteligentan način koristi, kao prvo, svoju darovitost i sposobnosti za postizanje nekog željenog cilja. Ona želi biti gospodar svojih snaga i ne dopušta da je one odvlače u bilo koji smjer. S jedne strane moguće je samo biti životinja kojom vladaju njeni nagoni. Čovjek također može sebe disciplinirati, tako što doduše udovolji svojim prirodnim potrebama, ali ih istovremeno usmjerava i na neki cilj koji nadilazi nagone.

Kao drugo, majstorstvo znači da čovjek sam stvara svoje okruženje ili utječe na njega tako da ono odgovara nekoj osobnoj ideji. Majstoriranje života ima od čovjeka do čovjeka različite sadržaje. Vlastiti život može se majstorirati tako da bude u skladu s onim što se smatra njegovim smislom.

Tako osoba A može biti majstor i imati uspjeha u onome što su njeni talenti. Tako osoba B može majstorirati svoj život u skladu s onim što ona smatra dobrim. Ipak, ciljevi njihovog majstoriranja mogu biti sasvim suprotstavljeni. Za univerzalno majstoriranje života potrebno je, stoga, univerzalno postavljanje cilja. Nema li njega, majstoriranje može postati čisti egoizam u punom smislu te riječi.

Koji su elementi potrebni za majstoriranje života, a da su općenito priznati od svih ljudi? Najprije, čovjek mora upoznati samog sebe u mjeri u kojoj mu to omogućuju njegova inteligencija i sposobnosti. Kad čovjek poznaje svoje osjećaje i nastojanja i zna iskre-

no ocijeniti svoju osobnost i navike, onda je obično svjestan i svojih slabosti i prednosti. Zato tko želi *majstorirati sebe*, mora naučiti savladati svoje slabosti i ukloniti ih kako može da bi ojačao svoju osobnost. Tako će naše pozitivnije karakterne crte više doći do izražaja. Ovo je početak osobnog majstoriranja, iako još miljama daleko od majstorstva života.

Čovjek je i društveno biće. On prema društvu ima obveze. On ovisi o njemu, a ono u velikoj mjeri utječe na njegov život. Društvo može utjecati dobro ili loše na njegovo osobno majstoriranje. Stoga čovjek mora preispitati svoj odnos prema društvu. Mislimo li mi na njegovu dobrobit dok nastojimo ostvariti svoje vlastite interese, ili je ometamo na neki način?

Treba li se društvo promijeniti? Smeta li ono ponekad majstoriranju samog sebe? Očito je da ono društvo koje uvelike smanjuje slobodu mišljenja i djelovanja, ometa osobno majstoriranje.

Postoji još jedan, posljednji aspekt majstoriranja života, zapravo pitanje što mi kao ljudi činimo sa svojim životom. Život je tu da ga se živi – ali kako ga treba živjeti? Koji cilj treba postaviti našem osobnom postojanju i onom društvenom? Duhovno usmjeren čovjek i mističar mole u ovom smislu za kozmičko ili božansko prosvjetljenje.

Mističar želi upoznati mjerilo za dobro, prema kojem se onda, na kraju krajeva, trebaju usmjerava-

ti svi naponi čovječanstva. Ovo ipak ne treba značiti da čovjek smije zanemariti svoje zemaljske dužnosti i nastojanja. Netko se primjerice može truditi da usavrši neki zanat ili zvanje. Netko može tražiti uspjeh u nekom poduhvatu i biti koristan član društva. Ali ovi oblici majstorstva trebali bi biti *podređeni* nekom višem principu ili idealu koji potječe iz osjećanja moralnog ili spiritualnog Bitka.

Trebaju li ljudi, na primjer, pokušati uspostaviti na Zemlji neku teokraciju ili Božju vladavinu; stvoriti neko društvo po uzoru za koji oni misle da je od Boga dan? Ako tako misle, onda se sve snage i vrste iskustava moraju usmjeriti na taj plemeniti cilj.

Potpuno majstoriranje života, kao što je već rečeno, mora nužno uzeti u obzir moralno biće čovjeka. Sva majstoriranja niže razine moraju biti integrirana u tome jednome. Ipak ponavljamo: i majstoriranje unutarnjeg Bitka, tog kozmičkog dijela našeg bića, traži naše stalno potvrđivanje. Ono nije pasivno vlasništvo, već jedna dinamična stečevina.

Samodisciplina i samopouzdanje važni su elementi osobnog majstoriranja.

Aristotel je definirao vrlinu kao zlatnu mjeru između viška i manjka u ljudskom ponašanju. Prema njegovoj jednostavnoj definiciji čestitost znači da se mora znati je li ono što se čini iznad ili ispod onoga što se od nekoga očekuje.

Načelno, i pred samodisciplinu treba postaviti te iste zahtjeve. Što trebamo savladati i zašto? Ovaj problem da se svesti na našu etiku, moral i religiju, ako ih posjedujemo. Ako nam naša vjera brani uzimanje mesa petkom i mi tu zapovijed s jedne strane želimo slijediti, ali bi s druge strane ipak rado jeli meso, onda je pridržavanje te zapovijedi pitanje samosvladavanja. Tko se ne osjeća vezanim za nju, ne treba vježbati samosvladavanje i može sam odlučiti kada će odustati od mesne hrane.

Netko nepotrebno otežava svoje samosvladavanje jer sebi nameće previše odricanja. Često je ono onemogućeno fanatičnim stavovima koji proturječe ljudskoj prirodi. Čovjek treba biti fer prema svojim snažnim željama i žudnjama i uvidjeti da one nisu slabosti tijela ili kušnje đavola.

Ove svim ljudima zajedničke želje, žudnje, nagoni ili strasti normalni su i od Boga tako osmišljeni. One su, kao i sam čovjek, njegovo postojanje i svijest na ovoj zemaljskoj razini, dio onog kozmičkog *reda* koji je svemu ovome dao život. Njihovo potpuno potiskivanje i potpuno suzdržavanje od njih nije pametno. Time se suprotstavlja božanskoj volji i kozmičkom zakonu. Svaka filozofija i religija koja to zahtijeva, nije zdrava za čovjeka.

Ako dakle samosvladavanje iziskuje stalno potiskivanje tjelesnih potreba, ono postaje izrazito teško i kulminira na kraju razaranjem prirodnog ljudskog stanja

i zdravlja. Obratno, ako vodimo normalan život i udovoljavamo prirodnim potrebama kako najbolje znamo, ne povrijeđujući pritom etičke i moralne zahtjeve društva, onda niti jedan nagon neće podčiniti našu svijest.

Skoro svi nenormalni tjelesni prohtjevi počivaju na nenormalnim stanjima organizma. Tako je npr. pretjerana emocionalnost rezultat bolesti, većinom poremećaja u radu žlijezda. To je teško savladati, sve dok se ne ukloni tjelesni uzrok.

Ako sve naše misli zaokuplja neka funkcionalna ili tjelesna žudnja, često je potrebno otići liječniku koji će obaviti temeljit pregled i sprovesti terapiju. Teče li ozdravljenje uspješno, samosvladavanje postaje uglavnom sasvim jednostavno.

Mi moramo shvatiti da je sama *volja* jedna umjetna *žudnja*. Kad nešto hoćemo uraditi, onda je to zato jer odgovarajuća misao stalno dominira našom sviješću. Ta predodžba stoji na najvišem mjestu, iznad svih *tjelesnih* i *duhovnih* želja. Možda bi htjeli rado ići pecati, ali ostajemo kod kuće da bi brinuli o bolesnom članu obitelji. Osjećaj obveze stvorio je umjetnu želju koja nas, manifestirajući se kao snaga volje, više zadovoljava od onoga što zapravo hoćemo raditi, naime pecati. Kad ne bi bilo tako, onda ne bismo ostali kod kuće. Rekli smo da je volja umjetna žudnja. To je stoga jer su njeni sadržaji duhovne tvorevine. Ona nije proizvodljna ili instinktivna funkcija.

Navike, već prema svojoj posebnoj prirodi, običavaju slabiti volju. Često se dvije želje nalaze u međusobnom konfliktu. Mi znamo ili vjerujemo da je jedna od njih više opravdana od druge, a ipak se podčinjavamo onoj drugoj. Odlučivši odnosno izabравši tako, upotrijebili smo našu *volju*. Jednoj smo želji dali više moći nego onoj drugoj. U svakom novom slučaju takve vrste, volji se suprotstavlja više otpora. Vremenom se kroz ponavljanja stvara navika. Objektivni duh sugeriра subjektivnome da navika treba postati zakonom. Kada kasnije nastupe okolnosti ili događaji koji su povezani s odgovarajućom navikom, subjektivni duh reagira na njih kako je navikao, a da mi to ne želimo ili da ponekad toga nismo ni svjesni.

Kada smo nešto sproveli u djelo iz navike, ponekad se kajemo i željeli bismo se moći samosvladati ili imati snagu volje da potisnemo tu naviku. Za takve slučajeve je preporučljivo stvaranje *protunavike* radi jačanja samosvladavanja. Nije naime dovoljno da se kasnije obeća „to više nikada neću činiti“ kad nas ta navika opet jednom obuzme. To nije ni od kakve pomoći.

Takvi napori i obećanja su djetinjasti jer dolaze prekasno. Kad bi naviku mogli pobijediti voljom, odmah bi to uradili; kasnija uvjeravanja ništa ne koriste. Za neželjenu naviku moramo stvoriti konkurentan proizvod. Moramo se zapitati: „Što mi se više sviđa? Postoji li nešto konstruktivno, zdravo i moralno ispravno što bih rado činio i što uvijek mogu učiniti kad se neželjena navika jednom opet hoće nametnuti?“

Što god da je konkretno posrijedi; ako se može učiniti odmah i lako, onda se to nikako ne smije napraviti. Možda je potrebno malo snage volje, ali ako se to zaista rado čini, onda je dovoljno mnogo manje od onoga što bi bilo potrebno za potiskivanje loše navike. Ako to radimo u svakoj kušnji, stvaramo svaki put jednu drugu naviku, koja također postaje zakon u subjektivnom duhu. Osim toga, taj se zakon svaki puta povezuje s neželjenom navikom kad se ona nameće. Onda se suprotstavljajuće djelovanje tih novih navika može svaki put uočiti istovremeno kad i djelovanje starih navika, i tada samokontrola postaje relativno lakša. Kad je slomljena volja da se svlada neka navika, onda postoji samo jedno sredstvo – *protuželja* ili *protunavika*.

S temom *samopouzdanje* krećemo sad na jedno novo područje. Druga riječ za samopouzdanje je *samopovjerenje*. Svaki normalan čovjek ima veću ili manju sigurnost u sebe. U mladosti je ima u izobilju. Najbrža metoda da se uništi to samopouzdanje je psihološki gledano nizanje neuspjeha. To posebno važi baš onda kada ti neuspjesi imaju veze s našom snagom prosuđivanja i sposobnostima i kada su nam krajnje neugodni. Životne neuspjehe ne možemo sasvim izbjeći jer naše znanje nije potpuno i mi ne možemo predvidjeti sve što bi se moglo dogoditi. K tome su još naša iskustva ograničena.

Ipak možemo izbjeći one krajnje obeshrabrujuće neuspjehe ako svoje ciljeve ne postavljamo previ-

soko. Tko hoće do zvijezda, kao što stara uzrečica kaže, prije će dospjeti u opasnost nego do uspjeha. Jednostavnije rečeno, ne smijemo se u jednom pokušaju htjeti popeti na cijelo stepenište. Ako se na trenutak zaustavimo i razmislimo, uvidjet ćemo u svojoj nutrini *granice* svojih sposobnosti.

Ne bismo trebali pokušavati da jednim skokom dospijemo na vrh stepeništa ako ne znamo iz iskustva da imamo snagu za to. Bolje je prvo pokušati s nekoliko stepenica manje te se zadovoljiti skromnijim uspjehom nego potpuno zakazati.

Kao što nas ostvarenje svake ideje duhovno i tjelesno stimulira te ulijeva povjerenje u naše snage, tako nam neuspjesi oduzimaju povjerenje i djelotvornost. Ne postavljajmo naše ciljeve previsoko – radije ciljajmo na one stvari čije je ostvarenje vjerojatnije. Mi se moramo *penjati*, ne skakati uvis. Svaki put kad smo uspješni, naše samopouzdanje nam omogućuje koordinaciju i majstoriranje naših sposobnosti, tako da možemo napredovati dalje korak po korak.

Roditelji često iz vlastite taštine postavljaju svojoj djeci previsoke ciljeve pa tako razaraju njihovo samopouzdanje. Dijete zna da se od njega očekuje ovo ili ono. Ako zakaže, njegovo samopouzdanje počinje nestajati i onda se s vremenom može čak razviti kompleks manje vrijednosti.

Kad pažljivo promatramo djecu, učimo dosta iz psihologije. Kad netko svom malom sinu postavi neki

cilj unutar njegovih sposobnosti, otac bi trebao upitati dječaka vjeruje li da on to može učiniti. Dječak će svim snagama htjeti pokazati da može svladati svoju zadaću. Ako se otac ili majka otvoreno vesele njegovom uspjehu, dijete osjeća zadovoljstvo zbog svog postignuća i njegovo samopouzdanje raste.

Postavljajte si dakle teške zadatke koje možete ispuniti, možda takve koji od Vas traže naprezanja, ali uvijek samo *unutar granica Vaših sposobnosti*! Kad imate uspjeha, niste pobjednik samo nad određenim okolnostima nego i nad samim sobom, jer time podižete svoje samopouzdanje.

XIII

MISTIKA KAO NAČIN ŽIVOTA

MISTIKA KAO NAČIN ŽIVOTA

Mistika kao tema je jedno široko područje. Za to je uglavnom odgovorno to što se ljudski duh njome bavio dugo vremena. U tom dugom procesu mistika je doživljavala mnoge različite interpretacije. Služeći najrazličitijim religijskim predodžbama i filozofijama, ona je bila izobličavana i preokretana. Međutim, ona sama je čista nit, kakve god da je uzorke vrijeme u nju moglo utkati.

Mistiku u njenom najčistijem obliku može se promatrati iz tri kuta gledanja: *predaje, učenja i prakse*. Predaja je nešto što je započelo već prije dugo vremena. Moramo dakle samo slijediti tragove njezinog djelovanja i razvoja. Prije nego što je mistika bila tradicija, riječ, vjerovanje ili sustav, moralo je biti prisutno nešto drugo, morao je neki uzrok poslužiti kao temelj. Je li ona nastala iz ljudskog okruženja? Je li bila rezultat unutaršnjeg iskustva jednog čovjeka ili je rođena iz njegove potrebe za životnim ispunjenjem?

Čovjek se stoljećima borio za svoju slobodu. Svojem cilju davao je različita imena. Jedni su to nazivali *sloboda*, drugi *samoostvarenje*. U stvarnosti čovjek, naravno, nikada ne može biti sasvim neovisan budući da ovisi o potrebama vlastitog bića. Instinkti, osjećaji, užici, ali i razum vezuju ga na raznovrsne načine i oblike. Čovjek je, ipak, uz sve velike govore o svojoj neovisnosti, sasvim svjestan svoje *ovisnosti*. Oduvijek je znao da u njegovom životu postoje uvjeti, utjecaji i čimbenici koji izmiču njegovoj kontroli.

Nedavno je u Španjolskoj iskopana jedna stara grobnica. Procjenjuje se da potječe iz paleolitika, starijeg kamenog doba, i da je dakle stara 25.000 godina. Pored ljudskog kostura pronađeni su ostaci hrane. Osim toga nađeni su neobično oblikovani i brušeni kamenovi. Izgleda da je to zagonetno kamenje obradila ljudska ruka i da su to simboli. Možda su bili prineseni kao žrtva nekom navodno višem biću. Jelo i drugi predmeti pokopani s tim čovjekom iz kamenog doba, svjedoče možda o njegovom vjerovanju u život nakon smrti. – Prisutnost određenih umjetničkih predmeta u pravilu dopušta zaključiti da su vjerovali u nešto transcendentno.

Kako je čovjek mogao privući i usmjeriti na sebe te natprirodne sile? Nadalje, kako ih je mogao savladati i njima upravljati? Ovo je pitanje odvelo čovjeka na put magije i religije. – Sporedno je pitanje što je bilo prije – magija ili religija? Proučavanje primitivnih re-

ligija prikazuje jednu magijsko-religijsku osnovu koja dokazuje da je oboje bilo međusobno isprepleteno. Neke današnje svjetske religije još uvijek obznanjaju te značajke jedne magijsko-religijske pozadine.

Čovjek se prirodno u potrazi za rješenjem ovog problema najprije obratio svojim bližnjima. U ratu se pridružuje onima jakima i hrabrima. Kad se tražio najbolji razlog za lov, obraćalo se najiskusnijem lovcu. Koga su smatrali iznimno mudrim i obdarenim rijetkim snagama, za toga su vjerovali da komunicira s nadnaravnim. Vjerovali su da je usklađen baš s onim snagama za koje je čovjek htio da mu služe. Za ljude sa zastrašujućim bolestima, npr. epileptičare, vjerovalo se da su prožeti natprirodnim snagama. Lukavi ljudi mogli su glumiti pred svojim suvremenicima kao da stvarno imaju neku posebnu moć.

Iz takvog mnoštva različitih ljudi proizašli su vremenom čarobnjaci, šamani i svećenici. Svećenstvo se razvilo u posebnu društvenu klasu. Ono je smišljalo sredstva i načine kako bi čovjek mogao pridobiti bogove. Osim toga njegovalo se uvjerenje da svećenici kroz svoje rituale i praksu imaju posebnu vezu s nadnaravnim, kojom prosječan čovjek nije raspolagao. Ovdje je tako vladala vrlo jasna ovisnost. Ljudi su se morali obraćati svećenicima koji su djelovali kao posrednici između čovjeka i Boga.

Da bi prenijeli znanje o bogovima, svećenici su osnivali škole. U tim školama postojala su inicijacijska

mjesta u kojima su se, onima koji će primiti inicijaciju, otkrивale tajne u obliku ritualnih drama. To su bili misteriji koji su objašnjavali kako su bogovi nastali, umirali i ponovo se rađali, i koji su tumačili što je čovjekova zadaća na Zemlji. Misteriji su poučavali kako bi čovjek trebao živjeti da postigne besmrtnu sreću.

U tim školama misterija, kao npr. u Ozirisovoj školi starog Egipta, čovjek je po prvi put pokušao dobiti uvid u bit tih božanstava. Te škole su se potom proširile na Grčku; tamo su bile najznačajnije orfička i eleuzinska. Egipatski rituali i ceremonije održali su se sve do kasne rimske epohe. Oni koji su primali inicijacije u tim školama, mogli su iskusiti sjedinjenje sa svojom slikom božanstva.

Velika središta inicijacija osnovana su u Grčkoj, u Eleuzinu i na otoku Delosu. Grci su inicijatora, tumača misterija, nazivali *mistagog*. Naša današnja riječ *mistika* izvedena je od grčke riječi *mystes*. Mystae su bili inicijanti kojima je u misterijima pod svetom zakletvom bila obznanjena tajna gnoza, tajno znanje. Predajom nam je sačuvana jedna stara ritualna definicija *misterija*. Ona glasi: „Zatvaram svoje oči i svoja usta. Držim se potpune šutnje.“

Neki su ljudi međutim imali *svoje vlastite*, neobične i ekstatične doživljaje. – U svojoj iskrenoj želji da saznaju nešto o svom odnosu s Bogom, kontemplirali su o tim tajnama. Oni su meditirali u spiljama, na vrhovima planina ili sami u pustinji pod zvjezdanim

neбом. Tada su se pitali: Od čega je stvoreno najviše biće? Kako se čovjek osjeća u njegovoj prisutnosti? Može li čovjek biti u blizini božanstva? Je li čovjek odvojen od božanstva ogromnim prostranstvom svemira? Smijemo pretpostaviti da je one koji meditiraju u tim mislima obuzimao brideći osjećaj topline. Nešto se izgleda u njihovoj nutrini uspinjalo u prostoru. Oni se više nisu osjećali sami. Zemlja, zvijezde i sve je izgledalo kao da je pulsirajući dio samog čovjeka.

Mystae, inicijanti, doživljavali su *jedinstvo s Jednim*, jedinstvo sa cjelokupnom stvarnošću. Postojali su intimni, osobni kanali za strujanje te božanske moći i oni su postali svjesni toga da im ne trebaju ni šamani ni svećenici niti neki drugi posrednici da bi primili kozmičku snagu. Ti ljudi bili su prvi mističari. Oni su otkrili i objavili osnovna svojstva i načela mistike. Poučavali su da svaki čovjek svojom vlastitom snagom može ostvariti jedinstvo svog Bitka s Kozmosom i Apsolutnim.

Ovdje su dakle bila otvorena jedna vrata k sveznanju. Međutim, ljudi su postali nestrpljivi; htjeli su postići taj mistični doživljaj brzo i bez naprezanja. Također su ga htjeli produžiti da bi tako pobjegli pred zahtjevima životne svakodnevice. Kasnije su se objektivna tumačenja tih unutarnjih iskustava izobličila. Stoljećima nije postojala nikakva općeprihvaćena metoda za postizanje mistične svijesti. Nije bilo jasne analize stupnjeva mističnog doživljavanja, a isto tako je nedostajalo i neko općenito prihvaćeno objašnjenje djelovanja mistike na čovjeka.

Vrijeme i nepristrana filozofska razmišljanja promijenila su to stanje. Razmišljanje nam je omogućilo da se proberu izvještaji o mističnim iskustvima, da se razumom analiziraju njihove metode i djelovanja te da ih se sredi. Ovo nas dovodi do drugog aspekta mistike, do **teorije**.

Koraci do potpune veličine svijesti, do ekstaze, mogu se reducirati na jednostavan slijed. Suština svakog koraka ipak se ne da izreći riječima. U svakom slučaju ona je tako osobna da nitko ne bi prihvatio nečije tumačenje tog događanja kao svoje vlastito. Mi doduše govorimo o mističnim učenjima, ali ne može postojati ni mistična dogma ni vjeroispovijedanje. U najboljem slučaju ta učenja nisu ništa više do jedan sustav pravila prema kojima treba postupati ako se hoće postići mistično stanje. Ali iz najrazličitijih osobnih doživljaja iskristalizirali su se određeni principi u obliku učenja. Neki je mističar jednom rekao: „Naša znanost je znanost iz iskustva. Mi možemo predavati dalje samo naš sustav, ali ne ono što on omogućuje.“

Mistika mora biti jedno osobno iskustvo. Ona nije gomilanje činjeničnog znanja. Mistika je „osjećaj“, jedno posebno *životno iskustvo*, ne samo *znanje*. Mističnu svijest treba promatrati kao ljestve za uspinjanje. To je uspon svijesti na posljednju stepenicu jedinstva svih aspekata Bitka.

Dionizije Aeropagita, prvi preobraćenik apostola Pavla, bio je veliki majstor i mističar. On je o mistici

rekao: „Ona nam daruje ono najuzvišenije i najbožanskije što nam je dano da vidimo i znamo.“ To viđenje znači naravno jednu *unutarnju svjesnost*.

Mistično učenje poriče da je znanje ograničeno na razvoj naše normalne svijesti. Također poriče da je razum jedini izvor za spoznavanje istine jer tu metodu ona smatra potpuno nedostatnom. Prema tom poučavanju, osim u srcu, postoji i jedno divno, duhovno ogledalo pomoću kojeg se može spoznati prava bit stvari. Ovo je naravno samo slikoviti izraz koji aludira na potpunije spoznavanje istine koja se nalazi daleko izvan naše vanjske svijesti.

Mistika uči da ispravna meditacija uključuje cjelokupni Bitak. Ona u podsvijesti integrira različite razine Bitka. Svjetlo te meditacije daje čovjeku prekrasnu sposobnost razlikovanja. Mnogi mističari potvrđuju da se u jednom satu unutarnjeg svjetla stječe više znanja nego što se može naučiti od drugih ljudi u tisuću sati.

Naravno, vidimo da se kod tog svjetla i znanja ne može raditi o nagomilanim činjenicama. To nije opažanje u običnom smislu riječi. Više se radi o *apercepciji*, o kritičkom razumijevanju vlastitih životnih iskustava. Jedna je stvar opažati – to stalno činimo u budnom stanju svijesti, ali sasvim je drugo i razumjeti to što u životu vidimo, čujemo i osjećamo. Jedno drugo mistično učenje kaže da savršenstvo nije samo u tome da se udovoljava potrebama tijela, nego to još više znači da se osluškuje ono istinsko svjetlo unutarnjeg Bitka.

Mistična *tehnika* ili praksa sastoji se od alata pomoću kojih se dopiyeva do mističnog doživljaja, do ostvarenja *sjedinenja* s Bitkom, i konačno s Bogom, Apsolutnim ili Kozmosom. Iz potpunog doživljaja takve vrste proizlaze za čovjeka sve one prednosti koje mistika može ponuditi. Ipak ne smijemo previdjeti da je svaki mistični doživljaj dijelom i proizvod našeg društvenog i duhovnog okruženja. Mi ne možemo stvarati iskustva izvan konteksta naših običaja, svjetonazora i našeg odgoja. Svaki doživljaj uokviren je našim predodžbama i odigrava se unutar granica naše sposobnosti poimanja.

Postoje tri glavna oblika mističnog doživljaja. Najprije se uspostavlja radosno spoznavanje Apsolutnog. To nije svjesno sjedinenje s Apsolutnim. Bitak je još uvijek sasvim svjestan svoje odvojenosti od Apsolutnog. On ne uranja u Kozmičko, nego prije postaje svjestan njega.

Drugi oblik tog doživljaja je jedno dublje opažanje. Ono nudi jasniju sliku svijeta fenomena – tog svijeta svakodnevice. Mistični pjesnik Blake ovako je to izrazio: „Vrata opažanja se čiste.“

Treći oblik mističnog doživljaja nastupa onda kada se probudi i oživi psihička svijest. Tada se odvija neka vrsta dijaloga između naše površinske svijesti i dubljih slojeva naše svijesti. Ovo se može shvatiti tako da postoji jedan dublji tijek intuitivnih utisaka koji dovede do *prosvjetljenja*.

Na zadnjoj stepenici mistične svijesti *sve je jedno*. Čovjek uočava takoreći sjedinjujuću vezu koja međusobno povezuje sve pojedinosti, sve bezbrojne stvari svijeta. Drukčije rečeno: to *Jedno*, izgleda, dodjeljuje svoj život svemu ostalome. To je ono što je prirodna znanost do sada uzalud tražila fizikalnim metodama – to stvarno temeljno jedinstvo univerzuma i njegovih fenomena.

U vezi s mističnim doživljajem postoje i tzv. *noetička djelovanja*. To je jedan duboki uvid i jedno duboko razumijevanje pomoću kojih razum odmjerava stvari. Kao rezultat toga nastaje osobno uvjerenje koje se ne da uzdrmati tuđom skeptičnošću.

U velike mističare i teologe ubrajani su kršćanski učenjaci Albertus Magnus i Toma Akvinski. Oni su objašnjavali da je sva božanska objava *istina* i da se mora prihvatiti čvrstom vjerom. Kad je objava u raskoraku s razumom, onda se ovaj mora povinovati i uzmaći pred vjerom i objavom. U filozofiji razum smije špekulirati o svemu mogućem, samo ne smije dovesti u sumnju objavljene teološke istine. Oni su također objašnjavali da razum ponekad može i mora dokazivati istinu vjere i objave. Po mišljenju starih mističara i *intuicija* je bila jedan izvor istine, jednako vrijedan kao i objava. Pomoću intuicije može se, po njima, doći do istine o djelovanju prirode i Kozmosa, do istine koja se ne može dokučiti samo razumom.

Intuiciji je nadalje pripisivana sposobnost da snagom svoje jasnoće može inspirirati i voditi razum

kako bi čovjek mogao dokazati i konkretizirati istinu. Tako on može putem transcendentnog svojstva intuicije baciti pogled u razvoj svih stvari i dospjeti do jednog uzvišenog gledišta koje mu omogućuje da prati stvarnost do njenih prirodnih uzroka i da ju unese na horizont iskustvenih mogućnosti čovjeka.

Ipak mistični doživljaj ima još jednu stranu. To je nestalnost ili prolaznost. Ovo znači da se mistični doživljaj ne može dugo održati – najviše pola sata. Većina mističnih doživljaja traje samo nekoliko sekundi. To vrijeme nekome se, međutim, može učiniti – kao u snu – mnogo duže. Mistično iskustvo može donekle izbljedjeti u sjećanju, ali nakon više ponavljanja svijest se dalje razvija i s vremenom se čovjek može sjećati i detalja.

Posljednja strana mistike je *praksa*. Mistika se nikada ne smije razumjeti kao bijeg od stvarnosti, niti je ona u konačnici otuđena od prakse. Prosvjetljenje putem mistike izoštrava naš razum. Ono proširuje perspektivu za naše životne izazove. Spencer Lewis je rekao o tome: „Ono dovodi čovjeka u partnerstvo s Kozmičkim. Čovjek postaje svjestan da nije sam. On sada može dopuniti svoje ograničene objektivne sposobnosti. To ga osnažuje u teškim situacijama, ili kad je suočen s posebno velikim zadacima.“

U mističnom doživljaju *subjekt* i *objekt* stapaju se u razumijevanju. Jednostavno je manje praznina između našeg opažanja i našeg razumijevanja tih opažanja.

Time sprječavamo nastajanje nepotrebnih strahova i praznovjerja zbog sumnji ili neznanja.

Na kraju treba još reći da mističar ne mora biti pripadnik neke etablirane religije. Plotin, jedan od prvih velikih mističara, bio je neoplatonistički filozof bez ikakve veze s nekom religijom. Albert Einstein ispravno je rekao: „Najljepši i najdublji osjećaj koji smo u stanju doživjeti je osjećaj mističnoga. To je sjeme svake istinske znanosti.“

XIV

SUGESTIJE UNUTARNJEM BITKU

SUGESTIJE UNUTARNJEM BITKU

Što podrazumijevamo pod riječju *sugestija*? U čemu je njena suština? To su pitanja semantike, znanosti o značenju riječi. Kada analiziramo okolnosti koje se često koriste uz riječ *sugestija*, moramo ustanoviti da one često nemaju *ništa* sa stvarnim značenjem te riječi. Sugestija predstavlja riječ, znak ili gestu sa skrivenom idejom koja se ne *izriče direktno* pomoću jezika.

Sugestija se razlikuje od simbola. Simboli trebaju izražavati određene ideje na *izravan i jednostavan* način. Psihološki gledano sugestija mora izazvati odjek kod svog primatelja, ona se mora dovesti u vezu s nekom već postojećom predodžbom, inače je besmislena. Ona dakle mora kod onoga kome se upućuje probuditi neku predodžbu, inače nije sugestija.

Upotrijebit ćemo jedan primjer da bismo to objasnili: pretpostavimo da su dva čovjeka radila na jakom suncu. Jedan stalno zaklanja oči jer mu je, prvo, tako ugodno, a drugo da bolje vidi. Potom drugi čovjek izvlači sunčane naočale i pruža ih prvome bez i jedne ri-

ječi. To je onda sugestija. Ona implicira da se sunčane naočale trebaju upotrijebiti za zaštitu očiju. Naočale se neizravno *dovode u vezu* sa željom dotične osobe da zaštiti svoje oči od sunca.

Također inteligencija i sposobnost predočavanja pomažu da neka zbivanja ili stanja postanu sugestije. Jedan u nečemu vidi sugestiju, a drugi ne vidi. Još jedan primjer: netko se trudi nositi više glomaznih predmeta. Oni mu u hodanju iskliznu iz ruku. Odjednom on vidi na svom putu nekoliko kutija kako leže uokolo. To mu *sugerira* da bi mogao staviti svoje predmete u neku od kutija i tako ih lakše prenijeti.

Vidimo dakle da sugestija ne smije biti previše suptilna i da mora biti u vezi s predodžbama u glavi oslovljene osobe. Ona mora, doduše *indirektno*, ali ipak jasno izraziti određeni odnos. Sugestije su u reklamama jako raširene i vrlo uspješno upotrebljavane.

Jedna reklama za ljetnu sezonu mogla bi otprilike ovako izgledati: čaša s osvježavajućim pićem na komadu leda. Na čaši se mogu vidjeti mjehurići vlage i mraza. Uz to bi se na nekoj odgovarajućoj slici mogao vidjeti termometar koji pokazuje visoku temperaturu, kakva je tipična za ljetne vrućine. Gledatelj ovog oglašavanja onda odmah *povezuje* ovu sliku s vrućinom dana i svojom žeđi.

Nedjelotvorna upotreba sugestija često se pokazuje u određenim ekstremnim oblicima apstraktne umjet-

nosti. Mrlje na slikarskom platnu, izlomljeni geometrijski uzorci i konfuzna kompozicija nekih slika za umjetnika sigurno imaju velik značaj. *Njemu* oni pomažu da izrazi neki podsvjesni poriv ili utisak koji on onda simbolično prikazuje u svom umjetničkom djelu. Taj odnos između umjetničkog djela i osjećaja sasvim je osobne naravi i odnosi se samo na umjetnika. On rijetko proizvodi kod nekog drugog promatrača isto značenje i isti osjećaj kao kod umjetnika. Za promatrača je tema djela previše suptilna, previše zatumljena i udaljena od njegovih vlastitih ideja.

Kada donosimo neku direktnu tvrdnju koja u sebi sadrži neku ideju, psihološki se ne radi ni o kakvoj sugestiji. Prije je to jedan *prijedlog*. Takvi se prijedlozi često pogrešno nazivaju „sugestije“. Radi objašnjenja navest ćemo još jedan primjer. Recimo da netko kaže nekome: „Ove nedjelje nemam još ništa u planu, uopće ne znam što bih mogao raditi.“

Drugi bi na to mogao odgovoriti: „Zašto ne ideš poslije podne na promenadni koncert u park?“ Bilo bi uobičajeno reći da je ovaj drugi time nešto sugerirao. Ali u stvarnosti on je svoju ideju „zaogrnuo“ u oblik jednog *prijedloga*. Taj prijedlog izražava ideju sasvim izravno i jasno. Sugovornik ne treba nikakvo idejno povezivanje da bi razumio taj prijedlog.

Već smo često postajali žrtvama pogrešne upotrebe riječi *sugestija*. Možda je bilo bolje da je ta riječ zamijenjena, već prema okolnostima, riječju „prijedlog“,

„molba“ ili „naredba“. Ovo važi posebno onda kada podsvijesti treba prenijeti neku predodžbu.

Kada se obraćamo našoj podsvijesti, našem *unutarnjem Bitku* ili našem psihičkom bitku, trebali bi, ako je to moguće, uvijek postupati izravno. Cilj tog poduhvata je, naime, da se u podsvijest usadi neka posebna ideja kako bi se ona s tom idejom mogla baviti na konkretan način. Stoga bismo u našim meditacijama trebali jasno formulirati predodžbu koju želimo prenijeti podsvijesti. Situaciju ne treba nepotrebno komplicirati tako što bi se postupalo indirektno ili suptilno.

Naučili smo u našem mističnom studiju da najprije moramo provjeriti vrijednost naše molbe ili prijedloga. Mora se znati je li on u skladu s kozmičkim principima, je li etički ili moralno opravdan, onako kako mi zamišljamo ispravno ponašanje. Ako ono što predlažemo kozmički nije u redu, ili ako se suprotstavlja našim stvarnim unutarnjim moralnim osjećanjima, onda će naša podsvijest, naš unutarnji Bitak, to odbaciti.

Naravno da podsvijesti ponekad ne možemo točno i jasno izraziti svoju želju. U takvim slučajevima ideja se onda može *sugerirati* odgovarajućim činom ili gestom. Tako nekim *simbolom* prikazujemo našu želju *jasnije* nego što bi to mogli učiniti riječima.

Kada neku ideju valja sasvim čvrsto usidriti u podsvijesti, onda joj je potreban neki zamah, tj. snaga osjećaja. Ta ideja treba iskazati našu volju i odlučnost.

Ako joj nedostaje stimulacija, onda ju podsvijest neće prihvatiti. – Pretpostavimo da netko prolazi kroz poslovnu ili privatnu krizu.

Ako se u vezi s vlastitim problemom donose pogrešne odluke, posljedica može biti neki teški gubitak. Spomenuta osoba u našem primjeru još uvijek nije došla do neke logične odluke. Ona se zato nada intuitivnoj pomoći svog unutarnjeg Bitka, u čiju se prosudbu može pouzdati. Ako on sada dubinom svog osjećaja na svom unutarnjem ekranu sagleda taj problem sa svim njegovim pojedinostima i potom iskreno zamoli za inspiraciju i prosvjetljenje, onda će se podsvijest pozabaviti s tim problemom.

Nakon toga naš molitelj mora naravno najprije taj problem ostaviti da objektivno miruje dvadeset i četiri sata. On mora svom podsvjesnom Bitku dati mogućnost da preuzme taj posao. Znanstvena psihologija naziva ovaj proces „rad podsvijesti“. To znači da mi doduše nismo svjesni onoga što se dešava, ali da se naša podsvijest s time svejedno bavi. Kad se nađe rješenje, ono se onda na kraju pojavljuje kao bljesak intuicije u našoj svijesti.

Kada će se to desiti, teško je reći. Uobičajeno nakon jednog ili dva dana. U svakom slučaju neće se sigurno ništa desiti ako se čovjek prije toga nije iskreno potrudio oko neke *objektivne, izvanjske* odluke ili rješenja. Tek onda kad objektivno više ne zna kako dalje, on može uputiti svojoj podsvijesti, svom unutarnjem

Bitku, neki emocionalni ili zadnji apel. Nikako to ne smije činiti zato što mu se ne da truditi da nađe rješenje, koristeći svoje vlastite objektivne sposobnosti.

Ako znamo što se u određenim okolnostima mora učiniti i za to zamolimo kozmičku pomoć, možemo *Kozmosu sugerirati rješenje*. – Pretpostavimo da se neki član obitelji mora podvrći teškoj operaciji. Tada možemo u duhu vizualizirati te okolnosti, slikovito zamisliti kako se dotični oporavlja, kako napušta bolnicu i postaje zdrav. Na taj način možemo sugerirati da Kozmičko pomogne ostvariti takav ishod događaja.

Na kraju želimo ponoviti da sugestiju upućenu podsvijesti mora pratiti jedan jak, osjećajima ispunjen podražaj – kao što uostalom mora pratiti i izravne molbe i prijedloge, ako hoćemo da one djeluju. Imajte uvijek na umu da nam je prirodna obveza najprije upotrijebiti vlastitu volju da bi se za neku želju našlo zadovoljavajuće rješenje. To ne smijemo zaobići. Zato *imamo* našu volju, naš razum, našu maštu itd. Tek kad nam vlastitim sredstvima pomoći ne uspijeva postići neki cilj, smijemo se zamolbom obratiti podsvijesti. Slaba ili ravnodušna volja, koja je često glavni razlog zakazivanja na objektivnoj razini, također nije sposobna potaknuti podsvijest ili unutarnji Bitak da preuzme inicijativu.

XV

TRANSCENDENTALNA MEDITACIJA

TRANSCENDENTALNA MEDITACIJA

I u kulturi, filozofiji, umjetnosti i znanosti postoje modni fenomeni kao što je to slučaj s prehranom i odijevanjem. Moderni predmeti nisu baš uvijek jako originalni. Često se radi o stoljetnim praksama i običajima koje se odjednom ponovo otkriva i koji u izmijenjenom obliku postaju moderni. Za amatere koji se njima bave, oni su osvježavajuća novina. To zanimanje, međutim, razbukta se većinom samo nakratko kod takve publike koja žudno poseže za svakom mogućnošću da pobjegne dosadi. S vremenom se ponovo uspostavlja mir, a s negdašnjim modnim temama bave se još samo oni ljudi koji su dovoljno ustrajni da ih ozbiljno prate.

Jedna takva moderna pojava nosi uzvišeni naziv *transcendentalna meditacija*. Ona je stupila pred reflektore javnosti jer su se neki uvaženi umjetnici i glumci neko vrijeme njome bavili. U mentalitetu je mnogih ljudi da oponašaju ono što je prominentnim osobama trenutno „in“. Psihološki gledano, oni to rade vjerojatno zato jer vjeruju da dijeleći isti interes dijele i *blje-*

štavilo ovih javnih ličnosti. Iz tog razloga trenutno je buknuo interes za transcendentalnu meditaciju.

Što je to transcendentalna meditacija? Koju nam korist ona donosi? Je li ona uopće primjenjiva u punom obimu u zapadnoj kulturi? – U budizmu je meditacija bitan sastavni dio religije i filozofije. Iako budizam kao sad već svjetski raširen pokret potiče meditaciju, ipak je ona i za njega samog jedna posuđena praksa. Ona je preuzeta u svojim osnovnim crtama iz mnogo starijih, vedskih spisa. Na jeziku pali, kojim se vjerojatno govorilo u doba Gautama Budhe, riječ *meditacija* poznata je pod imenom *dhyana*. Ona se prakticirala u osami i koncentraciji duha na jednu *jedinu misao*.

U doba Rig-Veda vježbama pokore pripadalo je i tzv. „odumiranje tijela“, tj. odustajanje od ispunjenja tjelesnih potreba, sve do tjelesnih patnji. Ali u kasnijim vremenima, nakon što su napisane Upanišade, ova je praksa izmijenjena. Pokora je započinjala meditacijom na sveti simbol – mantru. Te metode su različite, ali sve zajedno one su „jedna univerzalna metoda duhovne kulture svih religijskih škola Indije“.

U budizmu se mora točno razlikovati između *meditacije* i *apsorpcije*. Meditacija postaje apsorpcija kada se subjekt i objekt potpuno stapaju. Kada se dakle onaj koji meditira i predmet njegove meditacije tako stope u *jedno* da više ne postoji svijest o sebi, onda se radi o *apsorpciji*.

Kod te prakse izgleda da ono na što se koncentrira, taj predmet – bio to simbol ili što god drugo – jeste samo sredstvo kojim se postiže da objektivna svijest zašuti; izgleda da je bitno na trenutak potpuno izgubiti svijest o svom vlastitom bitku.

Postoje krajnje komplicirane metode pripreme za budističku meditaciju. Paradoks je da su one same opet oblici meditacije. Prateći tekstovi tako kažu da naprasit čovjek treba kao pripremu meditirati o ljubavi. On treba promatrati sva svjesna, senzibilna bića kao roditelje ili braću. U toj meditaciji on ih treba uključiti u svoje želje za dobrobit i sreću.

Početak s teškoćama pri koncentriranju treba početi tako da broji svoje udahe i izdahe – svoj ritam disanja. Kome je teško da potisne svoje nečiste želje, taj treba meditirati o nečistoći i raspadanju ljudskog tijela. Ovaj psihološki pametan savjet treba ukazati početniku na to da se njegove želje uglavnom odnose na njegove tjelesne organe, a oni su smrtni, tj. nisu dostojni da se pažnja posvećuje isključivo njima.

Neki još neuuki početnik treba u meditaciji vježbati samosvladavanje pomoću dvanaest okova *kauzalnosti*. Ovo je učenje prilično apsurdno, jer kako bi se jedan takav čovjek mogao zadubiti u toliko duboka filozofska pitanja. Budizam nadalje poučava da čovjek postepeno dopijeva u stanje ekstaze kada koncentracijom svoga duha potisne vlastita osjetila. Ta ekstaza predstavlja neku vrstu karmičke nagrade. Čovjek se

muči s vježbanjem meditacije, i kad postigne ekstazu, time je ujedno okajao i svoje grijeha. Osim toga, on se oslobađa od spona zemaljskih interesa.

Ta se ekstaza dijeli dalje na četiri stupnja *meditacije*:

Prvi stupanj, dhyana ili meditacija, je stanje radošti i kontempliranja koje proizlazi iz *povučenosti*. Onaj koji meditira odvojio se od svake čulnosti i grijeha. Na ovom se mjestu mora napomenuti da ta povučenost ne znači automatski prostornu povučenost od društva; čovjek ne treba postati samotnjak ili eremit. To je više duhovna povučenost – pražnjenje svijesti od misli. U mističnoj literaturi ova se vrsta povučenosti naziva i *mistična šutnja*.

Drugi stupanj ekstaze je „radost i zanos, rođeni iz dubokog mira“. Ovo se, međutim, događa *bez* razmišljanja i propitivanja. Te su funkcije sada suspregnute. Ovaj se stupanj zove i „umirujuća misao“, prevlast intuicije. Ona se može shvatiti kao radost koja dolazi iz intuitivnog prosvjetljenja ili intuitivnog znanja, pri čemu se ne mora koristiti razum.

Treći stupanj ove ekstaze i meditacije jeste strpljenje – „u obliku radosti i oslobođenja od strasti“. Čovjek „postaje svjestan te radosti u svome tijelu“. Ta unutarnja radost je izgleda mir i zadovoljstvo koje se uspostavlja kad se čovjek oslobodi uzbuđenja strasti i njihovih prolaznih zadovoljenja.

Četvrti i najviši stupanj ovog niza meditacija je „či-
stoća ravnodušnosti i sjećanje oslobođeno brige i ra-
dosti oslobođenjem od prijašnjih radosti i patnji“.

Sve ovo izgleda kao hijerarhijski nihilizam – svaki
stupanj ove meditacije potiskuje ranija osjećanja i cilje-
ve te vodi istovremeno u viši stupanj. Što na kraju osta-
je, skoro se ne da objasniti: jedna ravnodušnost koju
je skoro nemoguće tumačiti pojmovima za osjećanja. A
ipak je to oblik *svijesti*, inače se ne bi moglo opažati.

Kod ovog se raskrižja u učenju može zapitati što je
zadnja svrha ove koncentracije i meditacije. Odgovor
je: *arhat*, *stanje adepta*. To stanje, objašnjava se, pred-
stavlja potpuno prosvjetljenje. Ali, nije li i to ponovo
jedan sasvim apstraktan pojam? Mogu li se tu navesti
konkretno vrijednosti ili prednosti?

Objašnjava se da su osobne koristi u oslobođenju
od strasti, te napuštanju misli koje proizvode iluzije i
postaju tako glavna prepreka na putu postizanja „ar-
hata“. Posrijedi je dakle konsolidiranje onog znanja
koje olakšava „koncentraciju cijelog duha na jednu je-
dinu misao“. To je jačanje one svijesti koja omogućuje
razumijevanje *četiri plemenite istine*. Daljnji dobitak je
stjecanje natprirodnih sposobnosti, kojih bi trebalo biti
šest. Zadnja prednost odnosi se na „krajnji mir“.

Ovaj budistički oblik meditacije sa svim svojim tisu-
ćama izdanaka može se sažeti ovako: prvo, koncentra-
cija duha na jednu jedinu misao. Duša se tada postepe-

no ispunjava natprirodnom ekstazom i vedrinom, dok duh još uvijek promatra i istražuje odabrani predmet kontemplacije. Drugo: duh se oslobađa razmišljanja i kontemplacije, dok ekstaza i vedrina traju i dalje. Treće: misli ostaju fiksirane, a onaj koji meditira napušta rani-ju ekstazu i dostiže u jedno stanje *mirne* ekstaze. Na kraju je duh uzdignut i pročišćen. On je sada ravnodušan prema zavođenjima osjećaja, radosti i bola.

„Upanišade predstavljaju sažetak i zaključak stari-je vedske literature. Doslovan prijevod ove riječi glasi uostalom „sjesti u blizini“, tj. blizu učitelja. Upanišade sadrže najstarije zapise o promišljanjima indijske filozo-fije i osnova su najvećem dijelu kasnije indijske religije i filozofije“, kaže dr. Radhakrishnan, poznati indijski uče-njak i svjetski priznat filozof. Prema njemu, Upanišade su manje filozofska istina, a više jedno učenje koje „spu-tanom ljudskom duhu treba donijeti mir i slobodu“.

Upanišade nameću filozofska pitanja u obliku di-jaloga i rasprava. Sadržaj je prikazan poetskim jezi-kom, koji je, doduše, protkan filozofijom. Kako dr. Radhakrishnan dalje izlaže, Upanišade pokazuju *stremljenje ljudskog duha k razumijevanju stvarnosti*. O vreme-nu zapisivanja Upanišada može se samo nagađati. Ipak se općenito pretpostavlja da su najstariji dijelovi bili napisani između trećeg i prvog tisućljeća prije Krista.

Nakratko ćemo se pozabaviti Upanišadama jer se u njima nalaze počeci joge. Te varijacije sustava joge kod nas su široko prihvaćene kao *transcendentalna me-*

ditacija. Vraćamo se nakratko Upanišadama da bi od njih uzeli temeljne zapovijedi meditacije u jogi. Prema Upanišadama mi ne možemo ispravno raspoznati stvarnost našim ograničenim osjetilima. Duh je međutim poput ogledala koje reflektira stvarnost. Mjera u kojoj možemo spoznati stvarnost, ovisi tako o našem duhu i njegovoj sposobnosti reagiranja na cjelokupnu stvarnost. Ovakva predodžba nalazi paralelu u grčkoj misli, naročito u Platonovim *Dijalogima*.

Joga meditacija iz Upanišada treba pomoći čovjeku da nadvlada svoja duhovna ograničenja kako bi bolje mogao opažati istinsku stvarnost. Joga uči kako se izgrađuje duh i čisti ogledalo svijesti. To se ogledalo mora održavati čistim, što znači da se ono nepotrebno treba izbaciti iz svijesti. Samo takvom disciplinom čovjek se može uzdići na visinu neosobnog, s koje blažene duše ovoga svijeta vide daleke vizije“.

Prema učenju joga naša se empirijska i objektivna svijest ponovo okreće *vanjskom* svijetu. Ta svijest se gubi u iluzijama nestvarnog svijeta osjetilnih utisaka. Kada vježbenik nadraste empirijski (vanjski) bitak, „ne dopijeva se do negiranja već intenziviranja bitka“. To se može shvatiti tako da se stječe veće razumijevanje za bit sveobuhvatnog bitka.

Sustav joga meditacije zahtijeva, kao i onaj budistički, da se uči duhovna i spiritualna disciplina. „Duh čovjeka koji ne poznaje svoj vlastiti bitak, bludi tamo-amo kao voda koja se obrušava niz hrid. Ali kada je

duh pročišćen, čovjek se sjedinjuje s velikim oceanom života koji jeste iza svih smrtnih oblika.“

Put joge izričito traži da ovladamo svojim osjećajima i strastima. – Ispravnom tehnikom disanja i koncentracije čovjek može ući u stanje transa. Ovoj metodi pripada i koncentracija na mistične riječi, mantre ili simbole, na koje se fiksira pažnja. Psihološka korist ove prakse je u tome što se vlastiti duh odgaja u postojanosti, tako što se pažnja neko vrijeme usmjerava isključivo na jedan predmet, a svi se drugi utisci isključuju.

U jogi je disanje jednako važan dio meditacijske tehnike kao i recitiranje mantri. U starim vedskim spisima kaže se da je recitiranje mantre Om jedno pri-nošenje žrtve Brahmi. Meditacija na riječ Om je temelj i esencija Veda i put k sjedinjenju s Brahmom (postizanje stanja Jedinstva). Jedna stara izreka glasi: „Tko vježba recitiranje riječi Om, za njega ne postoji opasnost.“ Kaže se da zadržavanje daha šesnaest puta, uz recitiranje liturgije i mantre Om kao svakodnevne vježbe u trajanju od mjesec dana, može pročistiti čak i ubojicu učenog brahmana.

Za njene sljedbenike yoga je sa svojim oblicima meditacije jedna disciplina za koju se nadaju da njih same može odgojiti tako da podnose šok svijeta, a da duša ipak ostane netaknuta.

Meditacija je bila i jeste značajan aspekt kršćanske religije. Imati meditativan stav je izgrađujuće u životu

dostojnom Boga. Za kršćanina je meditacija *oko duše*. Ona omogućuje čovjeku „da vidi svjetlo koje se nika-da ne mijenja“.

Što je psihološka osnova meditacije? – Poznati psiholog William James ustvrdio je nešto što pripadnici Ruže i Križa već stoljećima poučavaju: *svijest je tijek*. Na njezinim različitim dubinama ili razinama postoje raznovrsna opažanja, osjećanja i uvidi. Svijest kao svjesnost prilagođava se svim zahtjevima koji se pred nju postavljaju. Naša empirijska egzistencija i naš odnos s materijalnim svijetom postavljaju najveće zahtjeve pred našu svijest. Objektivne predispozicije, svjesnost o sebi i svom okruženju najvažniji su čimbenici za naše preživljavanje. Od njih proistekla osjećanja, radosti, razbibrige i boli, moraju – u usporedbi s ostalim razinama svijesti – prevladati relativno nizak prag opažanja. Zato se vanjska svijest naziva i objektivna svijest.

Zbog hitnosti ovih bioloških zahtjeva imamo naviku da im se bezuvjetno podvrgavamo. – Objektivni svijet sa svojim utiscima za većinu ljudi predstavlja sav bitak s njegovim izražajnim oblicima. Osim toga za njih ne postoji ništa drugo. Ipak ponekad svi imamo uvide u neki drugi svijet – nazovimo ih intuicijski utisci, prolazna osjećanja iz drugih razina našeg tijeka svijesti. Oni nas često dovode u stanje ekstaze i daju nam takav osjećaj sreće koji uvelike nadilazi kratka zadovoljstva naših osjetila i strasti.

Tko malo zastane i razmisli o tim rijetkim i kratkotrajnim iskustvima, uviđa da iza perceptivne razine obične svijesti bez dvojbe postoji i jedan viši oblik *stvarnosti* – ali kako se do njega dopijeva? Svaki naš pojedini osjetilni organ – bile to oči, uši ili nos – intenzivno se stimulira za vrijeme našeg budnog stanja svijesti. Teška je zadaća da ih se stalno mimoilazi i oslobađa našu svijest od njih. Ali ako se koncentriramo – ako u danom trenutku koncentriramo našu pažnju samo na jedan jedini predmet ili na jednu temu – to nam pomaže da umanjimo jačinu ostalih podražaja naše objektivne, vanjske svijesti. To omogućuje *meditaciju*, tj. dopušta da slike iz dubljih slojeva svijesti dopru na površinu.

Psihološki gledano, cilj transcendentalne meditacije je gubljenje osobnog identiteta u opažanju svijeta. To je pokušaj da se u čisto subjektivnom stanju dospije do čiste spoznaje svijeta. Osjećanja koja se pritom doživljavaju *ne daju se usporediti* s onima koja nastaju putem naših tjelesnih osjetila. Osim toga, *transcendentalnu meditaciju* ne smije se zlorabiti kao sredstvo za bijeg od svijeta, kako to pokušavaju činiti mnogi njezini sljedbenici. Istina je da mi pravu prirodu stvarnosti u normalnim uvjetima ne možemo spoznati. Mi samo preko naših osjetilnih organa primamo utiske o njoj. Ti utisci se onda pretvaraju u osjećanja koja mi tumačimo. Ipak, naše je materijalno postojanje ovisno o prilagodbi na te iluzije, ako su one zaista samo iluzije.

Platon ih je nazivao svijetom sjena.

Mi možemo i trebamo pokušavati da pomoću drugih razina svijesti i pomoću meditacije saznamo više o stvarnosti i nama samima. Ipak *pogrešan je koncept* promatrati tijelo kao tamnicu za bitak, kao nešto što mora odumrijeti, a nagone i strasti potpuno potisnuti.

Mi ne trebamo pobjeći od svijeta i njegovog utjecaja na nas, nego se radije trebamo truditi da *postanemo majstor* našeg vlastitog života na ovome svijetu. S gledišta pripadnika Ruže i Križa negativno je ono razumijevanje ljudske egzistencije koje postavlja kao cilj da se pomoću bilo koje metode ili tehnike živi u nekom duhovnom ili psihičkom vakuumu.

XVI

POTREBA ZA ODMOROM

POTREBA ZA ODMOROM

Opustiti se znači razgraditi neku napetost. Bezbrojne stvari mogu dovesti do napetosti. Uglavnom se tu radi o stvarima koje nastojimo ostvariti „bičem“ naše volje. Mišići pod upravom naših živaca dugo vremena ostaju napeti i tu napetost, kada je njihov posao obavljen, ne mogu odmah razgraditi. Slično je s oprugom koja je dugo vremena bila stisnuta. Ona gubi svoju elastičnost i ne uspijeva se potpuno vratiti u svoje ranije stanje kada se oslobodi pritiska.

Postoje naravno i psihosomatske napetosti. Mi objektivno nismo svjesni uzroka naše živčane napetosti u tim okolnostima. Ta se napetost u podsvijesti još pogoršava ako postoje zatomljeni strahovi koji vode do emocionalnih reakcija. Takva emocionalna stanja uzrok su napetosti. Tko je njome pogođen, njemu se ne može jednostavno reći da se treba opustiti. On ne poznaje razlog napetosti i ne može je se osloboditi sve dok se ne ukloni taj razlog unutar osjećaja. Njemu je prije svega potrebna pomoć nekog psihologa ili psihoanalitičara koji će mu otkriti skrivene razloge njegovih

teškoća. Kad uspije ponovo pogledati stvarnosti u oči, kad je prepozna i kad se svjesno suoči sa situacijom kojoj se nesvjesno opirao, onda napetost popušta ili on može barem naučiti kako se opustiti.

Moramo shvatiti da je *volja* jedna duhovna žudnja. Kažemo *duhovna žudnja* da bi je razlikovali od tjelesnih nagona i instinkta. Ta žudnja *volje* često se suprotstavlja drugim željama. Tako se primjerice možemo natjerati na štrajk glađu, dok naše tijelo vapi za hranom. Možemo si uskratiti i spavanje da bi obavili neki posao ili si priuštiti neko zadovoljstvo. Zbog moralnih stavova može se potiskivati spolni nagon. Zato je volja često kod svih nas velikim dijelom jedno pozitivno htijenje, izrazito stimulirajuća i motivirajuća snaga.

Volja nas tjera na bilo koju tjelesnu ili duhovnu radnju. Ta radnja se mora odvijati tako da zadovolji ono što *volja* hoće. Stoga s pravom možemo reći da je *snaga volje* suprotstavljena opuštanju. Volja je koncentracija energije, neophodno napinjanje određenih mišića da bi se nešto izvelo. Svrha opuštanja je, naprotiv, smanjiti tu napetost i postati relaksiran. Jednako se koncentracijom ne može nametnuti opuštenost kao što se glasnom vikom ne može postići šutnja.

Ipak ponekad neka potpuno drukčija aktivnost može dovesti do opuštanja. Zamislimo da se preko dana morate više sati baviti nekom napornom duhovnom djelatnošću. Recimo da ste neki revizor ili student koji „buba“ za svoj završni ispit. Satima ste

se koncentrirali i usmjeravali svoju pažnju na stranice nekog udžbenika ili na brojčane stavke. U tom slučaju možete se opustiti ako se neko vrijeme tjelesno naprežete. Opustiti će vas hodanje, kupanje, sklekovi ili vožnja biciklom. Koristeći mišiće, vi trošite i energiju kroz ove tjelesne aktivnosti. Ali ta energija opet teče natrag, i to na ono čime ste se prije toga bavili. Čim se prethodna napetost izgubi, može se prestati s tjelesnim vježbanjem. Ta kratka tjelesna aktivnost još uvijek neće dovesti do novih napetosti i s njom se može odmoriti i oporaviti.

Postoji, ipak, i napetost iz navike koja nastaje zbog nekog unutarnjeg nemira. I njen je uzrok psihološke prirode. Često od nje pate ljudi koji su previše precizni. Ovo posebno važi za ljude koji se u svojoj nutrini ne mogu odvojiti od svog posla. Njima su zabava i odmor „traćenje vremena“. Oni su naučili *biti vođeni vlastitom voljom*. Ako ne rade, *grize ih savjest* i njihova *volja* ih tjera da dalje rade. Posljedica je da se oni mogu i potruditi da rade bilo što drugo – ali to im nikada sasvim ne uspijeva. Njihovi naviknuti impulsi vezuju ih za njihov posao. Oni su tek onda ponovo donekle sretni kad mu se opet mogu vratiti. Istovremeno međutim neprekidno trpe stalnu napetost.

Taj nemir i neprestani poriv da se radi, grižnja savjesti kad se ne radi, imaju u pravilu psihološko porijeklo. Pogođena osoba ima možda *podsvjesni kompleks krivice*. Možda u svojoj podsvijesti vjeruje da je propu-

stila učiniti nešto važno i stidi se zbog svog nemara. Zato se sada revnosnim radom svjesno trudi ispraviti tu raniju pogrešku. Ono što nije učinila i čega se srami, možda uopće nema nikakve veze s njezinom sadašnjom aktivnošću. Dapače, dotični u pravilu uopće ne uviđa nikakvu vezu između bilo kojeg ranijeg, zaboravljenog iskustva i svog sadašnjeg nemira.

Postoje li različite tehnike opuštanja? Da, postoje mnoge metode, skoro toliko koliko ima i ljudi. Drugim riječima: svatko od nas ima neku svoju vlastitu malu tehniku opuštanja. Ipak nam ne uspijeva uvijek prenijeti uspješno taj sustav i nekom drugom čovjeku. Uzroci naše vlastite napetosti razlikuju se često uvelike od onih kod drugih ljudi. Mi sebi većinom možemo naći neko rješenje za vlastitu napetost, ali drugima naša metoda često ne koristi.

Možemo dati nekoliko jednostavnih i općenitih savjeta koji, doduše, ne moraju obavezno svakome pomoći, ali koji su se već u mnogim slučajevima pokazali korisnima. Na prvom mjestu tu je duboko disanje: raskopčajte usku odjeću, posebno oko vrata. Izađite van ili stanite uz otvoren prozor. Udahnite duboko. Zadržite dah koliko Vam je to moguće bez naprezanja i onda polagano izdahnite. Nastavite tako nekoliko minuta. Ovo donosi pozitivan polaritet *vitalne životne snage* u pluća. On puni krvne stanice, oživljava krv i smanjuje napetost živaca.

Sjednite potom u naslonjač u nekoj *polumračnoj* i mirnoj prostoriji. Izbjegavajte jako svjetlo. Ovo mnogi

zaboravljaju. Svjetlo je podražaj. On stvara vizualne utiske i time smanjuje opuštanje. I glasni zvukovi su isto tako podražaj koji remeti opuštanje. Skinite usku odjeću i cipele tako da krvotok može funkcionirati u svim dijelovima tijela.

Skupite palac i dva sljedeća prsta desne šake i pritisnite ih na ispuščenje zatiljka odmah ispod glave. Pritišćite prstima čvrsto ali nježno, duboko udahnite, zadržite dah koliko vam je ugodno, i onda polagano izdahnite. Ponovite ovo nekoliko puta. To će proizvesti pražnjenje viška psihičke energije. Ta energija ide radijalnim živcima do vrhova prstiju, a odande teče u predio zatiljka. Potom se dalje razvodi u živčani sustav leđne moždine i tamo dovodi do razgradnje napetosti.

Teško je ne misliti na *nešto* za vrijeme opuštanja, tj. zadržati duh potpuno slobodnim. Ali barem se mogu rastjerati sve zabrinjavajuće misli o tom danu ili o budućnosti. Osjećaji proizvode živčane reakcije koje mogu dovesti do napetosti. Ne prisiljavajte se na bilo kakve misli. Podignite noge tako da stopala budu bar u vodoravnom položaju s tijelom; time Vašem srcu olakšavate pumpanje krvi. Bilo bi čak najbolje kad biste se mogli sasvim ispružiti.

Primijenite ovu metodu kao dodatak Vašoj vlastitoj tehnici s kojom ste se do sada opušitali.

XVII

TUMAČENJE KOZMIČKOG VODSTVA

TUMAČENJE KOZMIČKOG VODSTVA

Prije nego što se posvetimo kozmičkom vodstvu, razmislit ćemo o izvoru odakle ono treba dolaziti. Postoji li, drugim riječima, nešto nadnaravno? Skoro sve religije vjeruju u nadnaravno. Taj pojam objašnjava se samim sobom. On označava neko područje ili stanje koje nadilazi prirodu s njenim materijalnim pojavama. Pretpostavlja se da nadnaravno posjeduje svojstva koja se nalaze izvan objektivnih mogućnosti opažanja čovjeka. Religije općenito to nadnaravno promatraju kao nešto što se ne može opažati vanjskim osjetilima. Ako se ti fenomeni ponekad i uspiju opaziti, obično ih se naziva čudima.

Nadalje se pretpostavlja da *u čovjeku* postoji proširenje tog tzv. natprirodnog, naime njegova duša. Ta duša ima svoje vlastite i jedinstvene metode komunikacije sa svojim natprirodnim izvorom. Ona može spoznati svoje jedinstvo s beskonačnim Kozmosom. To se jedinstvo doživljava kao unutarnje stanje. Pojedinaac, dakle, ima doživljaje koje pripisuje nekom natprirodnom fenomenu. On te doživljaje, međutim, ni u kom

slučaju ne može svesti ili prenijeti na neku materijalnu kategoriju koju bi drugi ljudi u vanjskom svijetu mogli potvrditi. To religijsko iskustvo tzv. natprirodnog je, drukčije rečeno, jedno *subjektivno* iskustvo.

To je razlog što religije polažu veliku važnost na *vjeru* koja je, epistemološki gledano, suprotnost iskustvenom znanju, toj spoznaji pomoću osjetila. Vrijeme je, doduše, pokazalo da je mnogo toga što je nekada važilo kao natprirodno danas dospjelo u kategoriju prirodnog i da ga je sasvim moguće opažati osjetilima uz uporabu podesnih uređaja. U prošlosti je tu bio glavni konflikt između religije i prirodne znanosti.

Pripadnici Ruže i Križa ne vjeruju u natprirodno. Oni štoviše govore o jednoj jedinoj stvarnosti – *kozmičkoj stvarnosti*. Kozmos je matrica svih pojava, jednako materijalnih kao i tzv. spiritualnih, psihičkih i parapsihičkih. Prema učenjima pripadnika Ruže i Križa razlike su samo u načinu njihovih manifestacija i našem opažanju. Naše osjećaje, iskustva i utiske koje ne možemo učiniti opipljivima i koji se ne daju „javno posvjedočiti“, nazivamo *psihičkima*. Oni su ipak i dio sveukupne kozmičke energije koja djeluje na živčani sustav čovjeka i njegove razine svijesti. Oni su *prirodni*, ali od jednog višeg ili transcendentnog poretka. To je ista stvar kao s onom energijom koju poznajemo kao vidljivo svjetlo, kao infracrveno svjetlo ili kao Hertzove valove i koja ima veći broj titraja od zvuka, a ipak kao i zvuk pripada temeljnim pojavama u prirodi.

Moramo ukazati na to da je interpretacija kozmičkih ili intuitivnih utisaka usko povezana s inteligencijom, koja ih – i to na jedinstven način – prima. U kozmičkom duhu ne postoje različiti jezici čovječanstva. Njih je stvorio čovjek. Kada tako primamo kozmičke utiske, najprije ih prevodimo u nama najprirodniji jezik. Kozmička ili intuitivna poruka, ta misaona munja, ne dolazi u njemačkom, francuskom ili engleskom jezičnom izdanju. Mi objektivno odijevamo kozmičke utiske u riječi nekog jezika da bi oni za nas imali neki smisao. Drugu kategoriju neophodnog tumačenja ne obavljamo namjerno, naime izbor ideja i predodžbi koje trebaju odgovarati našim kozmičkim utiscima. Kako god neka kozmička poruka bila duboka, transcendentna, ako je hoćemo razumjeti, moramo je zaogrnuti u predodžbe koje su poznate ljudskom iskustvu i vrijednostima. Naš duh može pojmiti samo one stvari koje su mu makar jednim dijelom poznate iz vlastitih doživljaja. Sposobnost za sintezu možda je zaista, kako Kant kaže, urođeno *a priori*-znanje, ali duh je već najprije morao napraviti ta iskustva da bi s njima mogao raditi. Mi razmišljamo u pojmovima naših osjetilnih organa kao što su boja i dimenzija, te u parovima suprotnosti kao vruće-hladno, svijetlo-tamno, tvrdo-meko itd. Svaki utisak, svaka predodžba mora sadržavati ta svojstva ako nam hoće biti razumljiva. Neka ideja koja je tako apstraktna da ne stoji ni u kakvom odnosu s tim osjećanjima ili svojstvima, bila bi nam nerazumljiva.

Već nam i u svakodnevnom životu često teško pada da naša osjećanja povežemo s predodžbama i da ih prenesemo drugim ljudima tako jasno da oni točno znaju što mislimo. Još je teže prenijeti nekome važnost nekog kozmičkog utiska. Kozmičko vodstvo i intuitivni utisci stvaraju jednu *superracionalizaciju* duha. U podsvjesnom procesu našeg tijeka svijesti kozmički utisci povezuju se s idejama ili mislima iz našeg dragocjenog rezervoara znanja s kojima se oni najbolje mogu izraziti. To se dešava nehotično; nije potrebno nikakvo naprezanje volje. Mi ne razmišljamo o tome koje predodžbe najbolje odgovaraju za naše utiske. Stoga možemo reći da mi te kozmičke utiske ne tumačimo objektivno. Mi ih ipak uvijek možemo primati samo preko nama poznatih pojmova i predodžbi, jer bi nam inače ostali nepoznati i ne bi imali nikakvog smisla za nas. Ti kozmički utisci sijekaju u duhu kao samorazumljive istine. Kao što svi znamo, oni se javljaju kao u sebi zatvoreni, razumljivi. Zbog te predsvijesti, zbog predkonkretnog povezivanja ideja, primatelju se čini kao da oni dolaze u doživljenom obliku direktno od Kozmičke Svijesti. Želimo objasniti na jednostavnom ali odgovarajućem primjeru kako se kozmičko vodstvo prenosi u pojmove ljudskog duha. – Kad pogledamo rupičaste glazbene valjke u električnom klaviru, oni nemaju nikakvu sličnost s kompozicijom koju slušamo od njih. Te perforacije ili urezi u valjcima uopće ne sliče muzičkim notama. Ali kad zrak prolazi kroz njih, aktiviraju se kombinacije tipki u instrumentu proizvodeći odgovarajuće tonove.

Te perforacije valjka možemo usporediti s kozmičkim utiscima. Tipke na klaviru predstavljaju za nas objektivne utiske, rezultate naših svakodnevnih iskustava, naših osjetilnih iskustava. Same note trebale bi biti ideje koje nam se obznanjaju kao rezultat naših kozmičkih utisaka. Kako god dobro smišljene bile te perforacije na valjku za, primjerice, jedan klasični koncert, ipak moraju postojati klavirske tipke koje im odgovaraju, ili se konačni rezultat ne bi mogao mjeriti po namjerama kompozitora.

Obrazovanje ne znači uvijek i ulaženje u dubinu. Na nju upućuju inteligencija, dar opažanja, meditacija i logika. Čovjek može voditi jednostavan život, a ipak razmišljati analitički i steći iznimnu mudrost iz svojih svakodnevnih iskustava. On tada posjeduje jedno blago kompleksnih ideja, vrijednosnih i značenjskih simbola, koje Kozmička Svijest u djeliću sekunde može presložiti u jedan nov sustav većeg prosvjetljenja. Zapravo, savršeno tumačenje kozmičkih utisaka zbiva se u tom samom procesu. Kada dođe do kozmičkog utiska, kada ga se već doživi, već su se s njim povezale najznačajnije predodžbe našeg duha i našeg iskustva. Sve ono što bi se kasnije razmišljalo i analiziralo, prije bi ometalo djelovanje te nadmoćne Kozmičke Inteligencije.

Može li netko steći veći uvid iz kozmičkih utisaka nego netko drugi? Odgovor glasi: da, to je moguće onda kad je on sam to iskusio, a ne samo čuo nekoga

drugoga da o tome priča. Svijest Bitka ili razina svijesti do koje sam Bitak može prodrijeti, kod nekoga doseže dublje nego kod nekog drugog. Dotični je iz svojih životnih iskustava izvukao više smisla; slikovito izraženo, njegova klavijatura raspolaže s više tipki nego nečija druga. Posljedica je da za njega kozmički utisci imaju veće bogatstvo ideja za svijest nego kod nekog drugog. Evo još jedne metafore: udara li se bubnjar-skom palicom po metalnom bubnju, proizvest će se glasniji ton nego kad se udara po drvenom bubnju.

To je razlog što studentima mistike ne savjetujemo da tumače tuđe kozmičke utiske. Čovjek pri-tom naime ne radi ništa drugo već izražava samog sebe pojmovima iz dubina svoje vlastite svijesti, i to na osnovu svojih vlastitih iskustava. Uz to je čovjek ovdje često površan prema drugome i griješi po pitanju njegovih utisaka. U obrnutom slučaju, kad sami imamo dublju svijest, govorimo „preko glave“ onog drugog. Tumačenje koje ne odgovara vlastitim uvjerenjima, vlastitom znanju i vlastitoj dubini svijesti, boluje od osobne neuvjerljivosti. Ono ima „tuđi okus“ pa stoga ne pobuđuje povjerenje i ne potiče na djelovanje. S druge strane, tumačenje koje se neho-tično povezuje s vlastitim kozmičkim utiscima, zrači toplinom vlastitog razumijevanja. Ono je, drugim riječima, samorazumljivo.

U tumačenju kozmičkih poruka može se griješiti ako se ustraje na tome da ih se interpretira u svjetlu

svojih vlastitih sklonosti ili predrasuda. Kozmički utisak kao glas našeg unutarnjeg Bitka može, kao što svi znamo, biti ponekad u suprotnosti s našim logičkim odlukama. Kada, dakle, pokušavamo izmijeniti kozmički utisak, koji pak uvijek dolazi bez pomoći logike, onda sigurno štetimo intuiciji. – Da bi ovo razjasnili, opet ćemo se poslužiti usporedbom s perforiranim muzičkim valjkom. Valjak se perforira da bi odgovarao kompoziciji nekog profesionalnog ili čak vrhunskog glazbenika. Ako proizvoljno napravimo ureze u njemu, onda iskrivljujemo pravu interpretaciju majstora.

Moći ćemo uživati plodove našeg kozmičkog vodstva samo ako proširujemo horizont našeg Bitka. Drukčije rečeno: moramo proširivati naše iskustveno blago putem studija, kontemplacije i meditacije. Tada se usklađujemo s kozmičkim duhom. Na taj način dajemo mu mogućnost da naše misli iznova *složi* kao kozmičke utiske. Time one za nas dobivaju veći značaj. Tko stalno ustraje u objektivnom području, u onome vanjskome, može naime sakupiti dragocjeno znanje, koje će kozmički utisci drugačije slagati, ali on nikada neće biti dovoljno pasivan da bi ga finiji impulsi kozmičkog mogli motivirati.

XVIII

NAŠA ŽIVOTNA MISIJA

NAŠA ŽIVOTNA MISIJA

U nama postoje, osim potreba naših tjelesnih nagona, o kojima ovisi cijela naša egzistencija, dvije sklonosti koje nas potiču na djelovanje: prva je *dužnost*, druga je *idealizam*. Mi osjećamo na osnovu naših vlastitih moralnih predodžbi i etičkih principa da moramo ispunjavati naše dužnosti, a kada to ne bi radili, ne bi mogli naći unutarnji mir. Te se dužnosti mogu javljati u raznolikim oblicima i tako su različite kao što to mogu biti interesi i djelatnosti čovjeka. Što nekome predstavlja svečanu obvezu, drugome ne znači ništa. U te dužnosti može se ubrojiti skrb o roditeljima, izobrazba svakog djeteta, ispravljanje nepravde i vraćanje dugova. Ideali su, naprotiv, nešto čemu čovjek stremi kao nekom cilju u svom životu. Oni su razlog njegovog života i izvor njegovih pozitivnih, radosnih osjećaja. Ti se ideali mogu također nazvati *nastojanja*.

Naravno da i ispunjenje neke dužnosti donosi zadovoljstvo, ali ovdje se radi o negativnom zadovoljstvu. Svima nam je lakše kada smo ispunili neku napornu zadaću ili dužnost, ali to nije tako uzvišen osjećaj kao

kad smo ostvarili neki ideal. Ispunjenje neke dužnosti sličići uklanjanju nečega što smeta. Ono nas samo vraća na *status quo*. Ostvarenje nekog ideala, međutim, ima jednu dodatnu draž. Mi nismo nešto jednostavno uklonili; mi smo nešto *dobili*. Stoga se može reći da se neki ljudi osjećaju moralno prisiljeni izabrati nešto kao *životnu misiju*, što inače ne bi uopće rado činili, no u danim okolnostima to ipak žele ostvariti.

Najvažnije pitanje glasi za nas: Koja je misija ona prava, *ideal* ili *dužnost* – uz uvjet da imamo oboje? Odgovor na ovo pitanje vjerojatno se nalazi u sredini. Čovjek bi se u razumnoj mjeri trebao truditi i da ispunjava svoje dužnosti kao i da postiže svoje ideale. Potpuno smo svjesni toga da u određenim okolnostima nije preporučljivo razdjeljivati svoju energiju. Ali kad čovjek ima i ideale i važne obveze, treba krenuti srednjim putem, inače će promašiti svoju životnu misiju. Moramo shvatiti da obveze koje preuzimamo i jednim dijelom sami stvaramo, u stvarnosti nisu tako životno važne kako ponekad vjerujemo. Time ne mislimo da su one suštinski nevažne jer drugi tako kažu, već daleko više zato što nisu važne same po sebi.

Svi mi uvijek iznova stvaramo iskustvo da naši osjećaji u velikoj mjeri određuju vrijednost koju pridajemo stvarima, a tako je i s našim talentima. Koga privlači umjetnost, taj zna bolje cijiniti harmoniju boja, linija, proporcija i perspektive od onoga koji se baš ne razumije u umjetnost. Stoga prvi racionalno

mjeri vrijednost stvari prema njihovoj ljepoti i umjetničkoj vrijednosti. Njemu su možda jako važni aspekti koji nekome drugome ne znače ništa. Ovdje se ne želimo sporiti oko toga nalazi li se ljepota u samim stvarima ili u očima promatrača. Za dotičnu osobu je najvažnije je li nešto lijepo za nju samu. Takvi osjećaji mogu stvoriti u našoj svijesti pretjerane obveze. Tako netko može s puno strasti raditi na tome da se osveti za neku nepravdu počinjenu njegovim roditeljima. On se više ne bavi ni sa čim drugim i toliko napuhuje tu nepravdu da više nema nikakve druge želje nego da ju ukloni s lica Zemlje. On gura u pozadinu one interese iz kojih bi, u normalnom slučaju, izrasli njegovi ideali i ciljevi. Ta strast dopustila je da njegove samonametnute obveze postanu njegova životna misija; ipak, kad se promatra bez strasti, njegova je misija izvitoperena slika neke istinske misije.

Postoje određena proizvoljna mjerila pomoću kojih možemo odrediti koja bi trebala biti naša životna misija. Ta su mjerila jedna mješavina obveza prema Kozmosu i osobnih ispunjenja i radosti. Svaka sveta knjiga sa spisima mističara i mudraca – bile te njihove kozmičke objave temelj vjerskih propisa ili filozofskih tumačenja – sadrži u pravilu upozorenja u vezi ispunjenja *čovjekovih dužnosti prema svojim bližnjima*.

Čovjek mora prepoznati bratstvo među svim ljudima. On mora biti svjestan toga da posjeduje božansko nasljeđe – pravo čovjeka da Božanskome u sebi po-

dari najviši oblik materijalnog izražavanja. On nikada ne smije naštetiti tom povjerenju, kako to često čini. Platon je rekao da čovjek oko sebe mora stvarati oblike u materiji koji će iskazivati njegov unutarnji osjećaj za ideju ljepote. On treba kreirati stvari na Zemlji i u svom životu tako da one odražavaju duhovno carstvo. On mora surađivati sa svojim bližnjima, ali također istovremeno sačuvati svoju individualnost.

Kada se civilizacija promatra u cijelosti, može se reći da je čovjek u tom pogledu sasvim uredno ispunio svoju dužnost. Tako je svačija zadaća da sa svoje strane na bilo koji način, u većoj ili manjoj mjeri, doprinese ljudskoj zajednici i njezinom dobru, a ne da radi samo za sebe. Čistač ulica koji pošteno radi svoj posao jer uviđa važnost svog rada za druge ljude i ne radi tako samo da ga ne bi uočio njegov kontrolor, na svoj skroman način jednako je koristan kao i neki bakteriolog koji u svom laboratoriju traži sredstvo protiv neke zarazne bolesti.

Netko tko traži zaposlenje ili neki posao *da bi se snasao*, očito negira ovaj kozmički zakon. Za njega je njegova životna misija samo to da ostvari svoje vlastite ciljeve, bez obzira na ostatak čovječanstva. U svakom slučaju, treba se pokušati angažirati u poslu koji donosi zadovoljstvo i sreću, *koji se rado obavlja*. To se ne treba raditi samo zato jer tada rad donosi više zadovoljstva i nije više samo neko „crnčenje“, nego jer onda izvlači ono najbolje u čovjeku i on koristi sve svoje sposobno-

sti i talente bez svjesnog otpora. S druge strane, opet, važi i to da je promašio svoju životnu misiju onaj koji bezobzirno ustraje u obavljanju nekog posla čak kada uopće nema nikakve ovlasti ili izobrazbe za njega, te time oduzima radno mjesto nekom drugome koji posjeduje potrebnu kvalifikaciju, jer se u tom slučaju postupa egoistično. Misli se samo na zadovoljenje svojih vlastitih želja, a ne razmišlja se da li rezultati vlastitog rada znače doprinos društvenom boljitku. Čovjek je pronašao svoju istinsku životnu misiju kada je sasvim posvećen svom poslu, a njegovo srce uživa u svakom satu toga rada.

Nemojte zamijeniti izuzetna postignuća i priznanja sa osobnom životnom misijom. Kada imate žudnju, snagu i ustrajnost za neki zahtjevan posao koji je konstruktivan i s kojim možete činiti dobro, onda *to i radite*, bez obzira da li ćete time postati slavni ili ne. Danas postoje mnogi ljudi na istaknutim položajima koji tome nisu dorasli i *koji to znaju*. Njihov egoizam uspio je potisnuti finije i uzvišenije osjećaje. – Kad vladaju društveni nemiri i teške ekonomske prilike, čovjek nije uvijek u stanju krenuti odmah stazom koja vodi do vlastite životne misije. Ne može se uvijek pronaći onaj posao u kojem će životna misija doći do izražaja. Mora se sačekati dok ne dođe njezino vrijeme.

Rekli smo na početku da čovjeka pored njegovih nagona i prohtjeva pokreću dužnosti i ideali. Instinkti i nagoni imaju prisiljavajući karakter i često

moraju kao prvi biti zadovoljeni. Čovjek mora jesti i piti te zaštititi sebe i svoju obitelj prije nego se posveti svojoj životnoj misiji. Uspjeh neke osobne *životne misije* u velikoj mjeri ovisi o našem odnosu prema drugim ljudima. *Netolerancija* šteti dobrim ljudskim odnosima. Znamo li zaista uvijek jesmo li tolerantni u našim gledištima? Kako se može izbjeći neki netolerantan stav? Zašto tako mnogo ljudi ima prigovore na poteze i mišljenja drugih iako oni uopće ne mogu prouzročiti nikakvu štetu? Razlog se nalazi u ljudskom egu i instinktivnom porivu Bitka da se potvrdi. Skloni smo tome da slijepo slijedimo diktat naših nagona i instinkta kada nam je to moguće. Naši se motivi ne sastoje samo od naših misli nego i od naših nagona i želja. Mnogima pada teško odvojiti svoje želje od svog Bitka u toj mjeri da mogu nepristrano procijeniti njihovu vrijednost za čovječanstvo. Zato u pravilu branimo naše želje, osobne interese i nazore kao da se radi o samom našem životu. Mi pokušavamo nametnuti naša uvjerenja i želje s istim elanom s kojim bi se borili za svoj goli život.

U toj instinktivnoj agresiji i nametanju vlastitih želja zakidamo druge ljude u njihovim pravima i štetimo njihovom dostojanstvu. Mi dospijevamo u konflikt s njihovim nadanjima, nastojanjima i gledištima – a oni imaju jednako pravo da ih izraze, i koje im ne smijemo oduzimati. Ne smijemo shvaćati našu osobnu dobrobit tako da sva suprotna mišljenja i želje štete našoj egzistenciji i da ih zato valja pobijati. Kad bi

se takva predodžba generalno primjenjivala, ona bi značila kraj ljudskog društva. Izbio bi rat sviju protiv svih. Takvo ponašanje nalazimo kod mnogih niže razvijenih životinja koje ne žive u čoporima. To međutim nije dostojno čovjeka jer razara one elemente njegovog života koji zahtijevaju zajedničke napore i organiziran suživot s drugima.

Netolerancija se može uravnotežiti stanjem *strpljenja*. Tada se neki životinjski instinkti stavljaju pod kontrolu. Ona nije ništa drugo do oblik osobne discipline i žrtvovanje u smislu ograničavanja u ovom ili onom pogledu, te odustajanje od tjelesnih zadovoljstava i osobne moći da bi se i drugima dopustilo njihovo pravo.

Ako provjerimo svaki slučaj netolerancije, ustanovit ćemo da dotični nije uvijek imao namjeru oduzeti prava drugima, čak i kad je posljedica njegovih postupaka to proizvela. U stvarnosti je ipak najčešće tako da se čovjek većinom brine o svojim vlastitim interesima i zadovoljenju vlastitih potreba kada povrjeđuje svetost neke druge osobe.

Mi odustajemo od korištenja velikog dijela svojih sposobnosti kada se u našem odnosu s drugim ljudima damo voditi samo našim željama i instinktima. Da bi dospjeli do najvišeg oblika međuljudskih odnosa, moramo ispravno razumjeti opće ljudsko dobro. Mi se možemo i moramo sami naučiti disciplini. Mi nismo zasebna, izdvojena bića. Stoga moramo odustati

od jednog dijela naših vlastitih zadovoljenja radi dobrobiti zajednice u kojoj imamo udjela.

Zvuči neobično, ali i *sloboda* može ponekad postati prepreka toleranciji. Kada nepromišljeno ustrajemo na našoj osobnoj slobodi, kad-tad dospijevamo u konflikt s većom slobodom tolerancije. Sloboda znači upotrebu volje. Ona će odgovarati onome što hoćemo ili imamo želju učiniti. Ali ako našu vlastitu volju koristimo u punom obimu da bi iskazali svoju slobodu, onda *ne možemo biti tolerantni*. Volju i instinktivni poriv za slobodom moramo podrediti toleranciji ako želimo postići mir koji iz nje proizlazi.

XIX

KOZMIČKA ETIKA

KOZMIČKA ETIKA

Ima li Kozmičko neki etički sustav? Ako ima, kako on izgleda u usporedbi s našim vlastitim? S tim općenitim pitanjem sažimamo cijeli niz drugih pitanja koja učenici mistike i ezoterije često postavljaju. Ovo pitanje pretpostavlja naravno da je Kozmičko teleološke prirode, da ima duhovni *uzrok*, da slijedi ciljeve. Ono nadalje pretpostavlja da je ta božanska ili beskonačna inteligencija postavila specifične vrijednosti u vezi čovjekovog ponašanja prema Kozmičkom Bitku. Te se vrijednosti nazivaju u ljudskim pojmovima *dobro* i *zlo* ili *ispravno* i *pogrešno*. Želimo nastaviti dalje s pretpostavljanjem kako ova pitanja slijede cilj da se integrira značenje etike i morala, koji ovdje za nas trebaju značiti isto.

Ako postoji neki božanski ili kozmički kodeks ponašanja koji je tako formuliran da je razumljiv ljudima svih jezika, onda bi svaki smrtnik očito bio prisiljen da ga poštuje ili da podnese svaku kaznu koja je predviđena za njegovo kršenje. Istina je, međutim, da ne postoje univerzalni moralni ili etički zakoni

koji bi se mogli pripisati nekom kozmičkom uzroku i koji bi bili općenito priznati.

Neki se ljudi izjašnjavaju za etička pravila koja su za sljedbenike drugih vjerskih zajednica smrtni grijesi. Sami propisi objašnjavaju se kao božja objava koju je neka božja instanca priopćila čovjeku u obliku nekog čuda. Sljedbenici pojedinih vjerskih zajednica tvrde da su njihovi utemeljitelji ili proroci dobili ta učenja kao objavu u posebnom spiritualnom ili kozmičkom stanju.

Iz Ehnatonovih psalma može se iščitati do nekog stupnja što je on smatrao etički ispravnim odnosom čovjeka prema Bogu i svojim bližnjima. Čitajte sljedeće izvatke iz nekih njegovih psalma:

„Kako su dobrostivi Tvoji Planovi, gospodaru vječnosti!“

„Ti si stvorio Zemlju prema Tvojem srcu!“

„Tvoja je ljubav velika i moćna!“

„Kada si dvije Tvoje zemlje ispunio Tvojom ljubavi.“

Možemo ustanoviti da je Bog Stvaranja, kako ga Ehnaton navješćuje, jedan *dobrostivi* Bog. Psalmi su puni upućivanja na oblike kroz koje se njegova milost prema čovjeku iskazuje, na njegove mnoge ljubaznosti, pri čemu se traži da čovjek uzvрати jednako takvom postupanju.

Također postoje napomene, kako to pokazuju drugi izvaci, o *ljubavi* Boga Sunca Ra prema ljudskom rodu, i kako su mnoge stvari koje je on stvorio u univerzu-

mu motivirane tom ljubavlju, pri čemu čovjek tu nije isključen. – Ovo pokazuje, iako ne izravno, da ljubav treba određivati ljudsko ponašanje. I prema izreci: „Ti si stvorio Zemlju prema Tvojem srcu“, možemo razaznati da se misli na više osjećaje i osjećanja ljubavi i empatije.

Sasvim je izgledno da bi Ehnaton, da nije umro tako rano, sastavio i obznanio jedan moralni i etički kodeks za svoju monoteističku religiju. I taj kodeks bi onda sigurno važio kao zapovijed i inspiracija Kozmosa.

U budizmu, hinduizmu i u Zaratustrinim učenjima također nalazimo u dijelovima svetih spisa „od Boga postavljene“ etičke zapovijedi koje čovjek mora ispunjavati u svom smrtnom životu. Deset Zapovijedi i Mojsijev Zakonik, koji su u velikoj mjeri utjecali na kršćanske predodžbe i Kristova učenja, drugi su primjer od Boga objavljenih moralnih i etičkih zapovijedi.

Ipak svaki student usporednih religijskih znanosti zna da te zapovijedi ili kodeksi nisu potpuno sukladni. U većini religija postoje zapovijedi i zabrane koje se pozivaju na božansko porijeklo, a u svom sadržaju su načelno slični. Oni su nesumnjivo nastali iz higijenskih i društvenih potreba ili na osnovu preuzetih tabua.

Meditacija prosvjetljava i uzdiže čovjeka. U jedinstvu sa svojim Bogom ili onim što smatra Apsolutnim, čovjek ima uzvišeni osjećaj ljubavi za čovječanstvo i veliku žudnju da mu jednako tako služi, kao što vjeruje da je Bog njemu samome pomagao. On vjeruje

da je njegova zadaća služiti Bogu na taj način i da je želja Kozmosa da se određene radnje moraju sprovoditi ili zabranjivati.

Ekstatični osjećaji nekog vjerskog mesije ili mističara moraju se naravno za obične smrtnike uvijek prevesti u obliku razumljivog kodeksa ponašanja. Osim toga, mora se zabraniti ljudsko postupanje za koje se iz iskustva zna da je štetno za tjelesno zdravlje i društvo u cjelini. Ubojstvo, krađa, laž, brakolomstvo, bogohuljenje – sve su to primjeri koje valja žigosati kao bezbožno ponašanje. Ti vjerski utemeljitelji ili mesije ni u kom slučaju nisu bili licemjeri kada su objavili da Bog zahtijeva od čovjeka ovakvo ili onakvo ponašanje koje je on uspostavio u obliku zakona. Oni se nisu namjeravali pozivati na božji autoritet za određene zakone da bi ih se tako bolje sprovodilo jer im to na neki drugi način ne bi bilo uspjelo. Psihološki i mistično promatrano, oni su se osjećali u svom stanju ekstaze i prosvjetljenja iskreno motivirani napraviti ono što su konačno i učinili. U svom duhu oni su povezali poznate ljudske oblike ponašanja s mističnim iskustvom, „sprovoditi Božju volju“; oni su vjerovali da su te predodžbe stvarno bile božja ili kozmička namjera.

Za nas bi to ipak bilo jedno antropomorfno i primitivno razmišljanje kad bi vjerovali da se radi o doslovnom prenošenju onoga što je neko božanstvo reklo. Što je dakle kozmički ispravno ili pogrešno? Ovo u velikoj mjeri uvijek mora ostati odluka svakog pojedi-

načno, ovisno o tome koliko se daleko razvila njegova svijest. Ljudske definicije ispravnog i pogrešnog i čovjekov osjećaj za povredu dostojanstva nekog duhovnog uvjerenja rastu s vlastitim iskustvom i s napredovanjem kulture u kojoj čovjek sudjeluje.

Jedno prosvijećeno društvo proglašava barbarske i okrutne činode nemoralnima. Na to se ljudi ne osjećaju pozvani zbog neke posebne doktrine ili nekog božjeg naloga, nego zato što tu duhovnu motivaciju unutar sebe mogu bolje prenijeti u jezik i način razmišljanja svog vremena.

Prije ne tako dugo vremena smatralo se na primjer potpuno sukladno s božjim zapovijedima da se pronositelje krivovjerja spaljuje na lomači. Heretik je bio onaj tko je imao drukčiju predstavu o Bogu od svojih progonitelja, ili onaj koji je odbijao preuzeti važeće religijske dogme svog vremena. Progonitelji heretičara bili su čvrsto uvjereni da je ono što su radili svojim žrtvama bila Božja volja. Oni su čak mogli naći odlomke u svojim svetim knjigama koji su opravdavali njihove činode.

Kada se dakle hoće postaviti neki društveni poredak na moralne temelje izrasle iz osobnih, sektaških ideja, onda se prije privlači neprijateljstvo određenih grupa na sebe nego što se dobiva podrška većine stanovništva. Upitajte naime čovjeka na ulici što je *dobro* i on će u većini slučajeva izvući svoje osobne duhovne predodžbe o *dobru*. Njegovo objašnjenje odražavat će tada njegov vlastiti religijski odgoj –

posebno ono što on vjeruje da bi čovjek trebao činiti u pogledu svog vlastitog dobra.

Neki Sokrat našeg vremena, koji bi hodao ulicama i pitao ljude o tome, uskoro bi saznao da bi većina njih samo citirala naslijeđene moralne zapovijedi *dobrog ponašanja* kojima ih se podučavalo. Pored toga morao bi ustanoviti velike razlike u definiranju duhovno ispravnog ponašanja.

Moralne zapovijedi koje se trebaju potvrditi u svakodnevicu, bile one božjeg porijekla ili ne, uvijek počivaju na praktičnom ljudskom iskustvu i djelovanju. Svatko od nas najbolje zna što najviše služi različitim razinama njegovog Bitka. Mi *znamo* što je pogrešno i što nam šteti, *ne zato* što nam je to tako preneseno ili postavljeno kao teološka zapovijed. Mi *znamo* da društvo ne može trpjeti određene *načine ponašanja* ako treba preživjeti i steći duhovni mir; ne samo društvo kao cjelina nego i svatko pojedinačno.

Prijevara, laž, krađa, razbojstvo, ubojstvo – sve je to ukorijenjeno u nagonu za samoodržanjem; međutim, svatko ih razumljivo odbija da bi zaštitio svoju vlastitu dobrobit i zdravlje. Bez obzira da li tako vjera i moral osuđuju perfidnost i izdaju ili ne, njih se ne može podnositi jednostavno stoga jer se štetno odražavaju na čovječanstvo općenito. Prijevarom se naravno mogu steći velike koristi. Ali kad bi se prijevara općenito prihvatila, onda bi čovjek prije ili kasnije jednom sam postao njena žrtva.

Etika je danas bliža našim potrebama nego većina propisa i zakona koji se pozivaju na neke moralne temelje. To je stoga što etika bolje odgovara današnjem obliku društva; ona je *osobna stvar* pojedinca. Etiku u užem smislu sačinjavaju pravila ponašanja u vezi odnosa pojedinca prema svojim bližnjima i prema društvu u kojem živi. Mnoga etička pravila počivaju na, ili bolje, potječu od moralnih načela. Ipak, ako između etike i morala postoji nešto zajedničko, onda je to stoga što su moralna načela temeljem uviđanja i znanja o *praktičnoj nužnosti* ljudskog suživota već prije postojala.

Puno je lakše razumjeti etičke zapovijedi i prihvatiti ih razumom nego što je to slučaj s nekim moralnim propisima. To je zato što čovjek bolje razumije njihovo neposredno djelovanje za svoju vlastitu dobrobit. Svaki normalan čovjek može razumjeti vrijednost i dobrotu u jednoj zabrani pljačke i zapovijedi iskrenosti. Vrlina je ideal. Ona je žudnja za nečim što važi kao dobro jer zadovoljava potrebe višeg, duhovnog Bitka. Ali iskrenost ima, bez obzira na to što je moral smatra vrlinom, sasvim praktičnu korist.

Etika je vrsta *socijalnog osiguranja*. Moramo je slijediti iz čistog nagona za samoodržanjem. Čineći to sami, proširujemo tu zaštitu istovremeno i na naše bližnje. Svatko zna da li onaj drugi postupa etično ili neetično jer se instinktivno brani od neetičnog ponašanja prema samome sebi. Lopov ne dopušta krađu svoga vlasništva i time pokazuje da zapravo zna da je njegovo vlastito ponašanje neispravno.

Samodisciplina i osjećaj za ispravno ponašanje nisu, međutim, kod svih ljudi dovoljno izraženi kako bi ih mogli navesti da slijede općenito prihvaćene propise etike. Oni ih pokušavaju zaobići i izvući korist za sebe na račun drugih. Kada u društvu vlada opće suglasje o provođenju važnih etičkih normi, onda se kažnjava onoga koji se o njih ogriješuje i pri tom otkriva.

U ovom vremenu vlada snažna tendencija etičkog raspadanja. Za to je skovan pojam *permisivnost*. Permisivnost znači trpljenje skoro svakog ponašanja. Želimo pobliže promotriti tu permisivnost i kako se ona psihološki odražava na etiku. Onako kako se ona danas prikazuje, permisivnost je velikim dijelom retrogradni razvoj temeljnih potreba društva. Pojedincu se dopuštaju pretjerane slobode. U središte se stavljaju interesi pojedinca u *najužem* smislu Bitka. Time se jačaju nagoniska agresija i egoizam koji se ni na koji način ne obazire na dobrobit drugih. Tako se presijeca temeljna vrpca općeg dobra, koja je od velikog značaja za opstanak društva.

Proširio se neki *pervertirani* oblik etike koju u prvom redu čini permisivnost. Ta iskrivljena etika pozdravlja se potajno, ali i javno. Ona zagovara „dinamični individualizam“. Njezino je shvaćanje da u jednom složenom društvu s oštrom konkurencijom mora biti dozvoljena svaka vrsta inteligencije i iskustva da bi se proveli svoji vlastiti interesi. Zagovornici ovog shvaćanja diče se izrekom „cilj opravdava sredstvo“.

Osim toga, *rasipništvo* kao takvo uzdignuto je na nivo vrline. Izraženo drugim riječima: „Potroši sve što ti stoji na raspolaganju.“ Tko takvim sredstvima postiže neki cilj, toga se danas često hvali kao progresivnog i uspješnog. Posljedice njegovih djela na druge gube se u općem divljenju prema njegovim postignućima. Primitivni instinkt u pravilu je jači od pritiska morala na strasti, nagone i zadovoljstva. Tko vjeruje da može zaobići ispravno ponašanje i naći neka sporedna vrata iz preuzete etike da bi izbio osobnu korist za sebe, često dopijeva u napast da to i čini. Danas se pokušava, kao što je rečeno, opravdati to popuštanje osobne etike. Tvrdi se da današnji stres, nesigurnost i rivalitet na poslu tjeraju na to da se mnogi etički propisi odbace na „smetlište povijesti“. Što je opasnost u svemu tome? To je nadolazeće, potpuno narušavanje i propadanje društva. Šuljajuće sjene toga vidimo danas već posvuda. One su obilježja propalih društava u kojima se odustalo od samozaštite.

XX

TAJNE PARAPSIHIČKIH FENOMENA

TAJNE PARAPSIHIČKIH FENOMENA

Što možemo reći o tzv. parapsihičkim fenomenima o kojima se danas govori tako mnogo? Često se postavlja pitanje da li stvarno postoje *telekineza* i *levitacija*, ili su one čisti proizvod fantazije.

Kod tumačenja parapsihičkih fenomena moramo još jednom naglasiti da područje *parapsihičkog* ne svrstavamo u *natprirodno*. Za pripadnike Ruže i Križa ne postoji ništa natprirodno. Ništa nije izvan ili iza doseg prirode. Sve što se događa, događa se snagom kozmičkih ili prirodnih zakona.

Uobičajeno je da se kao natprirodno označava ono što je zagonetka i tajna za čovjeka i za što on ne pronalazi neko prirodno ili fizikalno objašnjenje. Mnogo toga što je u prošlosti važilo kao natprirodno, za nas je danas praznovjerje. S našim znanjem koje je napredovalo, našli smo za to prirodne uzroke za koje se prije nije znalo.

Mi dakle primjenjujemo pojam *parapsihički fenomeni* na one prirodne ljudske sposobnosti koje nadilaze

njegove obične, objektivne sposobnosti. Postoje urođene snage i sposobnosti koje u pravilu objektivno ne možemo opažati. Tako primjerice funkcije podsvijesti ne smatramo natprirodnima. One su, međutim, parapsihičke u tom smislu što njihovo pojavljivanje nije gradivne odnosno materijalne prirode.

Telekineza se može definirati kao pokretanje predmeta bez fizičkog kontakta, ili kao neka mehanička akcija, iz udaljenosti, bez dodirivanja predmeta od strane čovjeka. Primjeri stvarne telekineze su pokretanje stolova ili predmeta u nekoj prostoriji, a da ih ljudske ruke ne dodiruju i da ih ljudska inteligencija ne pokreće pomoću tehničkih pomagala.

Jesu li telekinetičke pojave jednom već bile prirodno-znanstveno uočene i istražene? Jedan od prvih koji je sustavno skupljao slučajeve parapsihičkih fenomena toga tipa bio je prirodni znanstvenik dr. Charles Richet.

Richet se bavio svojim parapsihološkim istraživanjima usko surađujući s poznatim istraživačem Sir Williamom Crookesom, poznatim britanskim fizičarom i kemičarom. Ovaj se iskazao izvanrednim istraživačkim radom na području elektriciteta i izumio je Crookesove cijevi, preteču žarulje i radio-cijevi.

Htjeli bismo navesti neke od brojnih fenomena koje su ova dva izuzetna čovjeka istraživala i objavila u naknadnom klasičnom Richetovom djelu. Richet citira istraživanje višeg suca John W. Edwardsa: „Poduzeo

sam sve preventivne radnje da bi otkrio prijevaru i zaštitio se od trikova... Vidio sam jedan stol od mahagonija s debelom nogom u sredini na kojem je stajala upaljena lampa. Taj se stol podigao barem tridesetak centimetara uvis od tla, i to unatoč svim naporima da ga se pritisne na tlo.

Vidio sam kako se jedna stolica od mahagonija okretala oko sebe i pokretala naprijed-natrag na podu, a da ju nitko nije dodirnuo. U prostoriji je sjedilo makar desetak ljudi, a stolica se pokretala ne dotičući nikoga. Često se zaustavljala na nekoliko stopa ispred mene nakon što bi se prije toga kretala tako brzo da bi mi bila napravila gadnu modricu na nozi da se nije zaustavila.“

Zanimljiva su i istraživanja prof. Thurya sa sveučilišta Genf. U jednom spisu on kaže: „Dvije osobe, gđa de Gasparin i gđa Dorat, vukle su maleni stol za sobom ne dodirujući ga. Stol se okretao i ljuljao pod njihovim rukama koje su one držale otprilike dva centimetra iznad plohe stola. Za cijelo to vrijeme ja sam gledao prostor između njihovih ruku i stola i siguran sam da se za tih četiri-pet okretaja stola nije mogao dogoditi nikakav kontakt bilo koje vrste.“

Može li kod jedne takve demonstracije biti trikova, prijevara i iluzija? Često su istraživači parapsihologije razotkrivali medije prevarante. Početkom dvadesetog stoljeća dr. H. Spencer Lewis je bio jedan od prvih članova vijeća Instituta za parapsihološka istraživanja u New Yorku. Zajedno sa svojim kolegama, među kojima

su bili prirodoznanci, novinski izvjestitelji, sveučilišni profesori i ozbiljni istraživači na području parapsihologije, posjećivao je mnoge tzv. seanse ili demonstracije.

Neinformirani ili lakovjerni sudionici seansi često su bili prevareni unaprijed smišljenim dosjetkama. Članovi Društva za parapsihološka istraživanja, prema izvještaju dr. Lewisa, često su bili skeptični; ipak su kao tragaoci za znanjem ostali nepristrani. Morali su priznati da mnogi prikazani fenomeni nisu počivali na trikovima, nego su očito bili rezultat neke snage koja se nije mogla objasniti mehaničkim putem.

Koje su se sigurnosne mjere poduzimale u takvim istraživanjima da bi se kod pomicanja teških stolova ili drugih predmeta laganim dodirivanjem ili bez ikakvog kontakta isključila svaka prijevara? Medijima su ruke i noge često bile svezane ili su ih ponekad čvrsto držali članovi istraživačke grupe. Jedna druga metoda bila je da se medijima vezivao voštani konac preko nokata ili im se taj konac bez voska vezivao oko ruku, pri čemu su istraživači držali drugi kraj niti.

Sir William Crookes je opisao jednu znanstvenu metodu s kojom je on sam nadgledao demonstraciju telekineze, pokretanja teških predmeta psihičkom snagom. On je postavio jednu tešku ploču da balansira na tankoj, oštroj ivici. Na tu ploču stavio je jednu vagu s oprugom, koja je opet bila povezana sa svojevrsnim pisačem, tako da je svako micanje vage ostavljalo trag u vidu pisane linije. Medija su posjeli otprilike na je-

dan metar udaljenosti od balansirajuće ploče. Svi su promatrali kako je on svojom voljom lagano podigao i spustio ploču. Iako se to kretanje odvijalo vrlo polagano, ostalo je zapisano pisačem.

Sveučilište Reda Ruže i Križa u San Joseu, Kalifornija, provodi, kao i drugi sveučilišni instituti, istraživanja i tečajeve na području *parapsihologije*. Znanstveno polazište je dvojako: koriste se najmoderniji znanstveni uređaji i razrađuju se teorijske hipoteze. Sam predmet istraživanja uključuje, naravno, istraživanje parapsiholoških sposobnosti čovjeka. Organiziran je studijski predmet gdje su se pred velikim brojem studenata provodili eksperimenti s telekinezom. Budući da je autor ove knjige osobno sudjelovao u tim istraživanjima, neka mu se dopusti prvo lice jednine u opisivanju ovih pokusa. – Veliki bibliotekarski stol od bukovine bio je postavljen na pod jedne aule. Stol je težio, ako se dobro sjećam, oko dvadeset kilograma. Najprije sam čvrsto pritisnuo vrhove prstiju obiju šaka na plohu stola. Molio sam prisutne da ostanu pasivni. Oni mi ni u kom obliku nisu trebali mentalno pomagati. Ovaj sam eksperiment prije toga pokušavao izvesti više puta s različitim uspjehom pred vrlo malom grupom ljudi.

Intenzivno sam se koncentrirao na stol i poželio pritom da se kreće prema meni i da otkliže u svakom smjeru koji sam ja zahtijevao od njega. Nakon tri do četiri minute intenzivne koncentracije bilo je stvoreno potrebno osjećajno stanje. Osjetio sam neko uzbude-

nje i živost. Tada je stol bio ispunjen nabojem, tj. skoro je vibrirao pri dodiru.

Sada sam mogao smanjiti pritisak svojih prstiju na ploču stola jer je stol izgledao kao zalijepljen za njih nekim ljepilom. U tom sam trenutku znao da sam postigao vlast nad njim. Mogao sam se polagano ili brzo kretati unatrag, i stol bi klizio po podu kao po ledu. Koliko ja znam stol je ostao na podu, ali neki sudionici su rekli da su primijetili kako se jedna noga stola za djelić centimetra podigla od poda.

Nakon takve demonstracije bio sam izuzetno umoran kao da sam jako istrošio svoje osjećaje. Kada sam onda nakon nekoliko minuta još jednom pokušao taj telekinetički eksperiment, nije mi više uspio. Taj neuspjeh obrazložio sam dvjema okolnostima: prvo, trenutni umor poslije intenzivne koncentracije i drugo, dekoncentracija zbog brojnih gledatelja. Iako su oni bili jako mirni i pozorni, osjećao sam da je moć njihovih misli remetila eksperiment.

U drugim eksperimentima sa samo dva ili tri gledatelja imao sam više uspjeha. Rezultati mojih telekinetičkih eksperimenata uspostavljali su se lakše i brže. Kod tih drugih pokusa tri su osobe stajale na ostalim uglovima stola. Svi smo čvrsto pritisnuli prste obiju ruku na plohu stola. Kad smo imali uspjeha, stol bi se, nakon početnog trzaja, kretao elegantno i brzo u mojem smjeru.

Drugi su me sudionici morali brzo pratiti da njihovi prsti ne bi skliznuli sa stola. Ali kada bi se stol jed-

nom pokrenuo, micanje njihovih prstiju više ne bi imalo utjecaja na ovu telekinetičku pojavu. Izgleda da je bilo dovoljno ako je samo jedna osoba mogla proizvoditi potrebnu snagu; veći broj sudionika, barem u našim eksperimentima, kao da je bio više prepreka nego pomoć.

Osim pokretanja predmeta postoje još i drugi oblici telekineze. To su *šumovi* i *kucanje*. Engleski liječnik, dr. Stanhope Speer, kojeg se citira u Richetovoj knjizi u vezi ove specijalne istraživačke teme, rekao je: „Često smo čuli kucanje na našim vratima, ormariću i zidu koji je bio na nekoj udaljenosti od stola za kojim smo sjedili. Ono nije moglo biti proizvedeno ljudskim (fizičkim) sredstvima. U to sam se uvjerio svim sredstvima koja su mi stajala na raspolaganju.“

Ovaj se fenomen često dovodi u vezu s takozvanim sablastima i duhovima. U duhovima opsjednutim dvorcima često se čuju glasni šumovi u zidinama i kucanje na vratima, zatvaranje vrata i slično. Pažljivim ispitivanjem dokazalo se da uzrok nije mogao biti u građevinskom materijalu objekta. Do tih je pojava dolazilo većinom onda kada su u prostoriji boravile određene osobe.

Prije nekoliko godina jedan takav fenomen dogodio se u nekoj kući u kalifornijskom gradu Oaklandu. Točni izvještaji o tim zbivanjima mogli su se čitati u svim američkim novinama. Pisalo je da su se stolice same kretale kroz prostoriju, da su se prozori sami otvarali, vrata sama zatvarala i crjepovi padali s krovova, iako nije bilo nikakvih fizičkih razloga za takvo događanje.

Znanstvenici s obližnjih sveučilišta sumnjali su u prijevaru pa su istražili okolnosti vrlo precizno, ne pronašavši ipak takozvane „prirodne uzroke“. Zaključak skeptičnih istraživača glasio je tada da se moralo raditi o posebno lukavim trikovima. Takvo objašnjenje, međutim, uopće nije bilo pravično prema toj stvari. Neka prijevara nikada nije dokazana. Ako je ti stručnjaci i prirodoznanci nisu uspjeli otkriti, onda to sigurno nije bilo zbog manjka njihove inteligencije ili sposobnosti.

Koje teorije postoje za objašnjenje telekineze? Jedan je istraživač dao smiješno objašnjenje da je pucketanje koje je čuo veći broj ljudi u nekom prostoru dolazilo od pucketanja njihovih koljena. Što se tiče pokretanja predmeta samim dodirom jedne ruke, stvorena je teorija da se to da svesti na svjesnu ili nesvjesnu kontrakciju mišića koja je onda prouzročila pokretanje ili podizanje predmeta. Dotični je kao u nekom stanju transa i stoga nije svjestan svog pritiska na predmet. Osim toga, jedan čvrst predmet kao što je stol, koji se nalazi u potpunoj ravnoteži, tj. mirovanju, lako se može pokretati mišićnim kontrakcijama.

Jedna druga teza glasi da se različita stanja podsvijesti pretvaraju u jedva zamjetne pokrete mišića. Kada se tada stol pokrene, izgleda kao da je on neko inteligentno biće. Vidljivo se kreće u nekom određenom smjeru, ili se ljulja kao da oklijeva bi li prvo krenuo u neki drugi smjer ili da se vrati na svoje

prethodno mjesto. Drugi istraživači koji su se bavili ovim predmetom dopustili su mogućnost „da se u materiji daju proizvesti vibracije s udaljenosti i bez ljudskog uplitanja“. Zašto se to događa, oni ipak ne znaju objasniti. Urođene ljudske snage i sposobnosti mogu, dakle, djelovati na neoživljenu materiju. Ipak, oni se slažu u tome da je potrebna prisutnost određenih osoba kako bi se izazvali ovi fenomeni.

Što je naš stav o tome? Mi vjerujemo da za ove fenomene postoje sasvim *prirodni uzroci*. Te su pojave parapsihičke samo utoliko što se radi o latentnim snagama čovjeka koje se rijetko zapažaju i još rjeđe koriste. Čini se da neki ljudi u jakoj emocionalnoj napetosti, koju sami u sebi mogu proizvesti, mogu zračiti energijom ili snagom koja utječe na gravitaciju materije. Taj ljudski fenomen može smanjiti djelovanje gravitacije na neki predmet, tako da se njegova težina smanji ili on čak na kratko vrijeme postane „bestežinski“. Ovo se možda može usporediti s onim da se neki predmet napuni statičkim elektricitetom i za trenutak ostane visjeti uz neki drugi predmet.

U našim eksperimentima na Sveučilištu Reda Ruže i Križa htjeli smo na kraju semestarskog tečaja postaviti vagu na jedan predmet koji je trebao biti podignut kako bi se utvrdila njegova težina prije i poslije pokusa s telekinezom. Semestar je završio prije nego što smo mogli doći do uvjerljivih tvrdnji o telekinezi. I dalje smo, međutim, čvrsto uvjereni

da neki predmet pod utjecajem „psihičke“ snage ima manju težinu nego inače. To bi značilo da ovaj fenomen utječe na *molekularnu strukturu predmeta* u pogledu sile teže. Ako bi se moglo dokazati, bilo bi to racionalno objašnjenje i za levitaciju.

XXI

METAFIZIKA I PRIRODNE ZNANOSTI

METAFIZIKA I PRIRODNE ZNANOSTI

Je li metafizika zastarjela i je li ju prirodna znanost potisnula? Zar ne možemo u ovo moderno vrijeme empirizma i materijalizma stjecati više nikakve nove spoznaje putem apstrakcije i čiste logike?

U petom stoljeću prije Krista sofist Protagora ukazivao je na nepouzdanost osjetila kao izvora pravog znanja. On je čak otišao još dalje, objašnjavajući da su sve takozvane istine u vezi s predodžbama čovjeka. „Čovjek je mjera svih stvari.“ Drugim riječima, ne postoji apsolutno znanje. Tako vrline nisu univerzalne, već ovise o epohi i kulturi u kojoj egzistiraju. One se mogu razlikovati od generacije do generacije i od zemlje do zemlje.

Sofisti nisu bili jedini koji su nijekali pouzdanost osjetila. I Sokrat, Platon, Aristotel i stoici su ih osporavali. Ipak, svi su se slagali u tome da mora postojati neko univerzalno znanje, neka vrsta urođene mudrosti koju unutarnji Bitak ili duša, kako se tada govorilo, može predati. Razum i logika bili su presudno mjerilo za istinu.

Kao apsolutno znanje važile su predodžbe koje su se objašnjavale iz samih sebe i koje su se činile izvan svake sumnje, znači nisu se dale opovrgnuti niti pomoću logike. Tako su i vjerovanje i obično mišljenje pripadali kategoriji znanja ako je njihove zaključke podupirala logika, ili ako ih se barem nije moglo opovrgnuti.

Piron, osnivač škole skepticizma (4. st. pr. Kr.), tumačio je da ljudski duh ne može spoznati pravu suštinu stvarnosti. On je suzbijao sve filozofije koje su zagovarale apsolutno znanje. Rekao je da čovjek ništa ne može znati s potpunom sigurnošću. Kao i sofisti i predstavnici drugih škola, i on je ukazivao na to da je opažanje pogrešan izvor znanja. Osjetila su nesavršena i svakom čovjeku nude u duhu druga osjećanja i slike. Dva čovjeka mogu s udaljenosti promatrati isti predmet, a ipak dospjeti do sasvim drukčijih zaključaka o njegovoj biti.

Piron se ipak nije u potpunosti složio s učenjima sofista. On nije porekao postojanje univerzalnog i apsolutnog znanja. On je, štoviše, rekao da čovjeku nije dano razumjeti to apsolutno znanje. Kaže se da je snaga logičke uvjerljivosti platonskih eksperimenata navela skeptike da prihvate vjerojatnost; drugim riječima rečeno, oni su uvidjeli da je postojanje apsolutnog znanja *vjerojatno*, ali da ga čovjek, međutim, nije u stanju spoznati. Platonov argument spram skeptika je bio taj što su oni s apsolutnom sigurnošću proklamirali *nepostojanje* apsolutne sigurnosti. Svoju negativnu

tvrdnju skeptici su, dakle, sami promijenili u pozitivnu stvarnost, čime su opovrgnuli sami sebe.

Ne smijemo zaboraviti da se prirodna znanost u tzv. klasičnom periodu filozofije, u staroj Grčkoj, nalazila u embrionalnom stanju. U to je vrijeme u ljudskom duhu upravo započelo odvajanje prirodnih pojava od djelovanja bogova. Prema općem mišljenju prvi je Tales kritizirao gledište da su bogovi bili prvi uzrok svih prirodnih pojava. U to vrijeme nepostojanja prirodne znanosti, tj. nekog kritičkog promatranja, eksperimenata i potrage za prirodnim uzrocima, kao i nepostojanja prirodoznanstvenih instrumenata, razum je bio ključ za istinu.

Silogističko mišljenje, logika, bilo je visoko razvijeno. Kao apsolutno znanje važilo je sve što je razumu bilo jasno i za što nije postojao jednako tako uvjerljiv suprotstavljajući argument. Za većinu tih ranih filozofa, ali i mnoge njihove kolege iz kasnijih stoljeća, razumsko razmišljanje bio je Božji dar. Duh je bio atribut duše, a duh i razum bili su jedno te isto. Mnogo stoljeća kasnije Kant je izjavio da je *a-priori* znanje nasljeđe svih ljudi. Ono se sastojalo iz određenih unutarnjih i univerzalnih istina koje su svi ljudi s vremenom trebali spoznati. „Pod a-priori znanjem hoćemo, dakle, ...razumjeti jedno znanje koje ne ovisi samo o ovom ili onom iskustvu, nego je *apsolutno* neovisno o svakom iskustvu.“

Skolastički crkveni filozofi koji su živjeli oko 900. god. poslije Krista, dakle u doba kada je osobna pro-

svijećenost dostigla svoje najniže stanje, pouzdavali su se skoro isključivo u snagu uvjerljivosti dijalektike. Aristotelova učenja važila su za vrhunac znanja kojeg se nije moglo nadmašiti. Ti su crkveni ljudi koristili aristotelisku logiku da bi kod svake teme doslovno cijepali dlaku. Kada bi postavili neku neoborivu tezu, ona je važila kao apsolutna istina. Posljedica je bila da su se uvijek iznova ponavljala ista logička zaključivanja o istoj temi. Fizikalne pojave se tako nikada nisu podvrgavale nekom materijalnom ispitivanju.

Doba prirodnih znanosti značilo je kraj apsolutnom povjerenju u razum kao mjerilo istine. Prema općem mišljenju, moderno doba prirodnih znanosti započinje s objavom radova Sir Francisa Bacona. On je objašnjavao da nije dovoljno oslanjati se samo na deduktivnu metodu mišljenja, znači započeti širokim teorijskim konceptom, i potom tragati za činjeničnim primjerima koji će to podupirati. Bacon je rekao: „Teorije i mišljenja, i općenita gledišta, ukoliko nastaju iz ukočenog i zatvorenog duha, trebalo bi potpuno napustiti i jednostavno i iskreno iznova započeti razumijevanje pojedinačnih stvari...”

Te pojedinosti koje Bacon spominje u vezi svoje induktivne metode, znače sve ono što svaki pojedinac može opažati, provjeriti, izvagati i analizirati u stvarima. Studirajući te pojedinosti čovjek onda dospijeva do uzroka fenomena i uči nešto o zakonima kroz koje se oni naizgled redovito manifestiraju.

Empirijske metode prirodnih znanosti našeg tehnološkog vremena zasnivaju se općenito na Baconovoj filozofiji. Ona je izgleda zauvijek uklonila povjerenje u tradiciju, u racionalne koncepte, proizvode razuma, kao što je uklonila uvjerenja i stavove čija je osnova samo logika. Na prvi pogled to izgleda atavistički, tj. kao korak unazad ka oslanjanju na osjetila – praksa koju su, kao što je rečeno, filozofi ranijih stoljeća sasvim izričito odbacivali.

Filozofija prirodne znanosti – ako želimo koristiti taj pojam – govori da važi ono što nam naša osjetila potvrđuju kao stvarnost. To moramo smatrati istinom tako dugo dok ga sama osjetila ponovo ne opovrgnu. Mi živimo, drugim riječima, u jednom materijalnom svijetu, svijetu koji nam se *prikazuje* kroz naše osjetilne utiske, koji opet u nama izazivaju osjećanja. Ako hoćemo osigurati naše preživljavanje, moramo reagirati na ta osjećanja i iskustva. Ako bismo sve što opažamo odbijali kao nestvarno, ne bismo mogli preživjeti u našem okruženju. Ali te objave prirodnih znanosti, koje počivaju na našim osjetilima, još uvijek nisu garancija da se radi o pravoj suštini fenomena. Naše doživljavanje stvarnosti je samo *relativno*. Iskustva nam služe, ali ne možemo biti sigurni da je interpretacija našeg opažanja – tog što vidimo, čujemo, osjećamo itd. – vjerni odraz stvarnosti.

Prava, klasična *metafizika* obuhvaća tri temeljna predmeta istraživanja koja se propituju razumom. To

su *ontologija*, učenje o suštini Bitka ili stvarnosti, *epistemologija*, učenje o znanju, kao i *psihologija* u najširem značenju. U posljednjoj kategoriji metafizika se bavi društvenim problemima, moralom i etikom, temama nematerijalne prirode. Mnogi logički zaključci na ovom području još uvijek važe i danas. Dakle, kada današnja akademska psihologija još jednom uzme istraživati klasične metafizičke teme, onda mnoge teme iz prošlosti ostaju važeće i neoborive. I na području epistemologije ili teorije spoznaje preuzeti su mnogi tradicionalni koncepti metafizike jer se nisu dali opovrgnuti. Začuđujuće je kakav su *uvid* posjedovali neki od tih ranih metafizičara.

Metafizika je, međutim, *deduktivna* metoda. Ona se sastoji u tome da se razumom dođe do neke opće spoznaje ili teze. Njezine teorije i hipoteze iz prirodosnastvenog pogleda moraju ostati nedokazane, kako god mogle biti uvjerljive. Stoga mnogi mladi znanstvenici naših dana, ponosni nositelji svojih doktorskih titula, gledaju na metafiziku kao na neku duhovnu gimnastiku. Ali u potrazi za znanjem mora postojati neki *početak* i kad je to znanje samo relativno i kad ga kasnije generacije prepoznaju kao pogrešno. Za čim se zapravo traga? Čemu je potrebno objašnjenje? – Prirodna znanost započinje svoju istraživačku i eksperimentalnu praksu s pojedinačnim fenomenima i tako slijedi svoju induktivnu, empirijsku metodu. Ipak, mora postojati neki motiv u vezi vrste znanja za kojim se teži. Želi li se stvarno shvatiti djelovanje nekog fenomena?

Želi li se zaista opovrgnuti neka predaja, neka teorija ili neko nedokazano vjerovanje?

Ovdje, kod motiva ili svrhe, može se reći poticaja, *metafizika* još uvijek ima veliku ulogu. Na primjer, astronomi i astrofizičari su u potrazi za teorijom o nastanku svemira – ako uopće postoji neki početak! Pitanje je li kozmos imao neki početak i tko mu je dao život je jedna *metafizička apstrakcija*. To je stvar čiste dedukcije.

Takva razmišljanja ne vode do ničega drugoga nego do jednog zadovoljavajućeg racionalnog zaključka. Taj zaključak može biti pogrešan i kasnije ga se možda može znanstveno lako oboriti. Njegova je velika vrijednost ipak u tome što on znanosti može pokazati put kojim ona treba krenuti. On podstiče fantaziju i daje čovjeku istraživački poriv bez kojeg znanosti ne bi bilo.

Danas postoje, kako mi gledamo na stvari, dvije vrste znanstvenika. Jedan tip posvećuje se svim svojim talentima i sposobnostima primjeni poznatih prirodnih zakona kako bi služio praktičnim ciljevima. Drugi tip znanstvenika izjasnio se za teorijsku znanost, za bazično istraživanje ili „čistu znanost“. On se uglavnom zanima za zakone, uzroke i djelovanja koji stoje iza pojava, bez obzira na to kako će se oni kasnije jednom moći primjenjivati.

Kod ove zadnje grupe prirodnih znanstvenika i dalje živi *duh metafizike*. Alberta Einsteina moglo bi se nazvati jednim takvim metafizičkim znanstvenikom, iako se

on odlučno opirao onim metafizičarima koji su se začahurili u svom malom, osobnom razmišljanju i koji se nikada nisu usudili priopćiti svoje ideje javnosti.

Potraga za znanjem i njegovo stjecanje gube svoju draž ako se metafizičkoj apstrakciji oduzme nježno područje izražavanja. Metafizika znači poticaj za mnoga dinamična znanstvena razmišljanja i istraživanja u naše vrijeme.

XXII

KAKO SE POSTAVITI PREMA SMRTI?

KAKO SE POSTAVITI PREMA SMRTI?

Oko fenomena smrti ima jednako mnogo činjenica, mitova i praznovjernih predodžbi kao i oko fenomena života. Svakome je doduše očito da sa smrću prestaju životne funkcije, ali čovjek hoće postojati i u drugom životu, makar s različitim modifikacijama svoje smrtne egzistencije.

Postoje dva glavna uzroka zašto se sa smrću povezuje nastavak života u zagrobnom svijetu. Prvo, postoje određeni atributi ili osobine života koje primitivni čovjek nije mogao razumjeti. On je shvatio da dah i život nastupaju zajedno. Dah je, drugim riječima, nešto prirodno za čovjeka i životinju. Nastupanjem smrti, prestaje i disanje.

Nestaje li zauvijek to nešto što napušta čovjeka? Da li je to uništeno na kraju tjelesnog života? Čovjek iz ranih vremena izjednačavao je dah sa zrakom ili s vjetrom koji izgleda kao moćna snaga. U oluji vjetar čupa drveće s korijenjem, savija grane i udara more i velike vodene površine svom snagom. Stoga je biće

zraka smatrano jakim, moćnim i izrazito djelatnim. Kad je nešto živo umiralo, tada je umirala samo njegova posuda, njegovo tijelo. Vjerovalo se da se ta kvaliteta koja daruje život – zrak – sjedinjavala sa svojim okružujućim izvorom iz kojeg je jednom potekla.

Međutim, iako je zrak sveprisutan i izgleda postoji svuda, čovjek se nije htio zadovoljiti time da svoju individualnost napušta u vjetru. Stoga je vjerovao da dah ili pneuma, kako su ga Grci nazivali, zadržava odlike koje je nekada posjedovao dok je još boravio u tijelu čovjeka. Dah nije imao za njih nikakvo tjelesno postojanje, već jedno pari slično, eterično, dakle bio je kao neka sjenovita stvarnost.

Daljnji važni uzrok vjerovanju u život nakon smrti je u prvom redu biološke i psihološke prirode. To je naš urođeni poriv za životom, za *Bitkom*. Svaka pojedinačna stanica ljudskog organizma posjeduje taj poriv za preživljavanjem, za nastavkom postojanja svog bića i svoje funkcije. Kolektivno gledano, čovjek hoće živjeti ako funkcionira kao normalan čovjek. On se boji stanja koji za njega znači kraj njegovog „Ja“. Većini ljudi je čak nezamislivo da duh može sasvim prestati egzistirati, sa svim svojim zagonetnim pojavama i cijelim horizontom iskustava. Oni vjeruju da su neshvatljivi elementi njegovog postojanja, kao što su svijest i samosvijest, upravo onaj medij uz čiju pomoć oni nastavljaju svoje postojanje. Oblici izražavanja toga medija razlikuju se u svakom slučaju već prema ljudskom iskustvu i sposobnosti predočavanja.

Život nakon smrti očekivano se definira pojmovima koji su sukladni kvalitetama i uvjetima zemaljskog života. Čovjeku je iznimno teško zamisliti bestjelesni duh, tj. svijest o Bitku, koji nema niti materijalni oblik niti supstanciju. Kada čovjek misli na samog sebe, u pravilu se ne radi o čistoj samosvjesnosti; on ne misli isključivo na *ja sam*, već uvijek zamišlja taj svoj „*ja sam*“ kao njemu poznatog običnog smrtnika. On misli o svojoj individualnosti i osobnosti sa svim njihovim objektivnim iskustvima i navikama.

Čovjek ne pripisuje nakon smrti sve materijalne atribute i značajke samo svom Bitku već ih on prenosi i na svoju sliku o Bogu. Grčki filozof Ksenofan (570. – 475. pr. Kr.) slikovito ukazuje na tu ljudsku slabost:

„Etiopljani kažu da njihovi bogovi imaju široke nosove i tamnu kožu, a Tračani vjeruju da su njihovi plavih očiju i crvene kose. ... Kad bi volovi i konji imali ruke i mogli njima slikati, te stvarati umjetnička djela kao što to čine ljudi, onda bi konji slikali figure svojih bogova kao konje, a volovi svoje kao volove; tijela svojih bogova oblikovali bi prema modelu svoga vlastitoga.“

Tko dakle vjeruje u život nakon smrti, ne vjeruje doduše da će živjeti dalje u onom tijelu koje je posjedovao na Zemlji, ali ipak je njegovo zagrobno obličje na neki način preslika onoga zemaljskog. Drugim riječima, to obličje sličí njegovom tjelesnom biću, iako mu je supstancija potpuno drukčija.

Mnogi ortodoksni vjernici boje se da neće postići normu za sretan život nakon smrti. Milijuni ljudi suočeni sa smrću zapadaju pri toj pomisli u strah i užas. Tko mora vjerovati u „nebo i pakao“, njemu pomaže samo jedno: on se mora pridržavati zapovijedi i zabrana svoje religije koje mu garantiraju nebeski život. Psihološki, to mu donosi olakšanje; on osjeća da je poslušao, savjest mu je čista. Vjernik ima osjećaj da je načinom života izuzet od kažnjavanja u zagrobnom životu.

U tom smislu nebo i pakao stvarno egzistiraju u ljudskoj svijesti. Mi možemo svojim strahovima i osnovanim ili neosnovanim osjećajima krivice stvoriti „pakao na Zemlji“. Ali, s druge strane možemo isto tako živjeti s osjećajem pravičnosti jer smo slijedili neki katalog propisa o ponašanju. Time ovdje i sada proizvodimo euforiju, osjećaj da smo dobri, koji nas nagrađuje duhovnim „neбом na Zemlji“.

Druga vrsta straha od smrti može nastati zbog toga jer se čovjek boji da nije ispunio svoje obveze prema svojim najbližima. Je li čovjek dovoljno zbrinuo svoju obitelj, ili joj samo ostavlja siromaštvo? S takvim stavom prema smrti nastaje jedno duhovno mučenje samoga sebe. Isti osjećaj krivice može se pojaviti ako čovjek vjeruje da je cijeli svoj život izbjegavao neku moralnu obvezu. Kada dođe smrt, vrlo je izgledno da se pojavi osjećaj kako se više nema vremena ispraviti greške, i duhovna bol se još pojača.

Ova se autocenzura može prebroditi putem samo-pročišćenja. To znači da čovjek pokušava ispunjavati

svoje obveze onako kako najbolje zna i može, osobito onda kada su drugi time direktno pogođeni. I ako spomenute obveze u trenutku smrti ili tranzicije još nisu ispunjene, svejedno se neće pojaviti strah ni očajanje ako je čovjek učinio najviše što je mogao, kako najbolje zna i kako mu savjest nalaže.

Vjervanje u ponovno rođenje ili reinkarnacija sastavni je dio mnogih religija u cijelom svijetu i ima milijune pristaša. I ono pojačava urođenu želju čovjeka za vječnim životom. Učenje o reinkarnaciji ipak nadilazi vjervanje u besmrtnost u nekom drugom obliku postojanja. Ono obećava svojim pristašama ponovno *rođenje na Zemlji*. Mnogim ljudima ova misao daje više utjehe nego vječni život u nekom eteričnom carstvu. To je osobnija forma nastavka života. Nakon nekog perioda bestjelesne egzistencije, čovjeku se poklanja ponovno tjelesno i smrću ograničeno postojanje.

Što se tiče svoje vjerodostojnosti, učenje o reinkarnaciji ima jednaku snagu uvjerljivosti kao i svako drugo učenje o vječnom životu nakon smrti. Mnogi citiraju i tumače Bibliju kao dokaz da će čovjek nakon smrti živjeti u nekoj vrsti raja. Drugi autoriteti na području tumačenja Biblije donose međutim suprotnu tvrdnju da Biblija ne sadrži isključivo izjave koje bi se odnosile na vječni život na nebu. Pristalice učenja o reinkarnaciji mogu za svoje vjervanje kao dokaz uzeti ne samo Bibliju, nego još postoje mnogi stari sveti spisi koji milijunima ljudi objavljuju reinkarnaciju kao temeljnu doktrinu.

Riječ *tranzicija* ili prijelaz, kako ju koriste pripadnici Reda Ruže i Križa, objašnjava da smrt ne znači prestanak ljudskog Bitka već više promjenu u jednu drugu, transcendentnu egzistenciju. Oni načelno promatraju smrt tako kao da se iz jedne odaje ulazi u neku drugu. Ali također kažu da se ta promjena ne odvija samo s obzirom na vrijeme i prostor, nego i u smislu samosvjesnosti, tj. u spoznaji života koji će se voditi. Pripadnici Reda Ruže i Križa uvjereni su u to da se ta vrsta svijesti, ako takvo što u zagrobnom svijetu postoji, jako razlikuje od one svijesti koja je poznata jednom smrtniku. Ona je skoro neobjašnjiva. Riječima se ne može opisati to stanje onoga svijeta za koje nema zemaljske usporedbe. Bitak, tako se kaže, egzistira dalje, ali je suštinski ono o čemu smrtni čovjek ne može načiniti nikakvu sliku niti predodžbu.

To ne mora značiti da Bitak gubi svoj identitet, da potpuno uranja u neku univerzalnu sferu – nazovimo to Kozmičko. On prije stječe novi osjećaj *jedinstva* s cjelokupnom stvarnošću. Ovo je doživljaj koji se kod smrtnog čovjeka u najboljem slučaju dešava ponekad, samo na kratko, a i to samo kod nekolicine ljudi. Unatoč tom stanju jedinstva, pripadnici Reda Ruže i Križa vjeruju da čovjek zadržava svoju individualnost. Jednostavan primjer za to mogli bi biti valovi na površini jezera. Njih se ne može odvojiti od vode kojoj pripadaju i o kojoj ovise, a ipak oni posjeduju vlastiti identitet. Oni egzistiraju kao pojedinačna pojava. Svaki se val donekle razlikuje od svakog drugog, a ipak nije dan nije odvojen od njihove zajedničke supstance.

Na nesreću, postoje pogrešna mišljenja o konceptu Reda Ruže i Križa o tranziciji i njenom odnosu s čovjekovim osjećajima. Kada čovjek žaluje zbog smrti neke drage osobe, mnogi kažu: „Ne trebaš tugovati nego se veseliti jer je on ili ona otišao u više carstvo.“ – Ali ono osjećajno biće čovjeka je isto tako važan dio njegove cjeline kao što je to njegov intelekt pomoću kojega on stvara doktrine i filozofije. I fizičko druženje, intimnost smrtnih bića, jeste jedna stvarnost koja sa smrću nestaje. Kasnije se ona može zamijeniti višim osjećajem. Ipak, sasvim je prirodno da se makar neko vrijeme osjeća veliki gubitak kada je prerezana neka uska, tjelesna veza.

Kada na primjer neka draga osoba mora ići na dugo putovanje ili boraviti na nekom drugom mjestu dugo vremena, onda su svi, koji su s njom bliski, tužni. To je sasvim prirodno, iako se zna da će voljena osoba ostati živa i, konačno, da će se jednom vratiti. Zašto se onda ne bi smjelo tugovati kad umre neki dragi čovjek? Kasnije će jednom doći do sjedinjenja svijesti onih živućih sa sviješću voljenih ljudi koji su prošli tranziciju. Slika preminulog čuva se u srcu i mislima onoga koji je ostao. S vremenom to umanjuje traumu gubitka tjelesne blizine.

Kakav stav, dakle, trebamo zauzeti prema tranziciji? U tom smislu ne postoji nikakav intelektualni ili emocionalni recept koji bi svima pomagao. Svaki Bitak najviše će privući ona predodžba koja nađe rezonancu u dubinama njegovog mišljenja i njegovih osjećaja i koja će ga najviše zadovoljiti. Neke koncepcije o smrti i životu nakon smrti čini se da vrijeđaju

razum i inteligenciju nekih ljudi. One izgledaju iracionalne, nelogične i zbrkane. Neki drugi pogledi mogu šokirati, njima kao da nedostaje spiritualna esencija. Svatko izabire ona iskustva, priče i izvještaje koji se najviše približavaju njegovim gledištima. Što više pojedinac tako čini, to je veći jaz između onoga što on sam vjeruje i onoga što vjeruju drugi.

Ako svatko od nas, da bi mogao biti sretan, treba stvoriti svoju osobnu životnu filozofiju u najboljoj harmoniji s prirodom, onda to jednako važi za poglede o smrti koji bi trebali korespondirati s jednim iznutra nastajućim osjećanjem mira. Strah od smrti je prirodan jer svi imamo nagon za održanjem života. Ali pogrešno je bojati se njenih *konzekvenci*. Mnogi se ljudi više boje onoga s čime će se susresti nakon smrti nego što se boje samog kraja života.

Što je to strah od smrti? Je li to gubitak voljenih, obitelji, prijatelja, posjeda i slave; ili je to strah od onoga nepoznatoga koje je prepuno veličanih nesigurnosti religije i filozofije? – Samo živi mogu tugovati jer u smrti nema ničega zbog čega bi trebalo biti tužan.

Validivar
Ralph M. Lewis

XXIII

REINKARNACIJA.
ČINJENICA ILI UMIŠLJANJE?

REINKARNACIJA ČINJENICA ILI UMIŠLJANJE?

Milijuni ljudi u svijetu privrženi su vjerovanju u reinkarnaciju. Ovaj koncept sa svojim varijantama možda je jedna od najrasprostranjenijih vjerskih doktrina. Ona je, bez sumnje, jednako stara kao i vjerovanje u besmrtnost. Neke vjerske zajednice omalovažavaju reinkarnaciju jer se ona ne uklapa u njihovu egzegetsku interpretaciju vlastitih svetih tekstova ili ona doživljava osude njihovih teologa.

A ipak doktrina o reinkarnaciji sadrži postavke jednake uvjerljivosti koju imaju i druga vjerovanja u život nakon smrti. Većina vjerskih doktrina zasnovana je na *vjeri* i osobnom iskustvu. Te doktrine nisu u istoj kategoriji s empirijskim zakonima znanosti koji se mogu demonstrirati. Iz toga slijedi da dvije doktrine mogu iskazivati jednako pravo na ljudsko vjerovanje ako svaku od njih valja prihvatiti na osnovu vjere, a ne objektivnih dokaza.

Ideja o nastavku života nakon smrti zaokupljala je imaginaciju čovjeka od najranijih pisanih tragova. Bio je to dominirajući misterij života koji je okupirao njegovu misao. Instinktivni impuls za preživljavanjem prouzročio je u njemu i strah od smrti i nadu u besmrtnost.

Rani koncept dualnosti čovjeka – povezivanje zraka i daha s neopipljivim duhom – navodio je na pomisao da jedan element čovjeka preživljava očigledno raspadanje tijela. Ali gdje je i kako taj bestjelesni, nevidljivi dio dualnog čovjeka trebao preživjeti jer je oživljavajuća snaga povezana s dahom napustila tijelo sa smrću?

Ipak, nije bilo dokaza da je taj element bio uništen. Primitivnom mozgu bilo je jednostavno vjerovati da je, možda, taj sastavni dio lebdio kao ptica na nevidljivim krilima do drugog carstva, visoko iznad oblaka. Ili se možda spustio dolje, u donji svijet, kao što je izgledalo da Sunce svaki dan zalazi na zapadu. I zaista, najstariji prikazi duše, kao što je egipatski BA, bili su uklesani u obliku ptice.

Što je činilo taj drugi život nakon smrti? Kako su zamišljana ta iskustva života nakon smrti, to se razlikovalo u ovisnosti o kulturama raznih civilizacija. Neke su pristalice zamišljale taj sljedeći život kao pravi raj, onako kako to čine neki pobožni vjernici danas. Čovjekov dolazak u taj raj trebao je, naravno, biti određen time je li on na Zemlji uvažavao određeni moralni kodeks, i takva su uvjerenja obično smatrala potrebnim da se duši prvo sudi za njezino ponašanje na Zemlji.

Raj je obično bio mjesto najfinijeg uživanja, sličnog onome na Zemlji, ali većeg intenziteta i s moralnim ograničenjima određene vjerske zajednice. Iscrpljujući i sirotinjski rad i patnja zemaljskog života nisu bili uključeni u ovaj raj na drugom svijetu. I obratno, grijehnik je bio progнан u područje gdje su ga trebale snaći sve muke koje je ljudski mozak mogao zamisliti.

U *Kur'anu* je pobožnom muslimanu bio obećan život nakon smrti u jednom svijetu gdje će se moći odmarati na svilenom ležaju, okružen prelijepim djevojkama, očiju kao „skriveni biseri“. Iako su muslimanu u njegovom životu smrtnika bila zabranjena stimulirajuća pića, u tom onostranom životu on bi mogao piti vino koje mu ne bi donosilo glavobolju niti rastresene misli.

Uz zamisao o nastavku života nakon smrti išlo je i vjerovanje u ponovno rođenje na Zemlji u nekom obliku. Kako se pojavilo takvo shvaćanje među primitivnim ljudima, o tome čak i antropolozi, etnolozi i filozofi mogu samo nagađati. U biljnom svijetu postoji obilje naznaka o uskrснуću ili ponovnom rođenju. Neke vrste kao da venu i odumiru da bi oživjele ili se reproducirale ponovo u kasnijem periodu.

Proljetni ekvinocij je u sjevernoj hemisferi vrijeme kada biljni svijet oživljava nakon zimske opustošenosti i iscrpljenosti prirode. Možda se i čovjek ponovo rađa da bi opet živio među smrtnicima u nekom drugom obliku. Barem se čini da priroda ukazuje na to.

Psihološki gledano, želja da se ponovo živi među članovima obitelji i prijateljima, i nastavi onaj obiteljski način života koji se uživao prije, bila bi sigurno jednako privlačna kao i obećanje života na drugom svijetu, koji se nikada nije osobno iskusio. Letimičan pregled povijesti te teme otkriva da je vjerovanje u ponovno utjelovljenje na Zemlji bilo stoljećima prihvaćano od milijuna ljudi.

Danas su riječi *reinkarnacija*, *transmigracija* i *metamorfoza* općenito i neopravdano međusobno zamjenjive. U stvarnosti postoji prilično jasna razlika u njihovom značenju. Učenje o transmigraciji pretpostavlja mogućnost da duša čovjeka nakon smrti ulazi u neku biljku, pticu, gmaza ili bika; zapravo u bilo što živo.

Ipak, kad god je transmigracija vjersko učenje, ona pretpostavlja vladavinu određenih, nadnaravnih zakona, gdje biće s inkarniranom dušom ovisi o svom osobnom razvoju, a iskustva koja treba steći ovise o obliku u kojem je ta duša smještena ili kaznama kojima je izložena. Obično se transmigracija duše u neku životinju prihvaćala kao čin regresije.

Primitivni ljudi su bili zainteresirani promatrači života i ponašanja životinja zbog bliskosti s njihovim vlastitim životima. Oni su pretpostavljali određenu sličnost između životinjskih karakteristika i ljudskog ponašanja. Kod primitivnog načina mišljenja je tako, preko zakona sličnosti, postojala stvarna povezanost s ljudskom osobnošću. Shodno tome, tim ljudima nije bilo teško

zamišljati da je određena vrsta živih bića posjedovala ljudsku dušu, koja je nakon smrti ulazila u njih.

Egipćani su imali tri ideje koje su se odnosile na čovjekovu osobnost nakon smrti. Jedna je bila o mističnoj uniji s Bogom; druga o transmigraciji u tijelo životinje; treća o metamorfozi ili hotimičnom ulasku duše u neki drugi oblik. Prema zamisli o mističnoj uniji, duša se vraćala kako bi se sjedinila s Bogom. Ona je postajala *jedno* s Božanskom Esencijom.

U toj ideji nailazimo na izražavanje najuzvišenije forme mističnog panteizma u tim davnim vremenima, onako kako danas dominira u mnogim ezoterijskim učenjima. U poznatoj „*Knjizi mrtvih*“, zbirci religijskih tekstova i opisa života nakon smrti, nalazimo izjave kao što su „Ja sam Ra“ ili „Ja sam Thot“. Postojalo je vjerovanje da je, kad se duša sjedinjavala s Bogom, to bila potpuna apoteoza, jedno prožimanje duše s uzvišenom snagom jednakom onoj Božjoj.

Neki egiptolozi nisu sigurni u kojoj su mjeri Egipćani vjerovali u transmigraciju ili prelaženje duše u životinju. Natpisi na nekim grobnicama čini se da upućuju na transmigraciju. Razni prizori pokazuju Egipćane kako tjeraju svinje pred nekog od bogova za izricanje suda nad njima, kao da su te životinje posjedovale racionalnu dušu.

S druge strane, postoje primjeri *metamorfoze* – vjerovanja da se ljudi pokušavaju transformirati u druge

žive oblike. Postoje također naznake da su Egipćani vjerovali kako se neoživljeni objekti mogu transformirati u žive, kao što je metamorfoza nekog voštanog predmeta u nekog krokodila.

Knjiga mrtvih sadrži nekoliko poglavlja s magijskim formulama koje preminulome daju snagu da se transformira u što god on poželi – u jastreba, u nekog boga, neki cvijet ili nekog gmaza. „Ja sam lastavica; ja sam lastavica. Ja sam bijela ptica, kćer boga Ra.“

Budući da je egipatska civilizacija pokrivala period od nekoliko tisuća godina, njezina je kultura napredovala i nazadovala u različitim vremenima. Dominirajući religijski koncepti u tako dugačkom periodu civilizacije bili su kako primitivni tako i primjereni naprednoj apstrakciji. Kao još i danas u mnogim zemljama, gruba politeistička vjerovanja i animizam bili su prisutni u isto vrijeme kad i prosvijećena mistična i filozofska uvjerenja.

Budizam, teoretski, ne poučava niti o postojanju reinkarnacije niti, ustvari, o duši čovjeka. On se, ipak, poziva na „tijek života“. Budistička doktrina dopušta kontinuirano ponovno rođenje. Ovo „okretanje kotača“ ili ponovno rođenje ovisi o djelima čovjeka na Zemlji. Ponovno rođenje, u usko budističkom tumačenju ove riječi, je zapravo čin odmazde, kazne, jer se nije postiglo određeno stanje svijesti i moralnih vrijednosti.

Ponovno rođenje je kazneni čin *karme* kao posljedice određenih djela čovjeka. Tako, zapravo, budizam prihvaća doktrinu o reinkarnaciji. Budizam u nekim svojim djelima spominje kako se neke osobe sjećaju svojih ranijih života. Budha, kako se navodi, je rekao da je to prisjećanje jedno od natprirodnih postignuća budističke svetosti.

Stari Kelti nesumnjivo su vjerovali u reinkarnaciju, ali ne i u transmigraciju, u pravom značenju te riječi. Oni su mislili da je duša nakon smrti čekala na svoju reinkarnaciju. Duša je u tom periodu nastavljala živjeti, ali na sasvim drukčiji način od onoga na Zemlji. Nakon takvog perioda čekanja i pročišćenja, duša je prelazila u neko drugo tijelo. Druidi su tako čvrsto vjerovali u reinkarnaciju u ljudskom obliku da su njihovi običaji pokapanja zahtijevali da se spale i s pokojnikom sahrane stvari koje bi mogle biti korištene u novom životu.

Postoji judaistički oblik ezoterijske mistike gdje se mogu naći zapisi koji zasigurno upućuju na vezu s reinkarnacijom. Vjeruje se da su te ideje sinkretičke, znači posuđene iz ranih učenja Egipta i Indije. Čini se da se ova mistika zasniva na sljedećim apstrakcijama: „Bog je Stvoritelj svega; stoga su duše njegova kreacija. Ali, nastavlja li Bog čin Stvaranja? Stvara li on duše u trenutku kada se ljudi rađaju?

Ovaj misaoni sustav sadrži u sebi tvrdnju da Bog ne stvara nove duše. On je završio Stvaranje na kraju

šestog dana. Implicira se da se duše umrlih, nakon izvjesnog boravka u raj, vraćaju ponovo u donji svijet. Međutim, prema ovom misaonom sustavu izgledalo bi da dodatno postoji neko prebivalište *nerodenih duša*. Bog je stvorio više duša nego što je u početku bilo ljudi. Taj raj u koji duše idu nakon smrti je jedan svijet u kojem se ostvaruje slava Božja. Tu one borave s onim dušama koje su stvorene ali još nisu rođene. Također je rečeno da „Mojsije, uspinjući se na Nebo, vidje duše velikih i pobožnih i onih koji su živjeli na Zemlji... i onih koji će tek kasnije živjeti.“

Slavni grčki povjesničar Herodot kaže da su Grci (npr. Pitagora) svoje ideje o reinkarnaciji i transmigraciji dobili od Egipćana. Grčka orfička škola je smatrala da je duša zarobljena u tijelu kao u nekoj tamnici. Ona se nastavlja vraćati u zemaljski zatvor sve dok konačno ne postigne kvalitetu savršenstva. U svojim *Dijalogima* Platon se osvrće na ovo mišljenje.

U mitu o Persefoni, kćeri Demetrinoj, govori se da je ona vraćala na Zemlju duše iz podzemnog svijeta u devetoj godini nakon njihovog pročišćenja. Nakon tri takve inkarnacije na Zemlji, te su duše nastavljale svoje besmrtno postojanje „na otoku blagoslovljenih“. Kaže se da je jedna pročišćena duša izrekla, „napustih u letu kotač žali i muke; i kročih žustro u željeni prostor“. Ovaj kotač se odnosi na mistični kotač sreće. Njegovo okretanje simbolizira ciklus uzastopnih života, njegovo zaustavljanje znači kraj inkarnacija.

Heraklid Pontikus kaže kako je Pitagori bilo dopušteno sjetiti se svojih prethodnih inkarnacija. Navodi se da je on to mogao dokazati prilikom svoje posjete Heraeumu kod Argolisa. Tamo je Pitagora kao svoj prepoznao štit koji je pripadao izvjesnom Euphorbusu prije nego što je vidio što je na njemu urezano. Pitagora je objasnio da je on bio Euphorbus, koji je ubijen pred zidinama Troje.

Također se navodi u starim spisima da je Pitagora očito vjerovao u transmigraciju. Jednom se sažalio nad nekim psom kojeg su tukli, povikavši: „Ne tuci ga više; jer njegova duša je duša moga prijatelja, što sam shvatio čim sam ga čuo.“ Pitagora je također objasnio da se esencija duše svojom suštinom nalazi u životinjama, ali kako je njihova sposobnost shvaćanja nedovoljna, aktivnost duše je ograničena.

Platon je ustvrdio da se oni koji se ne uspiju osloboditi tereta materijalnih stvari, ne mogu uzdići do čistih elemenata. Njih se odvlači u donji svijet gdje žive kao sablasti. Kasnije su njihove duše opet zarobljene u nekom obliku, te izrazito osjetilno biće transmigrira u niže životinje kao što su vukovi, šakali itd. Oni koji žive bez filozofskih vrlina, ali pošteno, postaju pčele ili čak ljudi u svom narednom životu. Samo oni koji se posvete filozofiji i nekom uzvišenom cilju – što se kod ljudi smatra božanskim – potpuno su izuzeti od daljnjih inkarnacija.

Strogi kršćani najčešće zaziru od vjerovanja u reinkarnaciju ili zbog svog nepoznavanja te teme ili zbog vjerskih, dogmatskih predrasuda. Oni to hotimično

ili ne izjednačuju s transmigracijom i metamorfozom. Ipak postoje brojna mjesta u Bibliji koja se mogu jedino ispravno shvatiti što se tiče reinkarnacije duše. Takvih citata ima previše da bi se ovdje uzeli u obzir; međutim, u svojoj izvrsnoj knjizi *Prebivališta duše*, Ogled o reinkarnaciji, dr. H. Spencer Lewis naveo je mnoge od njih.

Mnogim inteligentnim osobama učenje o reinkarnaciji izgleda više u skladu s onim što oni podrazumijevaju pod *božjom pravdom*. Za njih ponovno rođenje pruža čovjeku mogućnost ispravno okajati svoje pogreške – ili grijeha, ako se tako mogu nazvati. Za one koji tako misle reinkarnacija je milostiv princip koji dopušta čovjeku više od samo jednog kratkog perioda smrtnog života u kojem treba naučiti kako postići harmoniju s kozmičkim i božanskim zakonima. Tvrdi se da ako su duhovne istine dublje i snažnije od znanja smrtnog čovjeka, duše bi trebale imati na raspolaganju duži period za učenje od onoga koje im omogućuje um smrtnika.

Vjerovanje u reinkarnaciju ne može, naravno, umanjiti značaj razvijanja moralnih osjećaja ili uvažavanja duhovnih vrijednosti; niti može oslabiti mistično sjedinjenje čovjeka s bilo čim što on smatra da je prvi i vječni uzrok. Prigovori da se to ne može dokazati – tako često upućeni učenju o reinkarnaciji – jednako bi tako mogli dolaziti od zavedenih osoba prema vjerovanju da duše vječno borave u nekom raju ili nebeskom prostoru. Postoje tradicionalni autoriteti i oni iz svećenstva koji su uvijek „za“ ili „protiv“ svakog od različitih *ljudskih koncepata* o besmrtnosti duše.

XXIV

U ČEMU SE SASTOJI NAPREDAK?

U ČEMU SE SASTOJI NAPREDAK?

Obično određujemo napredak čovječanstva uspoređujući njegova postignuća u različitim periodima povijesti. Filozofski gledano, međutim, priroda napretka je mnogo šira; uzmimo samo za primjer usporedbu predmeta iz starih vremena s modernim proizvodima. Čovjek treba znati razumjeti ono što čini napredak. Sama zamjena riječi „napredak“ drugim riječima kao što su: „napredovanje“, „kretanje naprijed“ i „razvitak“ nije dovoljno kao objašnjenje. Ovo se temi treba pristupiti sa semantičke točke gledišta. Drugim riječima rečeno: Što je bio uzrok ideje o napretku? Koje se ljudsko iskustvo iz prošlosti ili sadašnjosti odnosi na riječ „napredak“? Kojoj kategoriji mora pripadati ljudska misao ili djelovanje da bi bili nazvani napretkom?

Kako bi započeli analizu napretka, predložimo najprije neku jednostavnu definiciju. Reći ćemo da je napredak *postizanje željenog ishoda*. Tako bi svako kretanje u mislima ili djelovanju od neke postojeće stvari ili okolnosti do one koja se smatra poboljšanjem, bilo u

skladu s ovom definicijom. Definicija koju smo predložili odnosi se na neki „željeni ishod“. Pretpostavimo da netko ima knjigu čije se korice lako prljaju, te on želi popraviti tu situaciju. S vremenom on uspijeva smisliti plastificirane korice koje se pokazu zadovoljavajućima. To bi, onda, bio napredak.

Drugi primjer: okrugle boce nepotrebno zauzimaju dragocjen prostor u hladnjaku, stoga je poželjno neko rješenje. Konstruiraju se četvrtaste boce i to poboljšanje zadovoljava želju za rješenjem. Ovo je primjer postizanja željenog ishoda, onoga što se pretpostavlja da čini napredak.

Naime, možemo primijetiti da u postizanju željenog ishoda uvijek preteže ono drugo stanje. Naše se djelovanje skoro uvijek čini jednosmjernim, odnosno smatra se usmjerenim *relativno nabolje*. To je kretanje od onoga što se shvaća lošijom odnosno *manjom* kvalitetom ili stanjem ka onoj boljoj odnosno većoj. Za kretanje iz zatečenog stanja u neko lošije nikada se ne kaže da je napredak zbog jednog čimbenika, naime *želje*. Drukčije rečeno, čovjek nikada ne želi pad kvalitete, regresiju svog trenutnog stanja. Nitko ne teži ishodu s manjom kvalitetom. Shodno tome, ako se možda iskusi stanje koje se smatra manje vrijednim, onda tu nije riječ o napretku jer to stanje nije željeno.

Napredak mora uvijek prvo biti pojedinačno postignuće prije nego postane postignuće kolektiva ili grupe. Pojedinaac mora donijeti osobnu odluku o tome

u kojem će smjeru poduzeti kretanje u mislima i djelovanju. Je li to kretanje relativno na gore ili na dolje? Za pojedinca nema napretka ukoliko to ne znači neki osmišljeni, superiorniji ishod koji ovaj želi ostvariti.

Uspoređujući dalje, pretpostavimo da netko vjeruje u slobodno individualno poduzetništvo. Njegova je filozofija da se život mora voditi prvenstveno vlastitom inicijativom. Toga pojedinca, međutim, zadesi život nošen valom socijalističke državne politike. Država jamči njegovu i dobrobit drugih ljudi ne vodeći računa o osobnim sposobnostima i zalaganjima pojedinca. Bez obzira kakve promjene država napravila za boljitak tog pojedinca, on sam zapravo ne ostvaruje nikakav *osobni napredak*. To je stoga jer se nije kretao u smjeru koji zamišlja kao bolji ishod.

Još jedna slična usporedba potvrđuje ovaj princip. Jedno kalifornijsko selo, poznatu umjetničku koloniju, umjetnici su izabrali zbog njegove slikovite i inspirirajuće lokacije. Lokalne vlasti čine umjetnici različitih vrsta. Njihova je želja da selo zadrži svoj rustikalni izgled koji mu daju daščani nogostupi, nepopločane ulice i slikovite ulične plinske svjetiljke. Vlasti dotičnog okruga i države suprotstavljaju se tom gledištu; one zahtijevaju modernizaciju, sa svime što taj pojam nosi sa sobom. Ali takvu modernizaciju seoski umjetnici ne smatraju napretkom. To nije napredak jer ne predstavlja kretanje u smjeru koji oni zamišljaju kao bolji ishod.

Što se dešava ako netko kao napredak prihvati okolnost ili stvar koju sam nije niti osmislio niti predvidio? Pretpostavimo da je izumljen uređaj za koji potom mnogi ljudi tvrde da je znak napretka. Kako su oni koji su prihvatili taj izum odlučili da je to napredak? Ta stvar ili okolnost koju su konačno najavili kao napredak nije proizvod njihovog vlastitog mišljenja.

Ti su ljudi smatrali neophodnim usporediti novi uređaj s prethodnim u smislu prednosti. Reći ćemo primjere da je „A“ ono što je bilo i da je „B“, naprotiv, ono novo, drukčije. Što je bolje od te dvije mogućnosti s aspekta prednosti? Je li to „A“, ono staro, ili „B“, ono novo? Ako je to „B“, ono novo, onda je očito ostvaren napredak. To je kretanje nabolje, govoreći relativno, od prethodnog, usporedivo lošijeg stanja do novog ili boljeg stanja. Dakle, u tom smislu je naknadno uočavanje i shvaćanje neke prednosti izjednačeno s njezinim prethodnim osmišljavanjem i kretanjem prema njezinom postignuću. Drugim riječima, bez obzira na to smišlja li netko poboljšanje i onda ga ostvaruje, ili ga naknadno prepoznaje i prihvaća – u oba slučaja prezentirao je napredak.

Glavni napredak civilizacije je ovakav: naknadno prihvaćanje poboljšanja. Većina ljudi nije kreirala ideale ili ciljeve koji su se uzdigli iznad prošlosti i prema kojima su usmjereni svi njihovi fizički ili mentalni naponi. Prosuđivanje većine ljudi po prirodi je *a posteriori*; to znači *naknadno* prihvaćanje okolnosti ili ideja kao onih koje znače napredak.

Ako je napredak kretanje od lošijeg stanja ili stvari ka boljem, što je onda uzrok razlike u kvaliteti? Što je uzrok da jedno iskustvo izgleda kao da ima veću vrijednost od nekog drugog, te da ga se tako imenuje napretkom? Odgovor se nalazi u *vlastitom interesu*. Sve vrijednosti imaju vezu s tim vlastitim interesom. Svi mi postupamo onako kako mislimo da će za nas donekle biti najzahvalnije i najugodnije. Ipak nije svako zadovoljstvo osjetilne prirode; postoji također moralno i duhovno zadovoljstvo. Stoga je svaka odlučna radnja predviđena da poveća osobnu korist – predviđena da nam donese veće zadovoljstvo.

Djelovanje koje čini napredak može biti *pozitivno* ili *negativno*. Negativni aspekt tog djelovanja jeste oslobađanje od nepoželjnog, ometajućeg ili neugodnog. U negativnoj fazi pojedinac unaprijed smišlja ishod prema kojem se treba kretati – ishod koji će mu donijeti oslobađanje od takvih smetnji. Negativno djelovanje napretka može se također sastojati od potiskivanja postojećih okolnosti i njihove zamijene s drugim okolnostima, koje će donijeti veće zadovoljstvo ili sreću.

Takav primjer je želja za zdravljem. Bolesna osoba ima ideal zdravlja sadržan u slobodi od bola i neugode. Shodno tome, svako kretanje misli ili djelovanja u takvom smjeru za tu osobu predstavlja napredak. Opet, onaj tko se trudi postići oslobođenje od zlostavljanja i tiranije, pristupa napretku s negativne strane. Uklanjanje neželjenog stanja je ono što se smatra bo-

ljim ciljem. To kretanje prema osmišljenom boljem stanju je ono što određuje neko napredovanje.

Pozitivno gledanje na napredak je umnožavanje, uvećavanje raspona vlastitog interesa koji netko ima. On može biti zadovoljan kvalitetom ili vrstom vlastitog interesa koju ima. Ali količina interesa je možda nedovoljna. Ono poželjno, veće zadovoljstvo, njegovo proširenje, postaje ideal, cilj koji treba postići. Kada se konačno ostvari, tada ga pojedinac smatra napretkom. Bogatstvo je jedan takav primjer. Napredak se osjeća kada se količinski nadmaši ono što se trenutno posjeduje. Znanje je još jedan primjer pozitivnog aspekta napretka. Student želi dodati novo znanje da bi zadovoljio svoju žeđ za učenjem. On žudi povećati svoje intelektualno zadovoljstvo.

Nismo upotrijebili izraz „*negativni* aspekt napretka“ u lošem smislu jer je očigledno da je uklanjanje nečega kako bi se postigla neka prednost jednako efektno kao i povećanje prednosti koju smo već imali.

Možemo sažeti ove zadnje principe koje smo razmatrali u nekoliko jednostavnih čimbenika:

- (1) Svako iskustvo treba vrednovati u odnosu na osobno zadovoljstvo.
- (2) Svako zadovoljstvo može pripadati dvjema općim kategorijama: kvaliteti i kvantiteti.
- (3) Metoda za postizanje tog zadovoljstva je ili negativna ili pozitivna.

- (4) Negativna metoda odbacuje neželjenu kvalitetu ili smanjuje neželjenu kvantitetu.
- (5) Pozitivan put do zadovoljstva koje donosi napredak znači stjecanje nove kvalitete ili povećanje one koju se već posjeduje.

Sasvim je očigledno da je nezadovoljstvo vlastitim postojećim stanjem, stvarima ili okolnostima vezanim za samog sebe, onaj motivirajući razlog napredovanja. Kao što je rečeno, nebitno je smišlja li netko taj faktor poboljšanja sam ili ga samo prihvaća kad mu ga netko drugi prezentira. S druge strane, čovjek koji bi ostao zadovoljan s relativno nepromjenjivim prilikama i iskustvima u svom životu, ne bi ostvarivao *nikakav pomak nabolje*. Takav čovjek ne bi bio bistar. Čak i netko tko ne želi ništa više od osobnog mira, tj. izbjegavanja smetnji, stvara sebi ishod koji, u slučaju ostvarenja, predstavlja napredak.

Život sam po sebi nije miran; on je prije dinamičan. Život uopće ne vodi računa o osjećajnostima i konkretnim vrijednostima koje netko ima. Pod pojmom život mislimo na čimbenike okoliša i prirode općenito. Ti čimbenici grubo nasrću i pritišću sve nas. Tragati za mirom znači odupirati se onom nepoželjnom i izlagati se onom pogodnom. Ali ovo znači *kvalitetu* i *kvantitetu* oba aspekta, negativnog i pozitivnog; onaj tko djeluje kako bi postigao ideal mira, kreće se postupno napredujući od nepoželjnog stanja nemira.

Sada se javlja pitanje: Može li ljudski rod stvarati lažni napredak? *Apsolutni napredak* je postizanje željenog ishoda zamišljenog kao neko bolje stanje. Kao što je ranije rečeno, ako se postignuti ishod kasnije ne pokaže boljim, onda nije bilo stvarnog napredovanja. U svrhu daljnjeg pojašnjenja pretpostavimo da posjedujemo nešto što zovemo „A“, ali umjesto toga želimo imati „B“. Mi vjerujemo da će nam „B“ donijeti više sreće. S uspjehom radimo na tome i konačno dobivamo to „B“. Međutim, onda otkrivamo da „B“ nije ono što smo zamišljali. Ono ne posjeduje željenu kvalitetu. Pa tako, iako smo dobili „B“, nismo napredovali. Nismo doživjeli ono više stanje koje smo zamišljali. Nismo se kretali naviše, dalje od našeg trenutnog stanja zadovoljstva.

Postoje različite vrste napretka. Ljudi sebi postavljaju ciljeve. Oni ih ostvaruju; njihove se želje ispunjavaju. Postignuti ishod nadmašio je stanje koje su imali prije. Međutim, koje su vrste napretka najbolje? Postoji li neki *apsolutni standard*, onaj po sebi najbolji, prema kojem se sve stvari mogu vrednovati? Naravno, što se tiče kvantitete, neke vrste napretka očito nadilaze druge. Uzmimo kao primjer, bogatstvo, moć ili slava su ishodi za kojima se traga. Jasno je da bi najveći pomak u toj kategoriji ostvarili oni koji su takav ishod postigli u najvećem stupnju.

Kvaliteta je, kako smo rekli, također povezana s osobnim zadovoljstvom koje čovjek dobiva iz onog suštinskog neke stvari ili okolnosti. Kvaliteta je često po-

sve individualna. Ona je povezana s različitim željama i sklonostima pojedinca. Svatko od nas ima svoje omiljene boje, izabranu glazbu i mirise. Ove osobne sklonosti rezultat su finih tjelesnih nijansi naše prirode i promjenjivih utjecaja okruženja. Ipak, ima dovoljno sličnoga u našoj tjelesnoj, mentalnoj i emocionalnoj prirodi, što je razlog da reagiramo slično na određene čimbenike. Konkretno, postoje stvari čiju kvalitetu ili kvantitetu, kada se te stvari postignu, svi mi manje ili više jednako prihvaćamo kao pokazatelja napredovanja.

Razmotrimo drugi primjer. U doba nastanka velikih glečera, kada su se spuštale polarne ledene mase, pretpovijesni ljudi *masovno* su se selili na jug da bi izbjegli sve većoj surovoj hladnoći. Ti su ljudi također tragali za poželjnijom, toplijom klimom. Pronalaženje takve klime svi su oni jednako shvaćali kao nešto bolje. Tako su još jednom ti primitivni ljudi, iako rašireni po cijelom svijetu, počeli jednako shvaćati da je *brušenje* bio bolji način oblikovanja kremenja u usporedbi s njegovim udaranjem ili odlamanjem. Drugi ljudi u raznim dijelovima svijeta isto su tako naučili koristiti i prihvatiti plug kao napredak u usporedbi s motikom.

Društvo je također utjecalo na čovjeka da prihvati određene radnje i običaje kao znakove napretka. Kada pojedinac prihvaća ili proširuje takvu praksu, on vjeruje da je ostvario napredak. I religija također objavljuje određena pravila ponašanja za koja tvrdi da su potekla od božje inspiracije. One, koji prihvaćaju te

propise ili ih sprovode i protiv želje drugih, uzdiže se kao pronositelje napretka. Kao još jedan primjer, smatra se da je bolji onaj način života kada se čovjek pridržava temeljnih vrlina kao što su istina, pravda, umjerenost i hrabrost. Tako ovo predstavlja jedno kretanje naviše iz smjera suprotnog postupanja.

Društvo je također prepoznalo smanjenje rada i povećanje zadovoljstva, ukoliko ne ugrožavaju život pojedinca, kao kvalitete za utvrđivanje napretka. Povećanje znanja s ciljem proširenja čovjekovog poimanja stvarnosti i postizanja veće djelotvornosti u životu druga je kvaliteta koju društvo zagovara kao napredak. To je prihvaćeni element po kojem se on mjeri.

Neka civilizacija može se pridržavati jedne od tih kvaliteta u tolikoj mjeri da izgleda kao da je ona, u usporedbi s drugim narodima, ostvarila veliki pomak naprijed. Na primjer, stari Egipat je nadjačao druge zemlje svog vremena u njegovanju estetike i ljubavi prema lijepome. To se posebno očitovalo u njegovoj umjetnosti, arhitekturi, književnosti i religiji. Grčka je dominirala intelektualno; njen je napredak bio u filozofiji i idealizmu. Rim se iskazao više nego ikoja druga civilizacija u postizanju efikasnosti vladanja i vojnog djelovanja. Indija je ostvarila ogroman moralni i vjerski napredak u usporedbi s drugim zemljama iste epohe.

Tijek vremena, međutim, pokazao je zablude svake od ovih civilizacija. Otkrilo se da je postojala koncentracija na jednu općenitu kvalitetu, dok su se dru-

ge zapostavljale i zloupotrebljavale. Napredak mora biti proširenje i oplemenjivanje svih snaga i odlika čovjeka. Ako je npr. fizički razvoj dobar, onda odlično zdravlje i snaga, naravno, znače napredak. Ako je intelektualni rast neka prednost, onda je povećanje mudrosti očito napredak. Ako su osobni mir i sreća vrline, onda je njihovo razvijanje također pomicanje nabolje. Izostavljanje nečeg od navedenoga značilo bi da se ne unaprjeđuje čovjekov puni potencijal.

Kada bi svim ljudima bilo dopušteno neograničeno slijediti te kvalitete svoje prirode, mogli bi ostvariti veliki osobni razvoj, dok bi ih neograničeno udovoljavanje vlastitim sklonostima dovelo u međusobni konflikt s drugima. Sadržaj užitaka može biti različit. Ono što netko poduzima da bi bio sretan, drugome može izazvati neugodu. Svi ljudi nisu jednaki kada se radi o ispunjenju njihovih želja. Slabiji čovjek će patiti u blizini onog snažnoga koji nema ograničenja. Ipak, takvo neograničeno udovoljavanje našim sklonostima je prirođeno; ono je dio suštinske prirode čovjeka.

Čovjek se također razvio u društveno biće. On je stvorio društvo kao instrument koji će mu pomoći da napreduje. Društvo omogućuje ostvarenja i uživanja koja nadilaze sposobnosti pojedinca. Stoga društvo posjeduje vrlinu, jednu unutarnju kvalitetu, koju razumni ljudi mogu prepoznati. Bez održanja te kvalitete, bez očuvanja društva, ne bi bilo pravog napretka. Ta istinska kvaliteta društva je jamstvo da

će svi ljudi u nekom stupnju moći izraziti raznolike attribute svoga bića. Ona je također jamstvo da se taj stupanj može povećavati, sve dok se nekom drugom pojedincu ne uskrati slično pravo.

To onda mora biti *ideal* istinskog društva: pratiti snage i sposobnosti ljudi tako da svatko može ostvariti svoje cjelovito biće. Civilizacija koja to čini stvarno napreduje. Za jednu civilizaciju može se reći da je napredovala više od druge samo u onoj mjeri u kojoj su njeni ljudi, više od drugih, uspjeli harmonično i kao kolektiv unaprijediti sami sebe u cijelosti.

AMORC – KNJIGE

ŽIVOTNA PRAVILA PRIPADNIKA RUŽE I KRIŽA

Praktična uputa za svjesno
oblikovanje života

A5 format, meki uvez, 67 str.

CIKLUSI ŽIVOTA, SUDBINA I MAJSTORSTVO NAD SAMIM SOBOM

H. Spencer Lewis

U ovoj knjizi prikazane strukture koje počivaju na prirodnom ritmu i Kozmosu, što su već od davnina poznavali i primjenjivali pripadnici Ruže i Križa, osposobit će Vas da pročitano odmah primijenite u svojoj svakodnevnicu. Pojedina poglavlja sadrže opis godišnjih ciklusa ljudskog života i na koji se način određeni ciklus u godini može koristiti na poslovnom području. Također se opisuju zdravstveni i duševni ciklusi čovjeka.

A5 format, meki uvez, 152 str.

PITANJA I ODGOVORI

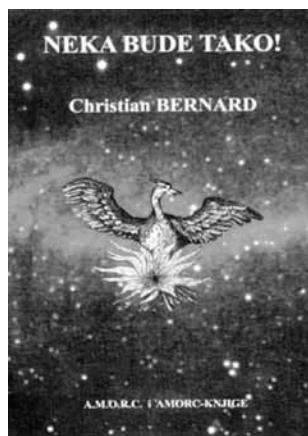
A.M.O.R.C. - Pripadnici Reda
RUŽE I KRIŽA

o svojem podrijetlu, svojim ciljevima
i svojoj filozofiji

Što znače slova A.M.O.R.C.?

Jesu li pripadnici RUŽE I KRIŽA
tajno Bratstvo? Što A.M.O.R.C. kaže
o bolesti, politici, dobu Vodenjaka,
New Ageu, ezoteriji, reinkarnaciji,
smrti, Bogu i mistici? Red, Bratstvo,
karma, inicijacija, meditacija, što zna-
če ovi pojmovi?

A5 format, meki uvez, 133 str.

NEKA BUDE TAKO Christian Bernard

Iz sadržaja:

Sveobuhvatna ljubav; Nasljeđe Ruže
i Križa; Strah od smrti; Slobodna vo-
lja; Putovanje u unutarnje svetište;
Sveti prostor; Reinkarnacija; Tamna
noć; Istinski unutarnji mir; Mistična
inicijacija: definicija; Mistična inicija-
cija: priprema; Kozmičko usuglaš-
vanje; Budite pripadnik Ruže i Križa

A5 format, meki uvez, 192 str.